

František Trstenský

Na cestě do Damasku

František Trstenský

Na ceste do Damasku

KBD Svit
2007

František Trstenský

Na ceste do Damasku

Recenzia: Prof. ThBibl.Lic. ThDr. Anton Tyrol, PhD.

Nihil obstat: ThDr. Alojz Frankovský, PhD.

Imprimatur: Mons. prof. ThDr. František Tondra,
spišský diecézny biskup
30. 01. 2007, č. 2/2007

Jazyková spolupráca: Mgr. Zuzana Kováčová
Obálka a zalomenie: Ing. Dušan Heldák

© KBD Svit 2007

ISBN 978-80-89120-09-3
EAN 9788089120093

Obsah

PREDSLOV	7
PRVÁ KAPITOLA - PRAMENE O SVÄTOM PAVLOVI.....	8
Pavlove listy.....	8
Skutky apoštolov	10
Ďalšie pramene.....	12
DRUHÁ KAPITOLA - PAVOL PRED OBRÁTENÍM.....	14
Miesto narodenia.....	14
Rímske občianstvo.....	15
Tarzus	15
Dátum narodenia	17
Pavlovo meno.....	17
Pavol v Jeruzaleme.....	18
Židovské učenie	20
Niektoré otázky	21
Prenasledovateľ.....	21
TRETIA KAPITOLA - PAVLOVO OBRÁTENIE A PRVÝ APOŠTOLÁT	23
Rôzne interpretácie udalosti pri Damasku.....	24
Zmysel udalosti.....	25
Poslanie pre pohanov	27
Úloha Ananiáša	28
Pavlov pobyt v Arábii	28
Útek z Damasku.....	30
Pavlove cesty do Jeruzalema	30
Pavlova prvá cesta do Jeruzalema.....	33
ŠTVRTÁ KAPITOLA - PRVÁ MISIJNÁ CESTA	36
Historická a kultúrna situácia	36
Cesty	37
Prvá misijná cesta (45 - 48 po Kr.).....	38
Na Cypre.....	39
Antiochia v Pizídií	41
Ikónium.....	42
Lystra.....	43
Derbe.....	44
PIATA KAPITOLA - ZHROMAŽDENIE V JERUZALEME.....	46
Apoštolský koncil (49 po Kr.)	47
Dve správy o jeruzalemskom koncile	48
Zbierka	50
Jakubove odporúčania	51
Spor v Antiochii	52
ŠIESTA KAPITOLA - DRUHÁ MISIJNÁ CESTA.....	54
Návšteva cirkevných komunit.....	55
Filipy	57
Solún	58
Berea	60

Atény	60
Korint	62
Pavlove listy	63
Prvý list Solúnčanom	68
Druhý list Solúnčanom	70
Návrat	71
SIEDMA KAPITOLA - TRETIA MISIJNÁ CESTA.....	74
Efez	74
Apollo	76
Prvý list Korinťanom	77
List Galatťanom	79
Pobúrenie zlatníkov	82
Väzenie v Efeze	83
List Filipanom	84
Pavol v Macedónsku a Achájsku	86
Druhý list Korinťanom	87
Ďalšie Pavlovo pôsobenie	89
List Rimanom	90
Z Korintu do Jeruzalema	92
ÔSMA KAPITOLA - CESTA DO RÍMA.....	96
Pavlovo zatknutie	96
Prevoz Pavla do Cezarey	100
Rímski prokurátori	101
Súdny proces	101
Pavlovo odvolanie na cisára	103
Z Cezarey do Ríma	105
DEVIATA KAPITOLA - APOŠTOLÁT V RÍME.....	109
List Filemonovi	110
List Kolosanom	112
List Efezanom	114
Mučenícka smrť	116
DESIATA KAPITOLA - PASTORÁLNE LISTY.....	118
Prvý list Timotejovi	119
Druhý list Timotejovi	120
List Títovi	121
LITERATÚRA	123
Pramene	123
Nástroje práce	123
Monografie	123
Webovské stránky	125

PREDSLOV

Hoci Hymnus na lásku je dôverne známy, mnohí nevedia, že pochádza z Pavlovho Prvého listu Korintťanom. Pavlove listy sa čítajú takmer pri každej nedeľnej bohoslužbe, predsa však ostáva tento apoštol národov nepoznaným. Knižka je pomôckou a inšpiráciou pre každého, kto chce spoznávať Pavlovu osobu a učenie. Pre mňa sa stali inšpiráciou prednášky o svätom Pavlovi na Fakulte biblických vied a archeológie v Jeruzaleme, ktoré viedol Alfio Marcello Buscemi. Z jeho diel som vychádzal aj pri písaní týchto riadkov.

Knihe som dal názov *Na ceste do Damasku*. Na nej Pavol, keď sa ponáhlal uväzniť kresťanov, stretol Ježiša Krista, ktorý od základu zmenil jeho život.

Hoci publikácia vznikla ako výsledok prednášok na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku, dúfam, že zaujme nielen študentov...

Citácie biblických textov a skratky biblických kníh sú používané spôsobom, ako ich uvádza slovenské *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Trnava 1996.

Aj týmto spôsobom chcem vyjadriť vďačnosť za obdobie strávené v Jeruzaleme v kruhu profesorov, v ktorých som našiel nielen učiteľov, ale aj priateľov, kolegov a predovšetkým ľudí s intelektom a srdcom.

Spišské Podhradie 28. januára 2007

PRVÁ KAPITOLA - PRAMENE O SVÄTOM PAVLOVI

Svätý Pavol patrí medzi mimoriadne dôležité postavy nielen v rannom kresťanstve, ale aj neskôr v dejinách Cirkvi. Ani o dvanástich apoštoloch nemáme toľko informácií priamo z textov Nového zákona ako o Pavlovi.¹ V tomto smere aj osoba samotného Ježiša Krista ostáva v porovnaní s Pavlom tajomná a neznáma. Ježiš nenapísal žiaden list. Naopak, v prípade Pavla máme k dispozícii až trinásť listov, ktoré sa mu pripisujú a ktoré sa súhrnne nazývajú CORPUS PAULINUM.² Pavol je dôležitý aj pre formulovanie právd viery v prvých rokoch kresťanstva.

Pavlove listy

Rozlišujeme dva hlavné pramene informácií o svätom Pavlovi. Na prvom mieste a najväčšiu dôležitosť majú samotné Pavlove listy. Ak vylúčime List Hebrejom, o ktorom boli už v staroveku pochybnosti, či je Pavol jeho autorom, potom až 13 spisov je pripisovaných Pavlovi, čo je takmer polovica všetkých novozákonných spisov. Listy sú dôležité predovšetkým pre rekonštrukciu posolstva a teológie Pavla, ale nachádzame v nich aj niektoré dôležité údaje zo života apoštola. Samozrejme, všetky autobiografické údaje si vyžadujú dôkladné štúdium a kritický postoj.

Najväčším problémom pri listoch svätého Pavla je ich autenticita a chronológia. Medzi exegetmi je dnes spoločná zhoda, že sedem listov pochádza priamo od apoštola Pavla: **1 Sol, 1-2 Kor, Gal, Flp, Rim a Flm.**³ Isté pochybnosti ohľadom priameho autorstva prevládajú

1. V prípade apoštolov sme často odkázaní na apokryfnú literatúru (z gréckeho slovesa *apokrypto* - ukrytý). Aj v prípade Pavla existuje niekoľko apokryfov. Objavujú sa už v 2. stor. po Kr. Medzi najznámejšie patria *Skutky sv. Pavla, Martýrium sv. Pavla, Pavlov list Laodicečanom* (na základe Kol 4,16), *Pavlova apokalypsa, Listy medzi Pavlom a rímskym filozofom Senekom* atď. Apokryf *Skutky Pavla a Tekly* podáva opis Pavlovho telesného výzoru. Bol nižšej postavy, plešatý, so zrasteným obočím, dlhším nosom, plný láskavosti, niekedy s výzorom človeka, niekedy s výzorom anjela. Pri hodnotení apokryfov treba pamätať, že tieto sa často snažia vyplniť medzeru informácií. Veľakrát im chýba kritickosť, a preto ich je možné len ťažko použiť ako hodnoverný zdroj pre štúdium Pavlovho života. Porov. Schelke K. H., *Paulus. Leben – Briefe – Theologie*, Darmstadt 1981, 25.

2. Týmto termínom sa označuje súbor všetkých Pavlových listov. Porov. Heriban J., *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992, 279.

3. Pre listy pochádzajúce priamo od Pavla sa používa označenie: Pavlove, protopavlovské, autentické listy. Listy, o ktorých je pochybnosť, či ich autorom je priamo Pavol, sa označujú: deuteropavlovské, pseudopavlove, pseudoautentické listy.

pri listoch: **2 Sol, Ef, Kol** a ešte viac pri tzv. pastorálnych listoch: **1-2 Tim, Tit**, o ktorých je všeobecná mienka, že boli napísané po Pavlovej smrti nejakým jeho žiakom, lebo obsahujú veľa pavlovského materiálu.⁴

Čo sa týka chronológie napísania jednotlivých listov, je aj tu diskusia. Spočiatku boli jednotlivé listy vo vlastníctve jednotlivých cirkevných komunít, ktorým boli adresované. Neskôr sa začali vymieňať medzi komunitami a zhromažďovať, až došlo k vytvoreniu jednej zbierky Pavlových listov - *Corpus paulinum* niekedy koncom 1. stor. po Kr. Pavlove listy sú pre nás dôležité aj z toho hľadiska, že zachytávajú rôzne problémy, tradície a zvyky jednotlivých cirkevných spoločností.

Nasledujúca tabuľka ponúka prehľad jednotlivých listov s udaním pravdepodobného času a miesta napísania:⁵

Protopavlovské listy	Dátum	Miesto vzniku
1 Sol	50 - 51	Korint
1 Kor	53 - 55	Efez
Gal	54 - 56	Efez
Flp	55	Efez
2 Kor	56 - 57	Macedónsko (Filipy)
Rim	58	Korint
Flm	61 - 63	Rím
Deuteropavlovské listy		
2 Sol	50 - 51 (80 - 90)	Korint ?
Kol	62 - 63 (80)	Rím ?
Ef	60 - 63 (80 - 90)	Rím ?
Nepavlove listy		
Pastorálne 1-2 Tim, Tit	64 - 67 (90)	Rím ?

4. „Nakoniec, skupinu takzvaných Pastorálnych listov – dva Listy Timotejovi a List Títovi – môžeme ťažko pripísať priamo Pavlovi tak kvôli osobitosti štýlu ako aj kvôli úrovni cirkevnej organizácie, ktorú predpokladá.“ Vanni U., *Opojenie Duchom. Náčrt spirituality apoštola Pavla*, Svit 2005, 17.

5. V zátvorke je uvedený dátum napísania listu, ktorí udávajú tí exegéti, ktorí nezastávajú Pavlovo pôvodné autorstvo týchto listov. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 14.

Skutky apoštolov

Druhým prameňom sú Skutky apoštolov. Od 13. kapitoly venujú pozornosť takmer výlučne Pavlovi. Považujú sa však až za druhotný prameň, lebo boli napísané s istým časovým odstupom, niektoré udalosti podávajú schematicky a autor do nich vložil vlastný štýl.⁶ Dnes sa väčšina biblistov zhoduje v názore, že toto dielo bolo napísané niekedy okolo roku 80 po Kr. po zostavení Evanjelia podľa Lukáša, na ktoré Skutky apoštolov nadväzujú.⁷ Autor teda mohol čerpať nielen z vlastnej skúsenosti, ale aj zo skúsenosti kresťanských spoločenstiev, ktoré Pavol založil a využiť materiál iných osôb. Pokiaľ ide o autorstvo, exegéti nie sú jednotní. Prvá skupina zastáva názor, že autorom je svätý Lukáš. Proti tomu však vystupujú niektoré vážne dôvody:

- Skutky apoštolov nespomínajú ani jeden z Pavlových listov.

- Skutky apoštolov nespomínajú vzťah medzi vierou a zákonom, ktorý je v Pavlových listoch podstatným prvkom jeho posolstva.

- V Skutkoch apoštolov je Pavol predstavený ako veľký misionár a konateľ zázrakov; v listoch Pavol seba samého takto neprezentuje a nespomína nijaký svoj zázrak.⁸

V súčasnosti sa autori prikláňajú k názoru, že autorom Skutkov apoštolov je niekto zo širšieho okruhu Pavlových učeníkov.⁹

---

6. Schematický spôsob podania niektorých správ je viditeľný v opise Pavlových misijných ciest. Napríklad na druhej misijnej ceste bol Pavol v Korinte predvedený pred prokonzula Gallia. Následne autor Skutkov uvádza, že sa zdržal v meste „ešte veľa dní“ (Sk 18,18), ale nevieme nič bližšie o Pavlovej činnosti.

7. Keďže Skutky apoštolov vôbec nespomínajú Pavlove listy, niektorí biblisti z toho usudzujú, že museli byť napísané ešte pred zjednotením listov do jednej zbierky, teda pred koncom 1. stor. po Kr. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 1,1-8,40*, Freiburg im Breisgau; Basel; Wien 2002, 120.

8. V roku 1740 v Milánskej knižnici Lodovico Antonio Muratori v kódexe zo 7. - 8. stor. po Kr. objavil fragment, ktorý dostal po ňom pomenovanie. Muratoriho fragment pochádza z konca 2. začiatku 3. stor. po Kr., obsahuje 85 riadkov s nekompletným zoznamom kníh Nového zákona a v prípade Skutkov apoštolov uvádza: „*Acta autem omnium Apostolorum sub uno libro scripta sunt. Lucas «optimo Theophilo» comprehendit, quae sub praesentia eius singula gerebantur, sicuti et semota passione Petri evidenter declarat, sed et projectione Pauli ab urbe ad Spaniam proficiscentis.*“ „Pokiaľ ide o Skutky všetkých apoštolov, boli napísané do jednej knihy. Lukáš, keď písal «vznešenému Teofilovi», vložil tie udalosti, ktoré sa stali v jeho prítomnosti. To je zrejme z toho, že vynechal Petrovo umučenie a Pavlov odchod z mesta (Ríma) do Španielska.“ Porov. *Canone di Muratori*, In: *Enchiridion Biblicum. Documenti della Chiesa sulla Sacra Scriptura*, Bologna 2004, terza edizione, 4-5.

9. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 9-12.

Zvláštnosťou Skutkov apoštolov je štýl písania, keď autor mení rozprávanie z tretej osoby jednotného (resp. množného) čísla na prvú osobu množného čísla. Príkladom je text v Sk 16,4-12: „*Ako chodili po mestách, odovzdávali im učenie, ktoré vyhlásili apoštoli a starší v Jeruzaleme, aby ho zachovávali. Cirkvi sa upevňovali vo viere a deň čo deň sa zväčšovali počtom. Prešli cez Frýgiu a galatský kraj, lebo Svätý Duch im bránil hlásať slovo v Ázii. Keď došli k Mýzii, pokúšali sa dostať do Bitýnie, ale Ježišov Duch im to nedovolil. Obišli teda Mýziu a zišli do Troady. Tam mal Pavol v noci videnie. Stál pred ním akýsi Macedónčan a prosil ho: „Prejdi do Macedónska a pomôž nám!“ Hneď ako mal toto videnie, **usilovali sme sa** odísť do Macedónska, presvedčení, že nás Boh volá hlásať im evanjelium. **Odplavili sme sa** z Troady, priamym smerom sme prišli do Samotrácie, na druhý deň do Neapola a odtiaľ do Filíp. Je to prvé mesto tej časti Macedónska a kolónia. V tomto meste **sme sa** niekoľko dní zdržali.“¹⁰*

Niektorí usudzujú, že práve v týchto častiach bol Lukáš bezprostredným spoločníkom Pavla a svedkom udalostí. Pravdepodobnejšie ale je, že autor pri písaní Skutkov apoštolov vedený Duchom Svätým prebral poznámky očitého svedka, upravil ich a zapracoval do celkového diela.¹¹

V minulosti bola kniha Skutky apoštolov považovaná za hlavný zdroj pre rekonštrukciu Pavlovho života práve z dôvodu veľkého priestoru, ktorý venuje osobe a dielu apoštola Pavla (kap. 7,58, 8,1-4, 9,1-30, 13-28). Pavlove listy boli považované za druhotný zdroj. V posledných desaťročiach však došlo k zmene. Obidva pramene, Skutky apoštolov aj Pavlove listy, sú veľmi starostlivo skúmané a vzájomne konfrontované najmä po stránke historicko - kritickej. Mnohé informácie sú vzájomne porovnávané z hľadiska chronológie, štýlu, teológie.

---

10. Uvedený text nie je jediným miestom s týmto štýlom písania. Podobne je to aj v Sk 20,5-15, kde sa hovorí o odchode z Filíp do Troady a v Sk 27,1-28,16, ktorá opisuje cestu z Cézarey do Ríma. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 1,1-8,40*, Freiburg im Breisgau; Basel; Wien 2002, 89-95.

11. V prípade Sk 16 to mohli byť Timotej a Silas, ktorí Pavla sprevádzali na jeho druhej misijnej ceste. Skutky spomínajú, že tak na ceste do Jeruzalema ako aj neskôr do Ríma Pavla sprevádzali mnohí bratia. Výslovne sú spomenutí Sotopater, Aristarchus, Gájus, Timotej Tychikus, Trofimius (porov. Sk 20,4). Preto itinerár cesty mohol zachytiť práve niekto z Pavlových spoločníkov.

K tejto zmene prístupu viedli najmä dva motívy:

- V minulosti boli Skutki apoštolov považované za dejiny Cirkvi v zmysle dejín, tak ako ich chápeme dnes, preto aj Pavlov život sa rekonštruoval presne podľa údajov, ktoré tento novozákonný spis obsahuje. V prípade Skutkov apoštolov je však lepšie hovoriť o teológii dejín spásy a to od veľkonočných udalostí smerom k parúzii.¹² Nejde preto o suchý výpočet historických faktov, ale o podanie určitých vybraných udalostí vo svetle ohlasovania Kristovho evanjelia.¹³

- Zmena nastala aj v prístupe k štúdiu svätého Pavla. V minulosti sa pozornosť sústreďovala viac na dejiny a udalosti z Pavlovho života. Dnes sa kladie dôraz na jeho osobu, poslanstvo a skúsenosti. Listy vyjadrujú Pavlovu kresťanskú a apoštolskú skúsenosť. Pavol v nich uvádza niektoré autobiografické údaje, ale nie sú to údaje pre údaje, ale vždy v spojení s iným motívom. Najčastejšie je to **apologetický motív** - obrana niektorej náuky alebo **polemický motív** - obrana vlastného spôsobu života (napr. Gal 1,11- 2,21).

Skutočným protagonistom Skutkov apoštolov nie sú apoštoli, ale Božie slovo, ktoré od Krista prechádza na Cirkev a z Cirkvi na celý svet. Apoštoli sú v službe tohto Božieho slova.

Ďalšie pramene

K uvedeným dvom hlavným prameňom je potrebné spomenúť ešte dva, ktoré však iba okrajovo venujú pozornosť Pavlovi. Jedným z nich je text, ktorý nachádzame v Druhom Petrovom liste 3,15-16: „*A zhovievavosť nášho Pána pokladajte za spásu, ako vám napísal náš milovaný brat **Pavol** podľa múdrosti, ktorá mu bola daná, tak ako vo všetkých listoch, keď v nich o tomto hovorí. Niektoré miesta v nich sú ťažko zrozumiteľné a neučení a neutvrdení ľudia ich prekrúcajú, ako aj ostatné Písma, na svoju vlastnú záhubu.*“¹⁴ Napokon posledným

---

12. Grécke slovo *parusia* znamená *príchod, pricestovanie; prísť, za účelom byť prítomný*. Porov. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 490.

13. Porov. Pesch R., *Die Apostelgeschichte 1-12*, Neukirchen-Vluyn 1986, 30-31.

14. Dnes mnohí exegéti usudzujú, že Druhý Petrov list bol napísaný formou pseudonymie. Ide o literárny štýl, pomocou ktorého anonymný autor prezentuje vlastný spis pod menom iného, oveľa známejšieho autora, aby ukázal, že vlastné myšlienky sú v zhode s myšlienkami autora, za ktorého sa vydáva. Autorom je niekto z okruhu Petrových učeníkov. Vznik listu sa kladie okolo roku 120 po Kr. Pseudonymia nie je v protiklade s kánonickosťou a inšpiráciou biblických kníh. Porov. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Trnava 1996, 2551.

prameňom sú mimobiblické svedectvá apoštolských otcov Klementa a Polykarpa.¹⁵ Svätý Klement v liste Korinťanom okolo roku 95 po Kr. uvádza, že Pavol je príkladom trpezlivého znášania protivenstiev: *„Zanechávame starobylé vzory a prichádzame k atlétom nám blízkym a berieme si príklad vhodný pre našu dobu. Zo závidosti a žiarlivosti najväčšie a spravodlivé stĺpy boli prenasledované a bojovali až do smrti. Myslíme na dobrých apoštolov. Peter, z dôvodu nespravodlivej závidosti znášal nie jednu alebo dve ale mnohé útrapy a cez mučenie dosiahol slávu. Kvôli závidosti a nezhodám preukázal Pavol korunu trpezlivosti. Sedemkrát bol v okovách, bol vo vyhnanstve, kameňovaný, stal sa hrdinom na východe i západe a získal ctihodnú povest viery. Keď kázal spravodlivosť celému svetu, dosiahol hranice západu a vydal svedectvo pred vláďarmi, zanechal svet, šiel na sväté miesto a stal sa vzorom trpezlivosti.“*¹⁶

Svätý Polykarp v liste Filipčanom pripomína Pavlovu návštevu vo Filipách a list, ktorý adresoval veriacim žijúcim v tomto meste: *„Lebo ani ja ani nikto iný nemôže nikdy dosiahnuť múdrosť blaženého a ctihodného Pavla, ktorý, kým sa nachádzal medzi vami, v prítomnosti vtedajších ľudí, učil s pravdivosťou a presnosťou slová pravdy a keď bol vzdialený, napísal vám listy, v ktorých vám odovzdal vieru, o čom môžete vy sami dosvedčiť.“*¹⁷

---

15. Svätý Klement bol štvrtým pápežom v rokoch 88 - 97 po Kr. Cisár Traján ho vyhnan na Krym, kde zomrel mučeníckou smrťou. Jeho relikvie našiel svätý Cyril okolo roku 862. Svätý Polykarp bol biskupom v Smyrne. Bol žiakom svätého Jána, apoštola. Zomrel mučeníckou smrťou okolo roku 155 po Kr.

16. Porov. *Prima lettera di S. Clemente*. Dostupné na: http://www.monasterovirtuale.it/s_clemente.html zo dňa 22. 12. 2006.

17. Porov. *Policarpo di Smirne, Lettera ai Filippesi*. Dostupné na: http://www.monasterovirtuale.it/s_policarpo.html zo dňa 22. 12. 2006.

DRUHÁ KAPITOLA - PAVOL PRED OBRÁTENÍM

Je potrebné úprimne priznať, že informácií o Pavlovom živote od jeho narodenia až po obrátenie je v prameňoch, ktoré sme vymenovali, skutočne málo. Je to pochopiteľné. V centre pozornosti prvotnej Cirkvi bola predovšetkým Pavlova apoštolská činnosť. Aj samotný Pavol podáva autobiografické údaje len ako druhotnú informáciu. Centrálnu úlohu zohráva evanjelium, ktoré hlása. To však neznamená, že nič nenachádzame.

Miesto narodenia

V Sk 22,3 Pavol pred tribunálom v Jeruzaleme hovorí o sebe tieto slová: „*Ja som Žid. Narodil som sa v cilícijskom Tarze, ale vychovávaný som bol v tomto meste.*“ V Sk 21,39 Pavol uvádza: „*Ja som Žid z cilícijského Tarzu, občan nie neznámeho mesta.*“ Tak dostávame základné označenie, pod ktorým apoštol národov vošiel do dejín „Pavol z Tarzu.“

Sám Pavol teda o sebe hovorí, že sa narodil v Tarze v Cilícii. Máme však aj svedectvo svätého Hieronyma (347 - 420 po Kr.), ktorý vo svojom diele *De viris illustribus* veci komplikuje, keď píše: „*Paulus apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorum de tribu Benjamin et oppido Judae Giscalis fuit, quo a Romanis capto cum parentibus suis Tarsum Ciliciae commigravit.*“ „*Apoštol Pavol, ktorý predtým sa volal Šavol, bol mimo počet dvanástich apoštolov, z Benjamínovho kmeňa a Judského mesta Giscala, ktorý po rímskom zajatí so svojimi rodičmi sa vystaňoval do cilícijského Tarzu.*“¹⁸

Podľa tejto správy sa Pavol narodil v Giscale. Giscala je mesto, ktoré sa nachádza v dnešnej Galilei. Dnes sa exegéti domnievajú, že Pavol sa narodil už v Tarze, ale jeho rodičia mohli pochádzať z tohto galilejského mesta. Dôvodom, pre ktorý sa Pavlovi rodičia presťahovali do Tarzu mohla byť zlá ekonomická situácia.¹⁹ Židovský pôvod rodičov by vysvetľoval skutočnosť, že v Sk 23,16 sa spomína Pavlova sestra, ktorá bola vydatá v Jeruzalema.

18. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 21.

19. Židovský historik Jozef Flávius (37 - 97 po Kr.) uvádza, že v roku roku 4 po Kr. rímsky veliteľ Kvintilius Varus zničil veľkú časť Galilei. Aj to mohlo byť dôvodom, pre ktorý Pavlovi rodičia opustili tento kraj. Porov. Josephus Flavius, *The Wars of the Jews or the History of the Destruction of Jerusalem*, (II,5). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/war-2.htm> zo dňa 06. 01. 2007.

Rímske občianstvo

Pavol sa narodil už ako rímsky občan. To predpokladá, že už aj jeho rodičia mali rímske občianstvo, čím sa sponchybňuje Hieronymova informácia. V Rímskej ríši bolo obyvateľstvo zadené do troch hlavných tried.

1. **Otroci** boli považovaní za vlastníctvo svojich pánov a ich práva boli veľmi ohraničené v závislosti od postavenia. Mohli byť predaní, kúpení, mučení, ba dokonca aj usmrtení svojimi pánmi.

2. **Obyvateľstvo na obsadených územiach** malo isté práva, ale v podstate bolo považované za ľudí druhej kategórie.

3. **Rímski občania** mali plné právo, medzi ktoré patrilo: právo hlasovať (suffragium); právo uzatvárať zmluvy (commercium); právo zákonného manželstva (connubium); právo zastávať verejný úrad; právo riadneho súdneho procesu; zákaz mučenia.

Jestvovali rôzne spôsoby, ako získať rímske občianstvo:

- najčastejším bolo narodením sa v zákonnom manželstve rímskych občanov;
- deti oslobodených otrokov sa stávali občanmi;
- za výnimočné zásluhy v službe Rímskej ríši mohlo byť udelené rímske občianstvo;
- za veľmi vysokú cenu sa dalo občianstvo kúpiť.²⁰

Tarzus

Tarzus bolo prvým miestom, ktoré malo vplyv na budúceho Kristovho učeníka a jeho formáciu. Pavol uvádza, že Tarzus bolo „*nie neznáme mesto*“ (Sk 21,39). Toto mesto je približne 4000 rokov staré. Od čias Chetitov bolo hlavným mestom Cilície.²¹ V 9. stor pred Kr. prešlo pod správu Asýrie a okolo roku 400 pred Kr. pod Peržanov. V roku 333 pred Kr. bola Cilícia dobytá Alexandrom Veľkým a silno helenizovaná. Okolo roku 47 pred Kr. Tarzus pripadol Rimanom. Za čias Pavla bola celá oblasť zjednotená do jednej provincie Sýria

20. Porov. *Roman citizenship*. Dostupné na <http://www.answers.com/topic/roman-citizenship> zo dňa 31. 12. 2006.

21. Chetiti bol indoeurópsky kmeň, ktorý okolo roku 2000 pred Kr. prenikol do Malej Ázie. V 15. stor. pred Kr. sformovali kráľovstvo s hlavným mestom Karkemiš. V roku 1180 pred Kr. bolo kráľovstvo zničené národmi z mora, ktoré prenikli až ku hraniciam Egypta.

- Cilícia (porov. Gal 1,21). Tarsus bol prístavným mestom, kde sa stretávali ľudia, obchod a kultúra. Rozvíjal sa vďaka rieke Kydnos, ktorá umožňovala, aby lode vplávali až do mesta. V meste vládol náboženský synkretizmus. Asýrske, perzské a najmä grécke prvky vstupovali do náboženských prejavov.²² Mesto sa volalo „Atény Malej Ázie.“²³ Medzi hlavné božstvá patrili Baaltarsus – pán Tarzu. Zobrazoval sa v podobe podobnej bohu Diovi. Židia, ktorí žili v diaspóre,²⁴ mali svoju synagógu, ale zároveň žili v helénskom svete, poznali grécky jazyk, obchod, kultúru atď.²⁵

Pavlova formácia sa rozvíjala predovšetkým po náboženskej stránke. Od detstva sa zoznamoval s Bibliou. V diaspóre Židia používali jej grécky preklad známy pod menom Septuaginta. V synagóge sa čítali posvätné texty v hebrejskom a aramejskom jazyku. Takže Pavol dostal vzdelanie aj v týchto jazykoch.

Okrem tejto intelektuálnej formácie, Pavol od svojich rodičov dostal aj remeslo, ako to bolo zvykom u Židov. Židovské príslovie hovorí: „Každý muž je povinný vyučiť syna remeslu. Kto nevyučí syna remeslu, naučí ho, aby sa stal zlodejom.“ Rabban Gamaliel ben Juda hovorí: „Je krásne štúdium Tóry spojené s manuálnym remeslom, pretože keď sa človek zaoberá obidvoma, spôsobuje, že sa zabúda na hriech. Každé štúdium Tóry oddelené od manuálneho remesla vychodí naprázdno a spôsobuje hriech.“ (Mišna, Avot 2,2).²⁶ Pavlovým remeslom

---

22. Synkretizmus znamená spájanie rôznych, niekedy aj protikladných, náboženských a kultúrnych prvkov. Porov. Heriban J., *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992, 975-976.

23. Porov. Bogacz R., *Rola poznania Anatólie v zrozumení postaci šv. Pavla*, In: *Biblia w kulturze świata*, Kraków 2006, 11.

24. Grécke slovo *diaspora* znamená *rozohnanie*. Je odvodené od slovesa *diaspeiro* - *rozohnať*. Výraz *diaspora* sa používa na označenie židovských komunit, ktoré sa usadili mimo izraelského územia. Porov. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 141.

25. Židovské náboženstvo v diaspóre bolo neraz odlišné od náboženstva vo svojej domovine v Palestíne. Židovská diaspora modifikovala niektoré predpisy ohľadom jedla, obriezky a zachovávanía soboty. Išlo predovšetkým o snahu prispôbiť židovské náboženstvo kultúrnym a sociálnym podmienkam, ktoré boli odlišné od Palestíny. Židia v diaspóre boli v menšine a museli čeliť oveľa silnejšiemu tlaku rôznych filozofických, náboženských a politických prúdov. Preto aj zlomové historické udalosti v Palestíne zohrávali omnoho menšiu úlohu v diaspóre. Najväčšie centrá židovskej diaspóry boli v egyptskej Alexandrii, v Grécku, v Malej Ázii a v Ríme. Porov. Trstenký F., *Aby si poznal spoľahlivosť učenia. Úvod do Nového zákona*, Svit 2006, 48-49.

26. Porov. *The Babylonian Talmud (Book 5, Chapter 2.)* Translated by Michael L. Rodkinson. Dostupné na <http://www.sacred-texts.com/jud/t05/abo06.htm> zo dňa 10. 01. 2007.

bola výroba stanov (porov. Sk 18,3). Toto remeslo bolo v Cilícii veľmi rozšírené a aj pre samotného Pavla bolo veľmi dôležitým, lebo mu poskytovalo slobodu a nezávislosť.

Dátum narodenia

Nepoznáme presný dátum Pavlovho narodenia a je nemožné presne ho určiť. Preto sme odkázaní len na isté hypotézy, ktoré vychádzajú z Flm 9 a Sk 7,58. V Flm 9 Pavol o sebe píše: „...*radšej prosím pre lásku ja, Pavol, už **starec** a teraz aj väzeň Krista Ježiša.*“ Keďže Pavol sa v liste nazýva „starec“, predpokladáme, že ho napísal niekedy pred svojou smrťou, pravdepodobne už v Ríme niekedy v období rokov 61 - 63 po Kr. V Sk 7,58 je opísané kameňovanie svätého Štefana a na adresu Pavla sa uvádza: „*Svedkovia si odložili šaty k nohám **mladého muža**, ktorý sa volal Šavol.*“

Podľa Hypokrata je staroba šiestym zo siedmich období života človeka. Naznačuje plnú zrelosť a prebieha v 49. – 56. roku života. V Sk 7,58 je Pavol nazvaný „*mladý muž*“, čo zodpovedá obdobiu medzi 21. - 28. rokom života.²⁷ Ak Pavol napísal list Filemonovi v Ríme, v ktorom sám seba označuje výrazom „*starec*“, bolo to niekedy v rokoch 61 - 63 po Kr. Pri kameňovaní Štefana je označený ako „*mladý muž*“. Podľa toho sa Pavol narodil niekedy okolo roku 5 - 10 po Kr.

Pavlovo meno

V Flp 3,5 čítame: „*Na ôsmy deň obrezaný, z Izraelovho rodu, z Benjamínovho kmeňa, **Hebrej z Hebrejov**, čo sa týka zákona **farizej**, čo do horlivosti prenasledovateľ Cirkvi, čo do spravodlivosti, ktorá je v zákone, žil som bezúhonne.*“ (podobne Sk 23,6 a 26,5). Pavol pri obriezke prijal meno Šaul odvodené z hebrejského slovesa *šaal* - *žiadať*, jeho pogrécenené meno bolo *Saulos*. Podľa vtedajšieho bežného zvyku Židov v diaspóre Šaul dostal aj rímske meno Paulus. Vo svojich listoch sa apoštol predstavuje iba pod týmto menom. Skutky apoštolov zachovali obidve jeho mená – Šavol aj Pavol. Až po Sk 13,9 je apoštol nazývaný výlučne Šavol a to jednak v jeho hebrejskej forme Šaul ako aj v pogrécenej forme Saulos. V Sk 13,9 sa to náhle mení „*Vtedy Šavol, ktorý sa volá aj Pavol...*“ Na tomto mieste Skutky

---

27. Hypokrates bol grécky lekár a zakladateľ medicíny. Žil v rokoch 460 - 380 pred Kr. Podľa neho je v živote človeka 7 období: dieťa 1 - 7 rokov; chlapec - dievča 7 - 14 rokov; adolescent 14 - 21; mladík 21 - 28; dospelý 28 - 49; starec 49 - 56; senilný 56 a viac. Porov. Gnilka J., *Der Philemonbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 43.

apoštolov čitateľa informujú, že Šavol má aj svoje druhé meno. Ako vysvetliť tento fakt?

Podľa niektorých si Pavol zmenil meno z úcty ku prokonzulovi Sergiovi Pavlovi na Cypre počas svojej prvej misijnej cesty. Tento názor je dnes menej prijímaný.²⁸ Podľa Origena používal Pavol, kým plnil úlohy medzi vlastným ľudom, meno Šavol, pretože bolo blízke jeho súkmeňovcom, ale keď sa obracal ku Grékom, používal meno Pavol.

Ďalšia hypotéza hovorí, že nikto nemohol byť rímskym občanom bez toho, aby nemal rímske meno.

Pavol používal meno takmer ako priezvisko, čo by vysvetľovalo dôvod, prečo vo svojich listoch Pavol nikdy neuvádza meno Šavol.²⁹

Snáď môžeme povedať, že autor Skutkov v 13,9 označuje apoštola menom Šavol s úmyslom predstaviť ho ako dokonalého Žida, ale keď sa stáva misionárom pohanov, autorovi sa zdá vhodnejšie používať pogrécťenú latinskú formu Paulus.³⁰

Pavol v Jeruzaleme

Určite najväčšou skúsenosťou v živote mladého Pavla bola výchova pri nohách Gamaliela v Jeruzaleme. Je to ten Gamaliel, o ktorom sa v Sk 5,34 dozvedáme: „*Tu vstal vo veľrade istý farizej, menom Gamaliel, učiteľ zákona, ktorého si vážil všetok ľud...*“ Gamaliel žil na konci 1. stor. pred Kr. a v prvej polovici 1. stor. po Kr. a pripisujú sa mu slová: „*Nájdi si učiteľa a udržíš sa ďaleko do pochybností.*“³¹ Podľa židovskej tradície bol vnukom rabína Hilela. Rabín Hilel žil na konci 1. stor. pred Kr. a bol zakladateľom farizejskej školy, ktorá niesla jeho meno.³² Jeho učenie tvorí základ pre Mišnu a Talmud. Druhá známa škola v tom čase bola škola Šamaja, ktorý bol rabínom v 1. stor. pred - 1. stor. po Kr. Medzi školou Hilela a Šamaja bola

---

28. Uvádza to svätý Hieronym v svojom diele *De viris illustribus*. Porov. *De viris illustribus (Jerome) (V)*. Dostupné na <http://www.newadvent.org/fathers/2708.htm> zo dňa 04. 01. 2007.

29. Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, 30.

30. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusaleń 1997, 22-23.

31. Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, 34.

32. Hilel sa narodil v Babylone. Pochádzal z Benjamínovho rodu. Prišiel do Jeruzalema, aby študoval Bibliu a židovské tradície.

konkurencia a rivalita vo vysvetľovaní Tóry.³³ Talmud zachytáva 316 kontroverzií medzi uvedenými dvoma školami.³⁴ Postoje týchto dvoch škôl boli ovplyvnené vtedajšou politickou a sociálnou situáciou. Palestína bola ovládaná Rímskou ríšou.³⁵ Šamajova škola sa vyznačovala patriotizmom a pri vysvetľovaní bola striktnější. Hilelova škola bola umiernenější vzhľadom na zložitú spoločenskú situáciu.³⁶ Správu, že Pavol vyštudoval pri Gamalielovi, nám podávajú iba Skutky apoštolov v 23,3: „*Pri Gamalielových nohách som sa naučil prísne žiť podľa zákona otcov a horlil som za Boha, ako aj vy všetci dnes.*“ Pavol bol vychovávaný ako farizej a aj ku štúdiu pristupoval podľa princípov farizejskej školy. Slovo farizej musíme dnes zbaviť všetkého sarkazmu a irónie, ktoré toto slovo vyvoláva. Farizeji boli často mužmi svätého života, skromného a asketického spôsobu života.

Ak predpokladáme, ako sme povedali, že Pavol sa narodil niekedy okolo roku 5 - 10 po Kr. a že nejaký čas strávil v Tarze, tak v Jeruzaleme v rabínskej škole mohol byť 4 - 5 rokov. Takým spôsobom sa dostaneme do obdobia rokov 24 - 30 po Kr, keď bol Pavol na „štúdiách“ pri Gamalielovi v Jeruzaleme.³⁷ Jeho pobyt v Jeruzaleme dokazuje, že napriek svojmu pôvodu z diaspóry si udržal spojenie s krajinou svojho pôvodu.

---

33. Šamaj žil v rokoch 50 pred - 30 po Kr. Bet Šamaj a Bet Hilel, ako označujú školy týchto dvoch rábinov, sa usilovali o čo najsprávnejšie vysvetľovanie Biblie, ktorá sa po zničení jeruzalemského chrámu stala centrom pozornosti židovského náboženstva. Porov. Trstenský F., *Aby si poznal spoľahlivosť učenia. Úvod do Nového zákona*, Svit 2006, 42-43.

34. Názov *Mišna* v hebrejčine znamená *opakovanie*. Porov. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Brown F., Driver S., Briggs C., Peabody 2000, 1041. Ide o písomnú zbierku ústnych nariadení. Zostavil ju niekedy okolo roku 200 po Kr. Jehuda ben Nasi. Má 6 traktátov: *Semená* (poľnohospodárske predpisy); *Sviatky* (predpisy ohľadom zachovávanía soboty a sviatkov); *Ženy* (ustanovenia o sobáši, manželstve a rozvode); *Škody* (predpisy ohľadom civilného a trestného práva); *Sväté veci* (predpisy o obetách v chráme); *O veciach čistoty* (predpisy o kultovej o rodinnej čistote a o veciach, ktoré ju poškvrňujú). Talmud sa skladá z Mišny a komentára k Mišne, ktorý sa vola Gemara. Sú známe dve verzie Talmudu. Kratší Jeruzalemský Talmud (niekedy nazývaný aj Palestínsky Talmud) vznikol v 4. stor. po Kr. Dlhší Babylonský Talmud dostal definitívnu podobu koncom 6. stor. po Kr. Porov. *Nový biblický slovník*, kolektív autorov, Praha 1996, 1019.

35. V biblickej terminológii sa názvom *Palestína* označuje krajina, v ktorej sa odohrali udalosti Starého a Nového zákona a leží medzi Stredozemným morom a riekou Jordán. V 5. stor. pred Kr. historik Herodotos použil grécky výraz *Palaistinei* na označenie tohto územia ako časti provincie Sýria. Nájde aj iné označenia (Kanaán, Judsko, Izrael, Svätá zem atď). V tejto knihe je použitý výraz *Palestína* z geografického hľadiska.

36. Porov. Jastrow M., Mendelsohn S., *Bet Hillel and Bet Shammai*. Dostupné na <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=956&letter=B> zo dňa 29. 12. 2006.

37. Porov. Vanni U., *Opojenie Duchom. Náčrt spirituality apoštola Pavla*, Svit 2005, 20-22.

Židovské učenie

Saduceji ohraničovali Tóru len na napísané slovo, ktoré Boh odovzdal na Sinaji. Farizeji vyznávali, že Boh cez Mojžiša dal Izraelu Tóru písomnú a ústnu. Písomná bola daná raz navždy, ústna bola odovzdávaná stáročia cez tradíciu. Písomná Tóra bola samozrejme dôležitejšia, ale mohla sa pochopiť len vo svetle ústnej Tóry.

Tóra určuje intímny vzťah medzi Bohom a človekom. Boh sa zjavuje a dáva človekovi inštrukcie a zákony pre život. Tóra je z jednej strany považovaná ako dar Boha, z druhej strany je to odpoveď Izraela na Božiu ponuku. Boh, zákon a Izrael sú úzko prepojení. V Tóre sú zhrnuté akoby v kocke všetky životné situácie. Byť poslušný Tóre znamená byť poslušný Bohu. „Človek, ktorý neštuduje Tóru, nemôže byť zbožným človekom.“ (Hillel, Avot 2,5) Preto sa nemôžeme čudovať, že rabíni postavili Tóru na prvé miesto a celé svoje úsilie podriadili jej štúdiu.³⁸

Pre správne vysvetľovanie Starého zákona sa v židovstve používali dva spôsoby – *halaka* a *hagada*. Výraz *halaka* pochádza z hebrejského slovesa kráčať. Jej cieľom je stanoviť právne a etické normy pre súkromný, verejný, náboženský a občiansky život jednotlivca a spoločnosti. Judaizmus nerozlišoval medzi náboženským a svetským prostredím, preto sa *halaka* dotýkala bežného života a znamenala praktickú aplikáciu prikázaní zapísaných v Biblii. Pre rabínov mala tú istú platnosť ako písaná Tóra.

Hagada v hebrejčine znamená *rozprávanie*. Je to poučný povzbudzujúci výklad biblického textu, ktorého úlohou je zrozumiteľným spôsobom ozrejmiť nejakú pravdu. Vysvetľuje predovšetkým tie biblické pasáže, ktoré nie sú legislatívne, pričom často používa alegorický spôsob interpretácie.³⁹

Pre človeka, ktorý sa rozhodol študovať zákon, bolo potrebné nielen poznať písanú Tóru, ale aj ústnu - *halaku* a *hagadu*.

---

38. Samotný výraz *Tóra* znamená *učenie, náuka, zákon*. Porov. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Brown F., Driver S., Briggs C., Peabody 2000, 435. Týmto názvom sa označuje prvých päť kníh pripisovaných Mojžišovi: Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium. V širšom zmysle výraz *Tóra* označuje všetky knihy hebrejského Svätého písma. Porov. Heriban J., *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992, 1028.

39. Porov. Holzner J., *Paul de Tarse*, Paris 1950, 30.

Niektoré otázky

Pavlov čas strávený v Jeruzaleme priviedol niektorých exegetov k otázke, či sa Pavol stretol s pozemským Ježišom. Je pravdepodobné, že Pavol opustil Jeruzalem ešte pred začiatkom Ježišovej verejnej činnosti. Keď Pavol hovorí v 1 Kor 9,1 a 15,8, že videl Pána, myslí tým na videnie pri Damasku v okamihu svojho obrátenia, ale nie na stretnutie s pozemským Ježišom. Na žiadnom mieste Pavol nespomína stretnutie s pozemským Ježišom a len ťažko môžeme predpokladať, že by takú dôležitú udalosť neuviedol. Pavol teda nepoznal pozemského Ježiša, bola mu ale darovaná nielen viera, kto skutočne Ježiš je, ale ho aj videl skrze videnie.⁴⁰

Diskusia prebieha aj v otázke, či bol Pavol ženatý. Podľa židovského zvyku okolo 18. - 20. roku života sa mal muž oženiť a založiť rodinu. Preto sú autori, ktorí hovoria, že Pavol bol ženatý. Odvolávajú sa na text v 1 Kor 9,5, v ktorom Pavol hovorí: „*Nemáme právo brať so sebou ženu, sestru, tak ako ostatní apoštoli a Pánovi bratia i Kéfas!*“ Proti tejto mienke stoja názory cirkevných otcov, ktorí považujú Pavla za neženatého a túto mienku potvrdzuje aj sám Pavol v tom istom liste, keď hovorí: „*Slobodným a vdovám hovorím: Dobre je pre nich, ak zostanú tak, ako ja.*“ (1 Kor 7,8). Sú aj úvahy, že sa Pavol odlúčil od svojej ženy alebo že bol vdovec.

Prenasledovateľ

V krátkosti sme predstavili niektoré hlavné etapy z Pavlovho života v období ešte pred jeho obrátením. Čo sa dialo s Pavlom od jeho odchodu z Jeruzalema od Gamaliela až po jeho obrátenie v Damasku Sväté písmo neuvádza. Je lepšie, aby to zostalo pre nás tajomstvom, než by sme sa mali uchýliť k prehnaným konštrukciám často vzdialeným od reality.

Predpokladáme, že sa vrátil do Tarzu a zostal horlivým farizejom v duchu formácie, ktorú prijal od Gamaliela. V čase po nanebovstúpení Pána sa Pavol znova objavuje v Jeruzaleme. Skutky apoštolov ho spomínajú pri kameňovaní svätého Štefana, prvého mučeníka Cirkvi. Od jeruzalemského synédria dostal oficiálne poverenie prenasledovať kresťanov a s týmto mandátom odchádza do Damasku.⁴¹

---

40. Porov. Trilling W., *Apoštol Pavel*, Vyšehrad 1994, 46.

41. Amiot F., *L'enseignement de Saint Paul*, Paris, Tournai, Desclée, Rome, New York 1968, 21.

Aké boli motívy, pre ktoré Pavol prenasledoval kresťanov? Zo začiatku išlo iba o vnútornú záležitosť židovského náboženstva, lebo kresťanov považovali rímske úrady za Židov, ktorí vytvorili novú skupinu medzi už jestvujúcimi skupinami farizejov, saducejov a esénov. Preto úrady tento fakt tolerovali a neprikladali mu význam. Kresťania však čoskoro začali medzi seba prijímať pohanov a považovali ich za plnoprávných členov spoločenstva, zatiaľ čo v židovstve sa rozlišovali plnoprávni členovia, prozelyti a „bohobožní“ alebo „ctiteľia.“⁴² Kresťania tak zotrelí rozdiel medzi židovstvom a pohanstvom. V ohrození bola svätosť Izraela a jeho osobitné Božie vyvolenie, čo medzi horlivými Židmi mohlo vyvolať veľké pohoršenie.

Na území Sýrie boli židovské komunity veľmi silné. Odhaduje sa, že v Damasku žilo 10 000 až 18 000 Židov.⁴³ Aj keď Damask patrilo už do rímskej provincie Sýria a svoje sídlo tam mal rímsky legát, jeruzalemské synédrium sa tešilo veľkej úcte.⁴⁴

Mapa Malej Ázie, Cilícia rodný kraj svätého Pavla

42. Porov. vysvetlenie v poznámke č. 72.

43. Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, 48-49.

44. Synédrium bol istý druh židovského senátu. Na čele stál veľkňaz a jeho členmi boli zástupcovia farizejov, saducejov a zákonníkov, ktorí spolu s veľkňazom tvorili 71 členov. Porov. Trstenský F., *Aby si poznal spoľahlivosť učenia. Úvod do Nového zákona*, Svit 2006, 69.

TRETIA KAPITOLA - PAVLOVO OBRÁTENIE A PRVÝ APOŠTOLÁT

Sme pri udalosti, ktorú označujeme za najdôležitejšiu v Pavlovom živote. Pavol vo svojich listoch nehovorí priamo o tom, čo sa stalo pri Damasku. Naznačuje zážitok, ktorý úplne zmenil jeho život, ale nechápe ho ako niečo oddelené od zvyšku svojho života. Boh ho vždy viedol po vopred predurčených cestách. Nemôžeme preto udalosť pri Damasku vysvetľovať izolovane od osoby a života apoštola. Prameň nehovorí o udalosti pri Damasku, aby nám podali len osobnú skúsenosť Pavla, ale vidia ju predovšetkým v spojení s evanjeliom. Tak je to zachytené v Gal 1,15-16, kde vyvolenie za apoštola je v spojení so službou zvestovať Božieho Syna medzi pohanmi: „*Ale keď sa Bohu, ktorý si ma už v lone matky vybral a svojou milosťou povolal, zapáčilo zjaviť vo mne svojho Syna, aby som ho zvestoval medzi pohanmi...*“ Podobne je to v Sk 9,15; 22,15 a 26,17-18. Udalosť pri Damasku je v spojení s Kristovým evanjeliom a jeho silou, ktorá radikálne zmenila Pavla, člena židovského národa a urobila z neho autentického kresťana, zapáleného misionára, verného a odvážneho svedka a apoštola Ježiša Krista.

Nasledujúca tabuľka prináša hlavné rozdiely v rozprávaní o udalosti pri Damasku v Skutkoch apoštolov:

Sk 9	Sk 22	Sk 26
Iba Pavol padá na zem.	Iba Pavol padá na zem.	Padajú všetci na zem.
Spoločníci počujú hlas, ale nevidia nikoho.	Spoločníci vidia svetlo, ale nikoho nepočujú.	Iba Pavol počul hlas.
Prijatie apoštolátu prostredníctvom Ananiáša.	Prijatie apoštolátu prostredníctvom Ananiáša.	Prijatie apoštolátu priamo od Krista.

Rôzne interpretácie udalosti pri Damasku⁴⁵

A. Naturalistické vysvetlenie

Táto interpretácia sa snaží vysvetliť Pavlovo videnie prirodzeným spôsobom. Podľa nej Pavol obdržal od synédria poverenie a cestuje do Damasku, aby začal prenasledovanie. Ale ako všetky silné osoby aj on mal blízko od nenávisti k láske. Pod vplyvom príbehov o zjavení sa zmŕtvychvstalého Krista sa aj jemu zdalo, akoby videl samotnú osobu Ježiša. Cesta bola dlhá, oči unavené, organizmus vyčerpaný. Pri silnej púštnej búrke a vetre sa mu zdalo, že začul Ježišov hlas. V tom okamihu znenávidel svoju úlohu prenasledovateľa.

B. Psychologické vysvetlenie

Zástancovia tejto teórie tvrdia, že udalosť pri Damasku nie je nič iné ako intelektuálna kríza, počas ktorej vlastné intelektuálne výtvary prešli až do akéhosi videnia. Iní tvrdia, že Pavol bol pod psychickým tlakom vyvolaným heroickou a pokojnou smrťou Štefana ako aj ďalších kresťanov. Pavol robí vnútornú revíziu svojej viery v Mesiáša, ktorú kresťania aplikovali na osobu Krista. Vrcholom krízy je udalosť pri Damasku. Pavol cíti svoju vinu a hriech a na druhej strane príklad kresťanov.

C. Mystické vysvetlenie

Niektorí autori chápu udalosť pri Damasku ako Pavlov mystický zážitok, pričom išlo o vnútorné videnie. Predsa však aj tento názor má svoje slabé miesta. Milosť mystického zážitku je korunovaním kontemplatívneho života človeka, čo je niečo úplne iné, než bolo nečakané zjavenie Krista, ktoré zažil Pavol. Pavol mal neskôr rôzne videnia, ale iba zjaveniu pri Damasku pripisuje osobitnú dôležitosť.

D. Historicko - kritické vysvetlenie

Dnes sa prijíma vysvetlenie podľa konkrétnych svedectiev, ktoré máme v Pavlových listoch a v Skutkoch apoštolov. Prijíma sa nadprirodzený charakter stretnutia s Pánom, ale rešpektujú sa aj textové rozdiely.⁴⁶

---

45. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 40-44.

46. Porov. *Wstęp do Nowego Testamentu*, ed. Rubinkiewicz R., Poznań 1996, 312.

Mnohí exegeti na základe takého porovnania nachádzajú mnohé rozdiely, zmeny štýlu a zdvojenia až natoľko, že prichádzajú k záveru, že rozprávanie o udalosti pri Damasku je s odstupom času od udalosti pri Damasku teologickým prepracovaním autora Skutkov apoštolov. Tento spôsob interpretácie kladie tri dôležité pravidlá na správne chápanie udalosti pri Damasku.

1. Je potrebné uplatňovať kritiku reálnu, historickú a literárnu (nie psychologickú). Jednotlivé texty, ktoré hovoria o Pavlovom obrátení, treba posudzovať spolu a nie v protiklade jeden voči druhému. Pavlove listy, čo sa týka dôležitosti, majú prednosť pred Skutkami apoštolov. Je potrebné neodmietaf „a priori“ žiaden text, ale vidieť ho na základe literárneho druhu, ku ktorému patrí a umiestnenia rozprávania v celkovom kontexte knihy.

2. Netreba hľadať lacnú zhodu textov a informácií medzi Pavlovými listami a Skutkami apoštolov. Medzi týmito textami jestvuje paralelizmus, ale nie uniformita. Rozdiely sú skutočné a závisia od kontextu.

3. Nie je možné klásť na pramene naše vlastné kategórie, ale zmysel udalosti má vyniknúť zo samotného textu, najmä z interpretácie, ktorú dáva o udalosti samotný Pavol, pričom Skutki apoštolov v podstatných prvkoch sledujú jeho líniu. Udalosť pri Damasku sa chápe ako vniknutie nadprirodzena do života Pavla, ako priamy Boží zásah, ktorý skrze Ježiša Krista utvoril z Pavla nové stvorenie, takže z Pavla prenasledovateľa sa stáva Pavol apoštol.

Zmysel udalosti

V prípade udalosti pri Damasku mnohí hovoria o obrátení, možno aj v súvislosti s liturgickým sviatkom Obrátenia svätého Pavla, ktorý sa slávi 25. januára. Je však dôležité rozlišovať medzi liturgickým a biblickým jazykom. Výraz obrátenie nevystihuje hlboký zmysel udalosti. Z pohľadu tej doby Pavol neprešiel z jedného náboženstva do druhého, lebo v tom čase kresťanstvo nebolo oficiálne oddelené od židovstva. Takže Pavol mohol maximálne prejsť z jednej „sekty“ do druhej v rámci židovstva. Nešlo ani o náboženskú krízu, ako sa snažila ukázať psychologická interpretácia. Pavol neprechádza z priemerného prežívania viery do prežívania horlivejšieho. Pavol bol vždy horlivý za Boha a jeho zákony, či už najprv ako farizej alebo neskôr ako apoštol Ježiša Krista.⁴⁷

---

47. Pavol udalosť pri Damasku nikdy nenazýva „obrátenie.“ Pre Pavla je zjavenie Krista takou veľkou udalosťou, že všetko, čo predtým považoval za dôležité, sa teraz stalo smetím, pretože Kristus ho úplne naplnil. Porov. Martini C. M., *Vyznania apoštola Pavla*, Bratislava 2005, 19.

Udalosť pri Damasku je niečím hlbším. Pri stretnutí s Kristom sa Pavol mení na kvalitatívne a radikálne „*nové stvorenie*.“ Pavol sám, možno odvolávajúc sa na túto udalosť, povie: „*Kto je teda v Kristovi, je novým stvorením.*“ (2 Kor 5,17). Pavol pri Damasku bol Bohom povolaný do služby, ale bolo to aj jeho vlastné rozhodnutie: „*A vôbec všetko pokladám za stratu pre vznešenosť poznania Krista Ježiša, môjho Pána. Preň som všetko stratil a pokladám za odpadky, aby som získal Krista.*“ (Flp 3,8-9) Božie povolanie a vlastná oddanosť sa stávajú jednotou.⁴⁸ Farizej Pavol, ktorý až doteraz podľa svojej formácie nad všetko kládol zákon, od tejto chvíle povie: „*Veď pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk*“ (Flp 1,21) a: „*Rozhodol som sa, že nechcem medzi vami vedieť nič iné, iba Ježiša Krista, a to ukrižovaného.*“ (Gal 6,14)

Dôležité je, že nájdeme text, v ktorom Pavol ponúka vlastnú interpretáciu tejto udalosti a to v Gal 1,15-16: „*Ale keď sa Bohu, ktorý si ma už v lone matky vybral a svojou milosťou povolal, zapáčilo zjaviť vo mne svojho Syna, aby som ho zvestoval medzi pohanmi.*“ Pavol vidí udalosť pri Damasku nie ako obrátenie, ale ako vrchol svojej existencie. Od narodenia bol vedený Božou prozreteľnosťou a trpezlivosťou až po rozhodujúci okamih, v ktorom sa ho Kristus zmocnil jeden raz navždy. Vysvetlenie udalosti pri Damasku je v láske ku Kristovi: „*Ale čo mi bolo ziskom, kvôli Kristovi pokladám za stratu.*“ (Flp 3,7)

Skutky apoštolov so svojim trojnásobným rozprávaním udalosti pri Damasku sa nerozchádzajú od interpretácie Pavla v jeho listoch. Lukáš predstavuje skúsenosť pri Damasku ako stretnutie Pavla s Kristom, počas ktorého apoštol prijíma poslanie stať sa misionárom pohanov. V tomto ohľade je podobnosť medzi Gal 1,15-16 a Sk 26,12-18 viditeľná. Je to zjavenie za účelom misie k pohanom. Skutky apoštolov sa snažia pri opise videnia upresniť to, čo Pavol v listoch označuje „*zjaviť vo mne svojho Syna*“ (Gal 1,15). Pavol neustále vo svojich listoch opakuje „*videl som Pána*“ (1 Kor 9,1; 15,8-9; Gal 1,15-16) a nárokuje si, že aj on patrí medzi apoštolov, stal sa apoštolom pohanov (Gal 2,8-9). Skutky sa ohraničujú len na konštatovanie, že Pavla obklopilo svetlo, počul hlas Krista, ktorý ho poveril misiou pre pohanov.

Je potrebné mať na pamäti, že všetky správy o udalosti pri Damasku, ktoré nájdeme v listoch sú príležitostné, teda nie sú písané preto,

---

48. Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, 58.

aby Pavol opísal, čo sa pri Damasku skutočne stalo, ale spomína ich v kontexte s niečím iným. V Skutkoch apoštolov je to naopak. Rozprávania o obrátení sú zapojené do literárnej kompozície celého diela. Trojitá správa v Skutkoch nemôže byť chápaná ako presná chronologická správa, ale ani nie ako čistý literárny výtvor. Autor Skutkov zachytáva tradíciu historicky dobre podloženú v Pavlových listoch a vkladá ju do prostredia prvotnej Cirkvi a jej rozvoja. Vysvetľuje ju a aktualizuje na základe starozákonných rozprávání o povolání prorokov a trpiaceho služobníka v Izaiášovi.

Poslanie pre pohanov

Už bolo povedané, že udalosť pri Damasku je v spojení s Kristovým zjavením a Pavlovým poslaním pre pohanov. Zdá sa, že práve ohlasovanie evanjelia pohanom je priamym výsledkom Pavlovho zážitku pri Damasku (porov. Gal 1,15-16; Sk 26,15-16).

Gal 1,15-17: „Zjaviť vo mne svojho Syna, aby som ho zvestoval **medzi pohanmi**.“

Sk 9, 15-16: „Jeho som si vyvolil za nádobu, aby zaniesol moje meno **pohanom** aj kráľom i synom Izraela.“

Sk 22, 14-15: „Lebo mu budeš pred **všetkými ľuďmi** svedkom toho, čo si videl a počul.“

Sk 26, 16-18: „Lebo som sa ti na to zjavil, aby som ťa ustanovil za služobníka a svedka toho, čo si videl i toho, čo ti ešte zjavím. Budem ťa chrániť pred ľuďom aj **pred pohanmi, ku ktorým ťa posielam** otvoriť im oči, aby sa od tmy obrátili k svetlu a od satanovej moci k Bohu, a tak dosiahli odpustenie hriechov a podiel medzi posvätenými vierou vo mňa.“

Ďalším dôležitým prvkom je podobnosť opisu udalosti pri Damasku s opisom povolania starozákonných prorokov. Tak Pavol ako aj autor Skutkov apoštolov si poslúžili modelom povolania prorokov. Gal 1,15-16 má náznaky v Iz 49,1b: „Pán ma povolal od lona, od života mojej matky spomínal moje meno.“ V Jer 1,5: „Skôr, než som ťa utvoril v matkinom živote, poznal som ťa, skôr, než si vyšiel z lona, zasvätil som ťa, za proroka pre pohanov som ťa ustanovil.“ Text v Sk 9,15 pripomína Jer 1,10: „Pozri, postavil som ťa dnes nad národy a nad kráľovstvá, aby si vytrhával a rúcal, nivočil a pustošil, aby si budoval a sadil.“⁴⁹

---

49. Podobnosti môžeme vidieť aj v Sk 26,16-18 so starozákonnými textami v Iz 48,6.7.16; Jer 1,5-8; Ez 2,1.

Z týchto príkladov vyplýva, že povolanie Pavla nie je len v zhode s povolaniami prorokov, ale aj s obrazom trpiaceho Pánovho služobníka v Knihe proroka Izaiáša. Skutočným Pánovým služobníkom je Kristus (porov. Sk 2,32), ktorý je vzorom povolania aj pre Pavla. V udalosti pri Damasku sa Kristus stal pre Pavla životom samotným (Gal 2,20 a Flp 1,21), preto aj Pavol sa stotožňuje s úlohou Pánovho služobníka, ktorý daruje slobodu a spásu chudobným a ponižovaným.

Úloha Ananiáša

Pri rozprávaní o Pavlovom obrátení sa v dvoch textoch v Sk 9 a 22 spomína Ananiáš. Logicky sa vynára otázka, kedy prijal Pavol povolanie. Bolo to v okamihu zjavenia alebo pri návšteve Ananiáša?

Hoci obrátenie pri Damasku a návšteva Ananiáša sú dve chronologicky oddelené udalosti, predsa sa spoločne dopĺňajú.⁵⁰ Na jednej strane Pavol často a silným spôsobom zdôrazňuje, že jeho apoštolát nie je z cirkevného poverenia, ale z Božieho (Rim 1,1, 1 Kor 1,1, Gal 1, 11). Sám Kristus, ako ostatným apoštolom tak aj jemu, dal jedinečné poverenie. Na druhej strane Boh chcel, aby sa toto povolanie stalo jasným vo vnútri Cirkvi, aby sa odstránili všetky pochybnosti. Sprostredkovanie Ananiáša nemá za úlohu predstaviť Pavlovi novú náuku, ale pomôcť Pavlovi pochopiť svoje apoštolské poslanie vo svetle tradície cirkevného spoločenstva. V duchu posledných slov kráča aj sám Pavol, ktorý potvrdzuje, že odovzdáva, čo sám prijal (porov. 1 Kor 11,2; 11,23; 15,1). Pavol nevidí protirečenie medzi svojím poslaním a cirkevnou tradíciou. Z jednej strany potvrdzuje, že apoštolát prijal od Krista, na druhej strane cíti, že hlboký obsah tohto apoštolátu je spoločný s prvotnou Cirkvou. Evanjelium ostáva jediné a akýkoľvek apoštolát závisí od ohlasovania jediného evanjelia, ktorým je Ježiš Kristus. Ako v Skutkoch apoštolov, tak v Pavlových listoch je toto vedomie silno prítomné.

Pavlov pobyt v Arábii

Po zážitku pri Damasku Pavol hovorí: „...už som sa neradil s telom a krvou, **ani som nešiel do Jeruzalema za tými**, čo boli apoštolmi prv ako ja, ale **odišiel som do Arábie** a päť som sa vrátil do

---

50. „Druhý človek, ktorý sa obracia, je Ananiáš. Najskôr totiž Bohu oponuje. Potom však ide a nazve Šavla ‘bratom’ (9,17).“ Vojtko S. a kol., *A budete mi svedkami ...*, Bratislava 2002, 43.

Damasku.“ (Gal 1,16-17)⁵¹ Na prvý pohľad sa zdá, že táto správa je v kontraste so správou v Sk 9,8-20, kde sa spomína, že Šavol bol prinútený ostať v Damasku tri dni v úplnej slepote (porov. Sk 9,8-9) a po príchode Ananiáša ešte niekoľko ďalších dní, kým zosilnel (porov. Sk 9,19). Dokonca podľa Sk 9,23 to bolo „*viac dní*“, ktoré však v konfrontácii s Gal 1,18 trvali až 3 roky: „*Až po troch rokoch som šiel do Jeruzalema, aby som videl Kéfasa....*“ Navyše Skutky apoštolov nespomínajú Pavlov pobyt v Arábii, ale uvádzajú, že Pavol hneď hlásal evanjelium v Damasku. A tak sme pred problémom, kedy bol Pavol v Arábii, ako sám spomína v Gal 1,16-17? Aký čas sa zdržal v Damasku predtým, než šiel do Jeruzalema, aby videl Kéfasa a kedy tam ohlasoval evanjelium?

Nemáme vážnejší dôvod pochybovať o Pavlovom pobyte v Arábii, aj keď Skutky apoštolov vypustili túto zmienku pravdepodobne z teologického a štrukturálneho dôvodu. Dnešní autori, aby zosúladiли správu v Gal 1,16-17 so Sk 9,19-20 hovoria o dvojnásobnom Pavlovom pobyte v Damasku a text v Sk 9,19-25 vysvetľujú ako Lukášovo redakčné splynutie dvoch pobytov Pavla. Potom prvý pobyt by bol pred cestou do Arábie a druhý po nej.⁵² V tomto prípade je potrebné venovať pozornosť príslovke *eutheos –hneď* v Gal 1,16 a Sk 9,20. Túto príslovku treba chápať ako krátky časový úsek, teda napríklad aj niekoľko dní. Počas týchto niekoľkých dní v Arábii Pavol asi neohlasoval evanjelium, lebo v Gal 1,16-17 by to pravdepodobne spomenul. Pavol sa utiahol do pustej oblasti Arábie a premeditoval svoje stretnutie s Pánom, ktoré zažil na ceste do Damasku. Potom sa vrátil z Arábie do Damasku. Neubehol dlhý čas a začal ohlasovať Krista v synagógach v Damasku ako sa uvádza v Sk 9,20: „*a hneď v synagógach ohlasoval Ježiša, že je Božím Synom.*“

Vráťme sa ešte v krátkosti k Pavlovmu pobytu v Arábii. V Pavlových časoch Arábia neznamenalala ani púšť a ani dnešnú Arábiu, ale polopúštnu obývanú oblasť, ktorá sa rozprestierala od severu až na juh, od Sýrie až po Červené more, od rieky Jordán až po Perzský záliv. Niektorí autori sa domnievajú, že Pavol aj v Arábii ohlasoval evanjelium. Zdá sa to však málo pravdepodobné. Keby to tak bolo,

---

51. Výraz „*s telom a krvou*“ je semitizmus a slúži na označenie človeka, čím chce Pavol zdôrazniť, že jeho povolanie nepochádza od Iudí, ale priamo od Boha. Porov. Mussner F., *Der Galaterbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 89.

52. Gnilka sa domieva, že zotrvanie v Arábii spolu s druhým pobytom v Damasku mohlo trvať až 2 roky. Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostol i świadek*, Kraków 2001, 66.

autorovi Skutkov apoštolov by to neuniklo, veď by išlo o dôležitý začiatok Pavlovej misijnej činnosti. Okrem toho, pobyt v Arábii bol krátky, takže sa nejednalo o apoštolát, ale skôr o meditáciu a prehĺbenie skúsenosti pri Damasku, ktorá ho „pomazala“ na apoštola pohanov.

Ďalším dôvodom pre odchod do Arábie mohol byť hnev židovských komunít v Damasku. Aby sa mu vyhol, až do okamihu ukludnenia situácie, Pavol sa rozhodol utiahnuť do púšte, čo naznačuje aj informácia v Sk 9,23-25: *„Keď uplynulo viac dní, Židia sa uzniesli, že ho zabijú. Ale Šavol sa o ich úkladoch dozvedel. Vo dne i v noci strážili brány, aby ho mohli zabiť. No jeho učenci ho v noci vzali a v koši spustili cez hradby.“*

Útek z Damasku

Pavlovo ohlasovanie v Damasku vzbudzovalo údiv a oslavu Boha, ako sa uvádza v Gal 1,23-24: *„...oslavovali Boha za mňa“* a v Sk 9,21: *„všetci, čo počúvali, žasli...“* Pavlovo kázanie popudzovalo Židov, pretože namiesto povzbudenie v židovstve ich miatol svojím dokazovaním, že Ježiš je Mesiáš (porov. Sk 9,22). Uplynulo „viac dní“ (Sk 9,23), podľa Gal 1,18 „3 roky“ a Židia sa uzniesli, že Pavla zabijú (porov. Sk 9,23). K tejto situácii niektorí viažu správu v 2 Kor 11,32-33: *„V Damasku miestodržiteľ kráľa Aretasa strážil mesto Damascénov, aby ma chytil, ale v koši ma spustili oknom cez hradby; len tak som unikal jeho rukám.“* Podľa tejto informácie dal miestodržiteľ kráľa Aretasa IV. (9 - 40 po Kr.), kráľa Nabatejcov, strážiť múry mesta. Nevieme s istotou, či ide o tú istú situáciu, o ktorej hovoria Skutki apoštolov. Sú autori, ktorí ich spájajú a hovoria, že Židia poštvajú proti Pavlovi aj miestodržiteľa mesta. Jeho učenci ho zachránili tým, že ho v noci spustili v koši cez múry mesta.⁵³ Od jeho obrátenia a tejto dramatickej udalosti ubehli tri roky (porov. Gal 1,18), takže to mohlo byť niekedy v rokoch 37 - 39 po Kr., keď sa Pavol odobral do Jeruzalema.

Pavlove cesty do Jeruzalema

V krátkosti najskôr načrtne problematiku Pavlových ciest do Jeruzalema. V Gal 1,18-2,10 nás Pavol informuje, že vykonal dve cesty do Jeruzalema:

---

53. Porov. Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma*, Tarnów 1995, 26.

- prvú vykonal po troch rokoch (Gal 1,18-20);
- druhú po 14 rokoch (Gal 2,1-10).

Avšak Skutky apoštolov hovoria o troch cestách:

- prvá bola po úteku z Damasku (Sk 9,26-30);
- druhá z Antiochie, keď spolu s Barnabášom niesli zbierku pre starších Jeruzalema (Sk 11,30);
- pri tretej ceste Pavol, Barnabáš a ďalší idú na snem do Jeruzalema (Sk 15,2-29).

Problém nie je ani tak v počte ciest do Jeruzalema, lebo aj vo svojich listoch Pavol spomína cestu so zbierkou v Gal 2,10; 1 Kor 16,1-4; Rim 15,25-32, takže čo do počtu ciest, dá sa harmonizovať údaj Skutkov apoštolov s údajom z Pavlových listov.

Väčší problém je v chronológii, to jest v časovom poradí týchto ciest. V Pavlových listoch je poradie nasledujúce:

1. Návšteva Jeruzalema po 3 rokoch;
2. Návšteva Jeruzalema po 14 rokoch;
3. Návšteva Jeruzalema so zbierkou.

V Skutkoch apoštolov je poradie nasledovné:

- Návšteva po úteku z Damasku;
- Návšteva so zbierkou;
- Návšteva na sneme v Jeruzaleme.

Na rozriešenie problému je potrebné pamätať:⁵⁴

1. Rozprávania v Skutkoch apoštolov a v Pavlových listoch majú iné zámery, preto sa musíme uspokojiť len so všeobecnou harmonizáciou údajov.

2. V liste Galaťanom určite ide o Pavlov vlastný výber iba niektorých autobiografických udalostí za účelom obrany svojho apoštolátu, a preto to nie je úplná kronika jeho ciest do Jeruzalema. Na druhej strane však, podľa Gal 2,10 sa zdá, že cesta so zbierkou sa uskutočnila až po sneme v Jeruzaleme, čo je potvrdené aj v 1 Kor 16,1-4 a Rim 15,25-32. Tak by sme mohli tieto odvolávky dať do súvislosti

---

54. Hörster G., *Úvod do Nového zákona*, Praha 1994, 78-80.

so Sk 11,30, kde sa hovorí o zbierke pre Jeruzalem. Z toho dôvodu uprednostňujeme poradie ciest podľa Pavlových listov.

3. Skutky apoštolov nám ponúkajú istý „tematický“ prehľad Pavlových ciest do Jeruzalema.

Na základe uvedených faktov je poradie ciest do Jeruzalema asi nasledovné:

Prvá cesta sa uskutočnila po troch rokoch od obrátenia. Ak vieme, že udalosť pri Damasku bola niekedy okolo roku 34 - 36 po Kr., tak potom táto cesta sa uskutočnila niekedy v rokoch 37 - 39 po Kr.

Sk 9, 26	Gal 1,18
<i>Keď prišiel do Jeruzalema, pokúšal sa spojiť s učeníkmi, ale všetci sa ho báli, lebo neverili, že je učeníkom.</i>	<i>Až po troch rokoch som šiel do Jeruzalema, aby som videl Kéfasa, a zostal som uňho päť dní.</i>

Druhou je cesta do Jeruzalema na snem:

Sk 15,2	Gal 2,1
<i>Keď sa s nimi Pavol a Barnabáš dostali do sporu a nie malej hádky, rozhodli, že Pavol, Barnabáš a niektorí ďalší z nich pôjdu s touto spornou otázkou k apoštolom a starším do Jeruzalema.</i>	<i>Potom po štrnástich rokoch som znova šiel s Barnabášom do Jeruzalema a vzal som so sebou aj Títa.</i>

Túto cestu Pavol uskutočnil po prvej misijnej ceste okolo roku 49 - 50 po Kr., keď on a Barnabáš už mohli rozprávať o zázrakoch, ktoré Boh vykonal ich prostredníctvom medzi pohanmi (porov. Sk 15,3.4.12) a zároveň Pavol mohol žiadať pre seba apoštolát medzi pohanmi podobne ako Peter, Jakub a Ján medzi Židmi (porov. Gal 2,7-9).

Tretou je cesta so zbierkou, ktorá sa spomína v Sk 11,30 a náznak o nej nájdeme aj v Gal 2,10 a 2 Kor 8-9:

Sk 11,30	Gal 2,10	2 Kor 8,19
<i>Aj to urobili a poslali zbierku starším po Barnabášovi a Šavlovi.</i>	<i>Len aby sme pamätali na chudobných, čo som sa aj usiloval robiť.</i>	<i>A nielen to, ale cirkvi ho poverili, aby nás sprevádzal pri tomto diele lásky, ktoré konáme na Pánovu slávu a na prejavenie našej ochoty.</i>

Táto cesta sa uskutočnila po koncile, ale je ťažké určiť dátum, nakoľko sa správa v Gal 2,10 nedá časovo presne zosúladiť s textom v Sk 15,2-29 a v Sk 11,30. Zdá sa, že v Sk 11,30 je všeobecná správa o zbierkach, ktoré pravidelne zasielali kresťanské spoločenstvá chudobným jeruzalemskej cirkvi: „V tých dňoch prišli do Antiochie proroci z Jeruzalema. Jeden z nich, menom Agabus, vstal a z vnuknutia Ducha oznámil, že bude veľký hlad po celom svete. A aj bol za Klaudia. Preto sa učeníci rozhodli, že každý podľa svojich možností napomôže bratov, čo bývajú v Judei. Aj to urobili a **poslali zbierku starším po Barnabášovi a Šavlovi.**“ (Sk 11,27-30)⁵⁵

Pavlova prvá cesta do Jeruzalema

Pavlovi sa podarilo utiecť pred nástrahami Židov z Damasku a vybral sa do Jeruzalema. V Skutkoch apoštolov o tom nájdeme krátku jednoduchú správu: „Keď prišiel do Jeruzalema, pokúšal sa spojiť s učeníkmi, ale všetci sa ho báli, lebo neverili, že je učeníkom.“ (Sk 9,26) V liste Galaťanom Pavol poskytuje informáciu, že z Damasku utiekol s jasným cieľom: „Až po troch rokoch som šiel do Jeruzalema, aby som videl Kéfasa, a zostal som uňho pätnásť dní.“ (Gal 1,18)

Podľa Pavla trval pobyt 15 dní a iného z apoštolov nevidel, iba Jakuba, Pánovho brata. Zdá sa, že návšteva bola vyjadrením úcty. Nešlo o legalizovanie Pavlovho apoštolátu, ale o vyjadrenie jednoty s jeruzalemskou cirkvou – „matkou, ktorá podľa Skutkov apoštolov bola základom a centrom cirkevnej misie.“ Sk 1,8 uvádzajú: „Keď zostúpi na vás Svätý Duch, dostanete silu a budete mi svedkami

55. Zbierka pre chudobných je vyjadrením solidarity ostatných kresťanských spoločenstiev s cirkvou – „matkou“ v Jeruzaleme. Zároveň je ukázaný ideál spolunažívania kresťanov pochádzajúcich zo židovstva a z pohanstva. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 9,1-28,31*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 94.

v Jeruzaleme i v celej Judei aj v Samárii a až po samý kraj zeme.“ V podobnom duchu zaznieva aj text v Lk 24,46-49: „*Budete mi svedkami v Jeruzaleme... počnúc od Jeruzalema.*“ Reakcia na návštevu Pavla bola jasná: „...všetci sa ho báli, lebo neverili, že je učeníkom.“ (Sk 9,26) Príčina bola pochopiteľná: „*Ale Kristovým cirkvám v Judei som bol osobne neznámy...*“ (Gal 1,22-23)

V tejto situácii mu prišiel na pomoc Barnabáš. Aj on pochádzal z helénskeho židovstva, keďže sa narodil na Cypre. Barnabáš sa ujal Pavla a zaviedol ho k apoštolom (porov. Sk 9,27). S Barnabášom mali veľa spoločného. Obaja pochádzali z diaspory a poznali helénske prostredie. Cez Barnabáša mohol Pavol vstúpiť do kontaktu a do jednoty s jeruzalemským spoločenstvom kresťanov, ale nemohol sa zdržať dlho. Jeho kázne vyvolávali nepokoje medzi Helenistami, ktorí ho chceli zabiť. Helenisti boli Židia z diaspory, ktorí prichádzali do Jeruzalema doplniť si štúdiá (ako kedysi Pavol) alebo jednoducho navštíviť sväté mesto (porov. Sk 2,5-13). Polemika musela byť ostrá. Pavol bol z ich strany ponímaný ako zradca. Preto znova odchádza. Cez Cézareu Prímorskú prichádza do rodného Tarzu (porov. Sk 9,30). Podľa Skutkov apoštolov vyšla aktivita od bratov, ktorí odvádzajú Pavla. Pravdepodobne nechceli rozbúriť spolunažívanie cirkvi v Palestíne, o ktorom sa hovorí v Sk 9,31: „*A Cirkev mala pokoj po celej Judei, Galilei a Samárii; upevňovala sa, žila v bázni pred Pánom a rástla v úteche Svätého Ducha.*“

Nevieme, ako dlho zostal Pavol v Tarze. Nevieme, či tam vyvíjal nejakú apoštolskú činnosť, V Sk 11,22-26 sa o tom nič nehovorí. Máme teda určité obdobie v živote Pavla, o ktorom nevieme nič. V Gal 1,21 Pavol uvádza: „*Potom som išiel do končín Sýrie a Cilície. Ale Kristovým cirkvám v Judei som bol osobne neznámy, ibaže počuli: „Ten, čo nás kedysi prenasledoval, teraz hlása vieru, ktorú predtým nivočil a oslavovali Boha za mňa.*“ Tieto slová je potrebné chápať ako veľmi krátke zhrnutie. Ide o obdobie štrnástich rokov, ktoré Pavol spomína hneď v ďalšom verši v Gal 2,1: „*Potom po štrnástich rokoch som znova šiel s Barnabášom do Jeruzalema a vzal som so sebou aj Tita.*“ Môžeme predpokladať, že Pavol aj v týchto končinách hlásal evanjelium. Pavol mal Tarzus ako východiskové mesto odkiaľ chodil po celom kraji Sýrie a Cilície (porov. Sk 11,25).⁵⁶ Tam ho vyhľadal

---

56. Niektorí sa domnievajú, že Pavol toto obdobie strávil v ústraní životom pustovníka, počas ktorého sa pripravoval na okamih, keď ho Boh povolá do veľkej služby. Porov. Holzner J, *Paul de Tarse*, Paris 1950, 79.

Barnabáš a priviedol do Antiochie, kde začínajú činnosť, ktorá je začiatkom veľkej misie Pavla k pohanom. V Antiochii ostali rok, hlásali evanjelium a v tomto meste po prvýkrát nazvali Kristových učeníkov kresťanmi.

Mapka Palestíny a Sýrie za čias apoštola Pavla

ŠTVRTÁ KAPITOLA - PRVÁ MISIJNÁ CESTA

Misijná aktivita je zachytená v listoch iste lepšie než Pavlove autobiografické údaje. Listy nám opisujú Pavlov ľudský a duchovný kontakt s kresťanskými komunitami. Skutky apoštolov od svojej 13. kapitoly zachytávajú takmer výlučne Pavlove aktivity a napriek schematickej a všeobecnej štruktúre, ktorá nás pobáda k opatrnosti, nám Skutky apoštolov ohľadom Pavlových ciest podávajú dôveryhodné správy. Výraz „*tri misijné cesty*“ je všeobecný a nezachytáva len cesty, ale aj ďalšie Pavlove aktivity, ako je koncil v Jeruzaleme, jeho konflikt s Petrom v Antiochii, jeho ľudský, literárny a duchovný vzťah s cirkvami, ako aj všetky ostatné drobné udalosti počas ciest.

Historická a kultúrna situácia

Pavlove cesty boli uľahčené celkovou situáciou, ktorá vládla v 1. stor. po Kr. v Grécku, v Malej Ázii a všeobecne na Blízkom východe. Bolo to predovšetkým zásluhou prieniku gréckej kultúry a rímskej politicko - vojenskej moci.

Od doby Alexandra Veľkého (356 - 323 pred Kr.) celá oblasť smerovala ku kultúrnej a politickej jednote. V roku 332 pred Kr. ovládol Palestínu a Sýriu. Po jeho smrti bolo celé impérium rozdelené medzi jeho generálov – diadochov.⁵⁷ Generáli boli vedení v helénskej kultúre a aj ju rozširovali na svojich územiach. Jednako medzi nimi vládla rivalita a navzájom chceli ovládnuť územie toho druhého. Ich roztržky a nejednotnosť boli neskôr pre Rímsku ríšu výhodou pri dobývaní. Rimania premieňali územia diadochov na rímske provincie postupne, tak ako boli dobývané. Preto sme svedkami postupnej dvojnásobnej jednoty: helénskej – po stránke kultúrnej a rímskej – po stránke politickej. Preto aj administratívnym jazykom nebola v tom čase latinčina, ale gréčtina. Všetky Pavlove listy sú napísané v gréckom jazyku.

Náboženstvá boli pod vplyvom gréckeho panteónu⁵⁸ a prevládal náboženský synkretizmus.⁵⁹ Rímsky politický vplyv umožňoval

---

57. Grécke slovo *diadochos* znamená *nástupca*. Porov. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 136.

58. Slovo panteón pochádza z gréčtiny a znamená *všetci bohovia*. Ide o chrám pre všetky božstvá istej oblasti. Najznámejší bol rímsky panteón postavený v rokoch 27 - 25 pred Kr.

59. Synkretizmus je spájanie rôznych náboženských prvkov a predstáv s cieľom uviesť do súladu rozdielne náboženstvá. Porov. Heriban J., *Príručný slovník biblických vied*, Rím 1992, 975-977.

Pavlovi byť rímskym občanom, helénska kultúra mu umožňovala rozprávať rovnakým jazykom ľudí, ktorých stretával a náboženský synkretizmus mu umožnil ohlasovať otvorene kresťanskú vieru.

O Pavlovi môžeme povedať, že je človekom troch kultúr. Pôvodom aj náboženstvom bol Žid, vyjadroval sa gréckym jazykom a vyrastal v helénskom prostredí. Bol rímskym občanom zakoreneným v politicko - administratívnom systéme impéria.⁶⁰

Cesty

Veľkou výhodou, ktorá napomohla rozšíreniu kresťanstva, bol nesporne veľmi dobre prepracovaný systém ciest, tak suchozemských ako aj morských, ktorý vybudovali Rimania. Celkovo jestvovalo približne 85 000 km ciest, ktoré Rimania nazývali *viae*. Nie nadarmo sa preto hovorí, že „*všetky cesty vedú do Ríma*“.

Systém ciest bol pre Rimanov veľmi dôležitý, pretože im umožňoval rýchlejšie komunikovať a ovládať celú ríšu. Vzdialenosti boli označované mílovými kameňmi. Išlo o kamene 1,5 - 4 metre vysoké s priemerom 50 - 60 cm, položené jednu míľu (1480 metrov) od seba. Niektoré mali hmotnosť až 2 tony. V Itálii vychádzali z Ríma a mimo Itálie z každého väčšieho mesta. V Itálii na nich bola zaznamenaná vzdialenosť od Ríma, ďalej rok, meno cisára prípadne guvernéra, ktorý dal postaviť cestu. Tak poznáme cesty Via Aurelia a Via Aemilia, ktoré spájali Rím so severom, Via Appia spájala Rím s juhom.⁶¹

V Palestíne bola hlavnou cestou Via Maris, ktorá šla z Damasku do Egypta po stredomorskom pobreží. Ďalšou známou cestou bola Kráľovská cesta.⁶²

Pri cestách boli vybudované miesta na odpočinok. Pre úradníkov a vyslancov impéria boli vybudované oficiálne miesta na prenocovanie, tzv. *mansiones* (odvodené z latinského slovesa *manere* – *zostať*).

60. Porov. Iskrová D., *Vplyv Listu Filemonovi na vzťahy medzi jednotlivcami, krajinami a národmi*, In: *Z badaň nad Bibliu* 9, Kraków 2004, 94.

61. Via Aemilia mala dĺžku 259 km. Bola dokončená v roku 187 pred Kr. Via Aurelia viedla až do dnešného Francúzska. Najznámejšia zo všetkých ciest bola Via Appia, s dĺžkou 540 km sa nazývala aj „kráľovná všetkých ciest.“

62. Via Maris v preklade znamená Morská cesta. Jej názov sa odvodzuje od citácie v Mt 4,15: „*Krajina Zabulon a krajina Neftali, na ceste k moru...*“ Pôvodne sa nazývala Filištínska cesta, lebo pobrežie Palestíny ovládali Filištínci. Za cisára Trajana (98 - 117 po Kr.) dostala Kráľovská cesta (Via Regia) pomenovanie Via Traiana Nova. Viedla z Egypta cez Sinajský polostrov územiai Edomu, Moabu a Amonu do Damasku, teda po východnej strane od rieky Jordán.

Pre ostatných cestujúcich boli v blízkosti ciest súkromné budovy, ktoré mali podobnú úlohu ako *mansiones*. Pre cestujúcich na zvieratách bol vybudovaný systém staníc, kde mohli byť zvieratá ošetrované, nakrmené, prípadne boli opravené poškodenia na vozoch.

Rovnako boli časté a využívané aj cesty morom, nielen na prepravu tovaru, ale aj ľudí. Lode sa plavili v čase od marca do novembra: V zime bolo more uzavreté (*mare clausum*). More bolo v tom čase nebezpečné z dôvodu búrok. Lode boli relatívne veľké. Napríklad tá, ktorá viezla Pavla do Ríma, prepravovala 276 osôb (Sk 27,37). Na mori závisela bezpečnosť plavby od vetra, od veľkosti lode a najmä od skúsenosti námorníkov.

Existovali tri hlavné morské cesty. Severná, ktorá vychádzala z niektorého prístavu v Malej Ázii a ďalej viedla cez Egejské more. Centrálna cesta, ktorá viedla z prístavov v Sýrii a Palestíne cez južnú časť Kréty smerom na juh Sicílie. Južná cesta z Palestíny schádzala do Alexandrie a okolo Afrického pobrežia vystupovala smerom do Syrakúz na Sicílii a ďalšie talianske prístavy. Cesta z Palestíny do Ríma, ak boli vetry priaznivé, trvala 15 dní. V opačnom prípade mohla trvať aj mesiac a viac. O všetkých útrapách s cestovaním Pavol hovorí v 2 Kor 11,23-28: „*Sú Kristovi služobníci? Ešte nerozumnejšie hovorím: Tým viac ja vo väčších námahách, častejšie vo väzeniach, v nesmierne mnohých ranách, veľa rás v nebezpečenstve smrti. Od Židov som päť rás dostal štyridsať bez jednej, tri razy ma bičovali, raz kameňovali, trikrát som stroskotal na lodi, noc a deň som bol na morských hĺbinách; často na cestách, v nebezpečenstvách na riekach, v nebezpečenstvách od zbojníkov, v nebezpečenstvách od vlastného rodu, v nebezpečenstvách od pohanov, v nebezpečenstvách v meste, v nebezpečenstvách na púšti, v nebezpečenstvách na mori, v nebezpečenstvách medzi falošnými bratmi; v námahe a lopote, často v bdení, o hlade a smäde, veľa rás v pôstoch, v zime a nahote. A okrem toho na mňa deň čo deň dolieha starosť o všetky cirkvi.*“

Prvá misijná cesta (45 - 48 po Kr.)

Barnabáš a Pavol už rok pracovali v Antiochii a viedli dobre organizovanú a fungujúcu cirkev. Skutky o tom výslovne uvádzajú: „*Keď ho našiel, priviedol ho do Antiochie. Celý rok pobudli v tamojšej cirkvi a učili početný zástup. V Antiochii učeníkov prvý raz nazvali kresťanmi.*“ (Sk 11,26) Je jasné, že Barnabáš a Pavol nie sú zakla-

dateľmi cirkvi v Antiochii. Zakladateľmi, podľa Sk 8,1-4 a 11,19-21, boli kresťania - Helenisti.

Antiochia bola založená v roku 300 pred Kr. na rieke Orontes. Založil ju Seleucid I. - Nikator (pozor, ešte jestvuje aj Antiochia v Pizídii v Malej Ázii). Antiochia v Sýrii bola tretím najväčším mestom Rímskej ríše a za čias Pavla mala približne 500 000 obyvateľov. Vyznačovala sa kultúrnym a náboženským synkretizmom. Židia v tomto meste dostali od cisára významné privilégia. Boli oslobodení od účasti na pohanských kultoch a mali vlastné synagógy, kde mohli slobodne uctievať Boha Izraela. To spôsobovalo, že v meste získavali veľa prívržencov z pohanstva, ktorých volali „ctiteľmi Boha.“⁶³

Prví kresťania prišli do Antiochie v čase prvých prenasledovaní: „*Ti, čo sa rozprchli pred súžením, ktoré nastalo za Štefana, došli až do Fenície, na Cyprus a do Antiochie, ale nikomu neohlasovali slovo, iba Židom.*“ (Sk 11,19). Prvým organizátorom komunity v Antiochii s poverením od cirkvi v Jeruzaleme bol Barnabáš (porov. Sk 11,22), ktorý vyhľadal Pavla a zobral ho za svojho spolupracovníka. Práve títo dvaja dostávajú neskôr od komunity a Ducha Svätého nové poslanie. Položenie rúk, ako svedčí text v Sk 13,2-3 počas liturgie, neznamená vysviacku, ale skôr požehnanie pred dôležitým poslaním. Z Antiochie odchádzajú do Seleucie, ktorá bola prístavným mestom Antiochie (aj toto mesto bolo založené Seleucidom I. - Nikatorom okolo r. 310 pred Kr.).⁶⁴ Odtiaľ vyplávali smerom na Cyprus v spoločnosti Jána Marka (Sk 11,25 a 12,5).

Na Cypre

Bola pravdepodobne jar v roku 45 po Kr., keď traja misionári dosiahli brehy Cypru, tretieho najväčšieho ostrova Stredomoria.⁶⁵ Ostrov bol známy vďaka medi. Pôvodný názov ostrova bol Alasya. Homér ho pomenoval názvom Cyprus a pod týmto menom je známy aj v Novom zákone.⁶⁶ Rimania ostrov dobyli v roku 58 pred Kr.

63. Porov. Bogacz R., *Rola poznania Anatólie v zrozumení postaci šw. Pawła*, In: *Biblia w kulturze świata*, Kraków 2006, 13.

64. Prístav Seleúcia sa nachádzal asi 10 km od Antiochie. Bol dôležitým vojenským a obchodným prístavom pri ústí rieky Orontes. Seleúcia sa pôvodne nazývala Paleopolis, čo v preklade znamená *Staré mesto*.

65. Najväčším ostrovom je Sicília a potom Sardínia. Cyprus sa nachádza 75 km od brehov dnešného Turecka.

66. Niektorí odborníci odvodzujú názov ostrova od stromu Cyprus. Iní sa prikláňajú k pomenovaniu podľa ťažby medi v latinčine *cuprum*. Porov. *Nový biblický slovník*, kolektív autorov, Praha 1996, 541.

Najskôr patrila pod provinciu Cilícia, ktorá bola od roku 22 pred Kr. spravovaná prokonzulom. Za čias Pavla ostrov nebol veľmi obývaný. Mal asi 15 obývaných miest, z ktorých najznámejšie boli Salamina, Citium, Amathus a Pafo.⁶⁷

Podľa svojho zvyku Barnabáš a Pavol začali hlásať evanjelium v synagógach, to znamená, že na ostrove sa nachádzali židovské komunity. Nehovorí sa nič o tom, či traja misionári mali alebo nemali úspech, ale pravdepodobne áno, lebo v Sk 15,36-39 sa spomína, že Barnabáš a Marek navštívili Cyprus ešte raz. Na druhej strane však kresťania už boli prítomní na Cypre ešte pred Pavlovým príchodom ako sa uvádza v Sk 11,19: „*Tí, čo sa rozprchli pred súžením, ktoré nastalo za Štefana, došli až do Fenície, na Cyprus a do Antiochie, ale nikomu neohlasovali slovo, iba Židom.*“

Keď sa v Skutkoch uvádza, že misionári prešli celým ostrovom, zdá sa, že prešli iba mestá na pobreží, ktoré boli najviac obývané. Dlhšie pobudli bol v meste Pafo⁶⁸, v sídle prokonzula, ktorého, podľa Skutkov apoštolov, Pavol obrátil na kresťanstvo napriek čarodejníkovi Barjezsovi, prímením Elymas (porov. Sk 13,4-12).⁶⁹ Spomína sa prokonzul Sergius Pavol, ale žiaľ okrem Skutkov apoštolov, z historického hľadiska nemáme iné pramene, ktoré by s určitou presnosťou potvrdzovali meno prokonzula.⁷⁰ To isté platí pre osobu Barjezusa, ktorého totožnosť je neznáma v iných prameňoch. Pavol získal na svoju stranu prokonzula, čo bolo v tej dobe dovolené a nevzbudzovalo žiadnu pozornosť, lebo jedinú, čo sa vyžadovalo od rímskych úradníkov bola vernosť impériu, ale nie náboženská vernosť.

---

67. Zo Seleúcie Pavol a jeho spoločníci vyplávali na Cyprus smerom do Salamíny. Išlo o vzdialenosť približne 230 km. Za dobrých podmienok plavba trvala 11 - 18 hodín. Salamina v rímskych časoch patrila do provincie Cilícia. Cirkevná tradícia učí, že svätý Barnabáš bol ukameňovaný okolo roku 61 po Kr. práve v tomto meste. V 4. stor. po Kr. bolo mesto zničené zemetrasením a znovupostavené pod názvom Konstancia. Mesto bolo definitívne zničené arabskými nájazdmi v 7. stor. po Kr.

68. Vzdialenosť medzi Salamínou a Pafom bola približne 190 km.

69. Slovenský preklad používa slovo *čarodejník*. V gréckom texte sa nachádza slovo *magos*, podobne ako pri mudrcoch od východu v Mt 2,1. Barjezus nie je protivníkom Pavla a Barnabáša preto, že bol „mágom“, ale preto, že učí falošným spôsobom o Bohu a tvrdí, že je prorok. Pre autora Skutkov apoštolov je Barjezus falošným prorokom, lebo pravým prorokom je Pavol a Barnabáš, ktorých naplnil Duch (porov. Sk 13,9) a správnym spôsobom učia o Bohu.

70. Pôvodným centrom ostrova bola Salamina. Rimania preniesli sídla prokonzula do mesta Pafo.

Antiochia v Pizídií

Z Cypru pokračuje trojica misionárov do Perge v Pamfílii (oblasť na juhu Malej Ázie, ktorá susedí s Pizídiou).⁷¹ Vylodili sa pravdepodobne v Atálii⁷² a odtiaľ pokračovali do Perge, ktoré sa nachádza asi 15 km vo vnútrozemí. Perge nie je ich konečnou zastávkou, ale všetci traja majú namierené do Antiochie v Pizídií.

Už to nie je Barnabáš, ktorý je spomenutý ako prvý, ale Pavol a až potom „jeho spoločníci.“ Pravdepodobne po úspechu na Cypre sa vedúcou osobou stáva Pavol.

V Perge sa udeje niečo, čo pre nás ostáva záhadou. Ján Marek nečakane opúšťa Pavla a Barnabáša a vracia sa do Jeruzalema. Príčinu nepoznáme, preto uvedieme rôzne interpretácie, ktoré už existujú:

1. Ján Marek mal strach z klimatických podmienok;
2. Ján Marek nebol spokojný, že vodcom sa stal Pavol a nie Barnabáš;
3. je to začiatok nezhôd medzi Pavlom a Barnabášom, ktorý sa naplno prejavil v Antiochii pred druhou misijnou cestou (porov. Sk 15,37).

Všetko sú to hypotézy. Jediná istá vec je tá, že Pavol sa na začiatku druhej misijnej cesty radšej zriekne spoločnosti Barnabáša ako by mal znova zobrať Jána Marka ako spoločníka: „*O niekoľko dní povedal Pavol Barnabášovi: „Vráťme sa a ponavštevujme bratov, ako sa majú, po všetkých mestách, kde sme hlásali Pánovo slovo.“ Barnabáš chcel vziať so sebou aj Jána, ktorý sa volá Marek. Ale Pavol usúdil, že netreba brať takého, čo od nich z Pamfýlie odišiel a nešiel s nimi pracovať. I vznikla taká roztržka, že sa rozišli. Barnabáš si vzal Marka a odplavil sa na Cyprus. Pavol si vybral Silasa. Bratia ho zverili Pánovej milosti a vydal sa na cestu.*“ (Sk 15,36-40). Preto pre túto chvíľu skonštatujeme, že Pavol a Barnabáš pokračujú ďalej bez Jána Marka.

Cesta bola určite náročná. Antiochia sa nachádzala asi 160 km od Perge a cesta trvala približne 12 - 15 dní. Antiochia bola založená okolo roku 280 pred Kr. V roku 189 pred Kr. sa stala slobodným mestom. Bola zničená Arabmi v 8. stor. po Kr.

---

71. Perge bolo hlavným mestom kraja s názvom Pamfília. Bolo založené okolo roku 1000 pred Kr. V roku 188 pred Kr. mesto pripadlo Rímskej ríši.

72. Vzdialenosť z Pafo do Atálie bola približne 270 km. Námorníci využívali morský prúd, ktorý prichádzal z Alexandrie smerom na sever.

Pavol a Barnabáš vstúpili v sobotu do synagógy, aby čítali časť z Tóry a z prorokov. Potom dostali pozvanie prehovoríť: „*Bratia, ak máte nejaké povzbudivé slovo pre ľud, hovorte!*“ (Sk 13,5)⁷³ Pavlovu reč je možné rozdeliť na 3 časti:

1. **Sk 13,16-22:** Pavol uvádza niektoré dôležité body zo Starého zákona, aby poukázal na Božiu prozreteľnosť a na mesiášske prvky od patriarchov až po Dávida.

2. **Sk 13,23-31:** Pavol ohlasuje Ježiša, ktorý je prisľúbený Mesiáš, potomok Abraháma a Dávida. Vidíme podobnú schému akú používa Peter v Sk 1,21-22 pri voľbe Mateja. Začína Ježišovým krstom a pokračuje jeho smrťou a vzkriesením až po oslávenie.

3. **Sk 13,38-41:** Pavol zakončuje svoj príhovor určitým zhrnutím a pozvaním poslucháčov k obráteniu a k viere v Ježiša Krista.

Pavlova reč mala účinok, lebo Pavla pozývajú, aby pokračoval aj ďalšiu sobotu, aj keď treba počítať s tým, že išlo o diplomatické gesto, o čom svedčí reakcia na ďalšiu sobotu: „*Keď Židia videli zástupy, plní žiarlivosti rúhavo odporovali tomu, čo hovoril Pavol.*“ (Sk 13,45)

Čo sa týka Mesiáša, problém nebol v tom, žeby Ježiš nemohol byť pre Židov Mesiášom, ale v tom, že sa kládol nad Mojžiša a nad Zákon daný Mojžišom. Odchod Pavla a Barnabáša z mesta je úplne v duchu evanjeliových textov: „*Striasli prach z nôh.*“ (porov. Mt 10,14: „*A keby vás niekto neprijal, ani vaše slová nevyočul, z takého domu alebo aj mesta odíďte a straste si prach z nôh.*“) Pobrali sa do ďalšieho mesta, do Ikónia, vzdialeného asi 140 km smerom na východ od Antiochie.

Ikónium

Toto mesto sa nachádza v centrálnej Anatólii. Za Pavlových čias bolo hlavným mestom provincie Lykaónia. Je to veľmi staré mesto, jeho začiatky siahajú do tretieho milénia pred Kr. V Ikóniu sa opakuje schéma z Antiochie. Dvaja misionári vstupujú do synagógy, po ohlasovaní evanjelia sa komunita Židov rozdelila na dva tábory. Sk 14,3 hovoria, že sa v Ikóniu zdržali dlhšie: „*Zdržali sa tam však dlhší čas a smelo si počínali v Pánovi, ktorý vydával svedectvo slovu svojej*

---

73. V 1. stor. po Kr. neboli ešte poverené služby pre konkrétne osoby počas synagogálnej liturgie. Pri čítaní, kázaní a modlitbách sa striedali členovia komunity. Prípravou liturgie bol poverený predstavený synagógy – arcisynagóg. Jeho úlohou bolo určiť, kto bude čítať biblické texty, modlitby a kto bude kázať. Niekedy predstavený synagógy bol jediný, inokedy ich bolo viac, ako napríklad v tomto konkrétnom prípade v Antiochii. Porov. Rosik M., *Gesù e il giudaismo*, Modena 2006, 15-16.

milosti tým, že dával, aby sa diali znamenania a divy ich rukami.“ Keď silnel odpor zo strany niektorých Židov, utekajú ďalej podľa Ježišovej výzvy v Mt 10,23: *„Keď vás budú prenasledovať v jednom meste, utečte do druhého.“*

Lystra

Pavol a Barnabáš utekajú do Lystry. O tomto meste sa vie veľmi málo. Nachádza sa asi 30 km na juh od Ikónia. Založil ho cisár Augustus v roku 26 pred Kr. Dávna báj kládla práve do tohto mesta návštevu Dia a Hermesa. Podľa báje Zeus a Hermes hľadali ubytovanie, ale nikto ich neprijal. Napokon ich prijali starí manželia Filemón a Bauci. Ich pohostinnosť odmenili tým, že ich dom premenili na chrám, ich ustanovili za strážcov chrámu a hneď po smrti ich premenili na dub a lipu.

Pavol neskôr na svojej druhej misijnej ceste v Lystre stretol Timoteja, ktorý pochádzal z tohto mesta (porov. Sk 16,1-3) a ktorý sa stal neskôr jeho spoločníkom. V Lystre pravdepodobne neboli Židia, lebo Pavol sa hneď obracia s kázaním ku pohanom. Zázrak, ktorý Pavol a Barnabáš urobili, keď uzdravil chromého, pripomenul ľuďom starú báj, a preto chceli vyhlásiť Pavla za Hermesa a Barnabáša za Dia: *„Keď zástupy videli, čo Pavol urobil, po lykaonsky kričali: „Zostúpili k nám bohovia v ľudskej podobe.“ Barnabáša nazvali Jupiterom a Pavla Merkúrom, lebo on viedol reč.“* (Sk 14,11-12)⁷⁴

Príhovor Pavla obsiahnutý v Sk 14,15-18 je orientovaný na jediného živého Boha, a teda proti polyteizmu, ktorý bol v meste veľmi rozšírený: *„Mužovia, čo to robíte? Aj my sme smrteľní ľudia ako vy. Hlásame vám evanjelium, aby ste sa **od týchto márností** obrátili k živému Bohu, ktorý stvoril nebo a zem i more a všetko, čo je v nich. On v minulých pokoleniach nechal všetky národy ísť svojou cestou, ale bez svedectva o sebe samom neostával, lebo dobre robil: z neba vám dával dážď a úrodné časy a naplňal vaše srdcia pokrmom a radosťou.“* Toto hovorili a len-len že utíšili zástupy, aby im neobetovali.“

Pavol nedokončil tento príhovor, lebo prišli Židia z Antiochie a Ikónia. Naviedli zástupy, aby Pavla ukameňovali. V tomto prípade čelíme istým chronologickým ťažkostiam. Skutky apoštolov nehovoria, či kameňovanie nastalo v ten istý deň. Je dosť možné, že v Sk 14,19

---

74. Grécky text uvádza grécke pomenovanie Zeus a Hermes, slovenské a niektoré ďalšie preklady uvádzajú ich latinské ekvivalenty Jupiter a Merkur.

začína nová scéna, len redakcia nie je veľmi presne urobená: „*Ale nato prišli z Antiochie a Ikónia Židia, naviedli zástupy a Pavla kameňovali. Potom ho vyuliekli za mesto v domnení, že je mŕtvý.*“ Podobne prekvapuje, že Pavol po kameňovaní, keď ho považujú jeho nepriatelia za mŕtveho, je na ďalší deň schopný cesty. Zdá sa, že Skutky apoštolov majú na týchto miestach veľmi všeobecný a sumárny charakter, to znamená, že na pár riadkoch podávajú veci, ktoré z časového hľadiska mohli trvať podstatne dlhšie.

Derbe

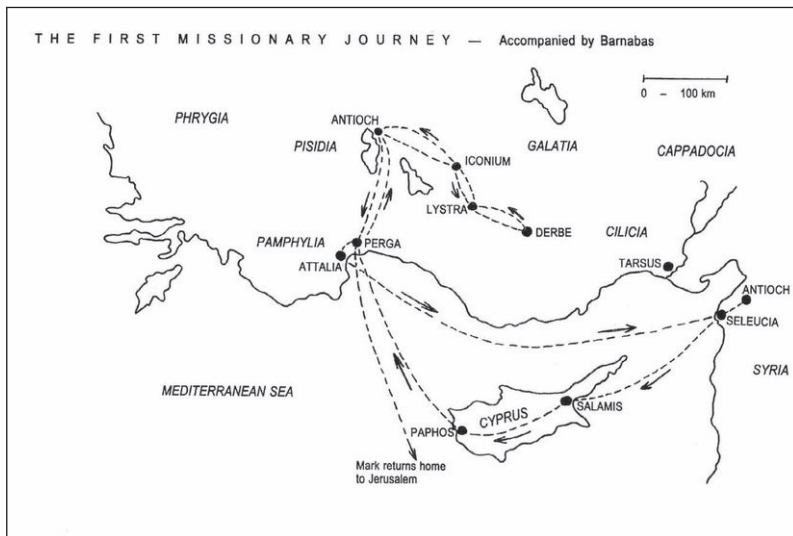
Aj o tomto meste vieme veľmi málo. Nachádza sa približne 60 km od Lystry. Správa o činnosti Pavla a Barnabáša v tomto meste je veľmi všeobecná a sumárna. Skutky spomínajú, že hlásali evanjelium a získali veľa učeníkov: „*Aj tomu mestu hlásali evanjelium a získali mnoho učeníkov.*“ (Sk 14,21) Preto je pravdepodobné, že sa tu zdržali dlhší čas. Derbe je jediné mesto, z ktorého Pavol nemusel utekať (na rozdiel od Antiochie, Ikónia a Lystry).

Dvaja apoštoli sa zo svojej prvej misijnej cesty vracajú tou istou cestou ako prišli, to znamená cez Lystru, Ikónium a Antiochiu: „*Potom sa vrátili do Lystry, Ikónia a Antiochie. Posilňovali srdcia učeníkov a povzbudzovali ich, aby vytrvali vo viere a že do Božieho kráľovstva máme vojsť cez mnohé súženia. A keď im po jednotlivých cirkvách ustanovili starších, modlili sa a postili a odporúčali ich Pánovi, v ktorého uverili.*“ (Sk 14,21-23) Pavol a Barnabáš cítia potrebu povzbudiť vo viere spoločenstvá kresťanov a ustanovili starších – *presbyteroi*. Toto slovo nenájde v autentických listoch Pavla, ale len v pastoraálnych, preto sa predpokladá, že nie je pôvodne Pavlovým výrazom. Úmyslom Skutkov apoštolov bolo ukázať, že ustanovenie starších siaha až k Pavlovi (porov. Sk 14,23 a tiež 20,17-38). Úlohou starších bolo bdieť nad stádom (porov. Sk 20,28). Pavol a Barnabáš sa potom dostali do Perge, kde hlásali nejaký čas evanjelium a z Atálie, ktoré bolo prístavným mestom, sa odplavili naspäť do Antiochie v Sýrii.⁷⁵ Prvá misijná cesta merala viac ako 2000 km. Bola pravdepodobne jeseň v roku 48 po Kr., keď misionári prišli do svojej „materskej“ cirkvi v Antiochii, kde prežili dlhší čas: „*Keď ta došli a zhromaždili cirkev, rozpovedali, aké veľké veci s nimi urobil Boh a že pohanom otvoril dvere viery. A zostali dlhší čas s učeníkmi.*“ (Sk 14,27-28)

---

75. Vzdialenosť z Atálie do Antiochie v Sýrii bola približne 550 km.

Mapka Pavlovej prvej misijnej cesty

PIATA KAPITOLA - ZHROMAŽDENIE V JERUZALEME

Počas neprítomnosti Pavla a Barnabáša, ktorí boli na prvej misijnej ceste, došlo v Antiochii k nezhodám. Prišli židokresťania z Judey, ktorí sa držali zásady: „*Ak sa nedáte obrezať podľa Mojžišovho predpisu, nemôžete byť spasení.*“ (Sk 15,1)⁷⁶ Ich falošné učenie malo negatívny vplyv na spoločenstvo v Antiochii. Kvôli tomuto učeniu komunita stratila svoju jednotu a pokoj, ktorý vládol medzi židokresťanmi a pohanokresťanmi. Návrat Pavla a Barnabáša nepomohol k zlepšeniu situácie a museli zasiahnuť veľmi energicky, ako je to spomenuté v Gal 2,4-5: „*A to pre falošných bratov, votrelcov, čo sa vlúdili špehovať našu slobodu, ktorú máme v Kristovi Ježišovi, aby nás zotročili. Ani na chvíľu sme im neustúpili a nepodriadili sme sa, aby sa vám zachovala pravda evanjelia.*“

Kvôli tejto situácii sa komunita rozštiepila na dva tábory a hrozilo, že pravda evanjelia bude umenšená. Otvorený postoj Pavla a Barnabáša k riešeniu problému prijatia Mojžišovho zákona ovplyvnil prvotné kresťanstvo. Z odstupom času sa nám zdá, že išlo o jednoduchý problém, ale kto sa narodil, vyrastal a učil sa v židovstve, pre toho boli predpisy Mojžišovho zákona posvätnými. Ani Kristus neprišiel, aby zrušil zákon (Mt 5,17-20). Je isté, že učenie Krista bolo pre židokresťanov viac prijateľné než to, čo hovorili Pavol a Barnabáš. Treba však pamätať na to, že Ježiš vo svojej reči na vrchu nie je len novým zákonodarcom, ale aj skutočným Zákonom. Pavol a Barnabáš správne pochopili, že Ježiš je zavŕšením zákona, naplnením zákona, ba ešte viac - Ježiš je Zákon (porov. Rim 10,4; Gal 6,2).

Problém však musel byť vážny aj pre pohanokresťanov, pre ktorých mohla byť žiadosť, aby boli obrezaní a zachovávali Mojžišov zákon vnímaná nie ako ohlasovanie evanjelia, ale ako falošná propaganda prozelytizmu.⁷⁷ Hrozilo, že kresťanstvo sa zmenší iba na umiernené židovstvo.

---

76. Obriezka sa vykonávala na ôsmy deň po narodení dieťaťa mužského pohlavia. Nožom sa odstránila predkožka na mužskom pohlavnom orgáne a dieťaťu sa dalo meno. Porov. Kliesch K., *Skutky apoštolů*, Kostelní Vydří 1999, 90.

77. Prozelyta bol pohan, ktorý prijal židovské náboženstvo, prijal obriezku a zachovával predpisy Mojžišovho zákona a bol považovaný za rovnoprávneho so Židmi. Existuje skupina „bohobojných“, ktorí uctievali Boha Izraela a niektoré židovské predpisy, ale nezačlenili sa naplno do židovského národa. Porov. Heriban J., *Průručný lexikón biblických vied*, Rím 1992, 862.

Napokon bol problém dôležitý aj pre Antiochiu samotnú, kde Pavol a Barnabáš mali autoritu a po Jeruzaleme to bolo najdôležitejšie spoločenstvo v počiatočnom kresťanstve. Cestu Pavla a Barnabáša do Jeruzalema je potrebné vidieť v správnom svetle. Určite nešli do Jeruzalema, aby prijali nariadenia, ale šli tam, aby konfrontovali svoje učenie s cirkevným spoločenstvom, ktoré bolo cirkvou - matkou. Úlohou každého „koncilu“ nie je na prvom mieste vytvoriť právny aparát, ale priame bezprostredné a úprimné porovnanie, ktoré vytvárajú rôzni členovia medzi sebou ako znak lásky.

Bola to „falošnosť bratov“⁷⁸ (Gal 2,4), ktorá prinútila Pavla vystúpiť do Jeruzalema pretože títo bratia sa odvolávali na autoritu „tých, čo niečo znamenali.“ (porov. Gal 2,2.6) Pavol vystupuje do Jeruzalema kvôli nebezpečenstvu, žeby hádam šlo o iné evanjelium, ale aj kvôli videniu, ktoré prijal: „*Išiel som ta pohnutý zjavením a predložil som im evanjelium, ktoré hlásam medzi pohanmi; ale v súkromí tým, čo niečo znamenali, či nebežím alebo či som nebežal nadarmo.*“ (Gal 2,2)

To neznamená, že by mal Pavol pochybnosti o autentickosti svojho kázania. Jeho nepokoj vznikol zo skutočnosti, že by mohol nastať rozpor medzi jeho apoštolátom a apoštolátom jeruzalemskej cirkvi – matky. To by znamenalo zničenie základného posolstva - Kristus ako jediný spása. A tak Pavol a Barnabáš prešli cez Feníciu a Samáriu, kde rozprávali o svojej misii medzi pohanmi (Sk 15,3). Rovnako potom aj v Jeruzaleme vyrozprávali cirkevnej komunite svoje pôsobenie: „*Cirkev ich teda vypravila a oni išli cez Feníciu a Samáriu a rozprávali, ako sa obrátili pohania, a všetkým bratom pôsobili veľkú radosť. Keď prišli do Jeruzalema, prijala ich cirkev, apoštolí a starší a oni vyrozprávali, aké veľké veci s nimi urobil Boh.*“ (Sk 15,3-4)

Apoštolský koncil (49 po Kr.)⁷⁹

Treba si uvedomiť, že cirkevné spoločenstvá v Antiochii a Jeruzaleme boli dve symbolické spoločenstvá. Jedno predstavovalo cirkev obrezaných a druhé cirkev pohanov. Ale nielen to, treba pamätať, že obrezanie a následné dodržiavanie Mojžišovho zákona sa nedotýka-

---

78. Ide o označenie, ktoré používa Pavol vo svojich listoch na označenie tých, ktorí pod rúškom pravovernosti kládli na kresťanov ďalšie záväzky Mojžišovho zákona.

79. Keď hovoríme o koncile v Jeruzaleme, ide skôr o termín teologický, a nie právnický. Nešlo o koncil tak, ako ho poznáme v súčasnosti, ale podstata ostáva rovnaká. V Duchu Svätom sa zhromažďujú tí, ktorým bola zverená starosť o Boží ľud.

lo len komunit v Jeruzaleme a Antiochii, ale celej prvotnej Cirkvi, veď kresťanstvo sa šírilo po celom vtedy známom svete. Pavol sa na svojich cestách stretával so Židmi v diaspore ako aj s pohanmi, preto bolo potrebné vyriešiť problém obriezky a dodržiavania Mojžišovho zákona.

Po Pavlovi a Barnabášovi vystúpili v zhromaždení tí, ktorí uverili zo sekty farizejov a trvali na potrebe dodržiavať Mojžišov zákon: „*Tu ustali niektorí, čo uverili zo sekty farizejov, a hovorili: „Treba ich obrezať a prikázať im, že musia zachovávať Mojžišov zákon.“* (Sk 15,5). Zdá sa, že naliehali aj na obriezke Pavlovho spoločníka Tita: „*Ale ani Titus, ktorý bol so mnou, hoci bol Grék, nebol donútený dať sa obrezať.*“ (Gal 2,3)

Pavol si bol vedomý, že ustúpiť požiadavke „*falošných bratov*“ by znamenalo uznať ich argumenty a učenie, podľa ktorého je ku spásu obriezka nevyhnutná. Teda nešlo o niečo druhoradá, ale práve o podstatu kresťanskej viery. Spása pochádza od Krista a nie z obriezky alebo z dodržiavania zákona. Preto bol Pavol presvedčený, že kresťania musia byť slobodní a ich viera sa má prejavovať v láske.

Dve správy o jeruzalemskom koncile

Koncil v Jeruzaleme prináša Pavol v liste Galaťanom 2,1-10, ako aj autor Skutkov apoštolov v 15,1-35. Teraz uvedieme niektoré podobnosti a rozdiely v opise jeruzalemského zhromaždenia, ako ich prinášajú obidva texty:

1. **Podobnosti geografické:** Pavol, Barnabáš a spoločníci idú z Antiochie v Sýrii (porov. Gal 1,21 a Sk 15,2-4) a vystupujú do Jeruzalema (porov. Gal 2,1-2 a Sk 15,4).

2. **Čas:** List Galaťanom uvádza čas po 14-tich rokoch (Gal 2,1). Pavol v tomto liste uvádza, že sa stretol s tými „*čo niečo znamenali*“ (Gal 2,2.6). Ide pravdepodobne o širší okruh učeníkov v Jeruzaleme, lebo trojicu Kéfas, Jakub a Ján označuje Pavol v liste „*stĺpy Cirkvi*.“ „*...a keď poznali milosť, ktorú som dostal, Jakub, Kéfas a Ján, ktorých pokladali za stĺpy, podali mne a Barnabášovi pravicu na znak spoločenstva, že my pôjdeme medzi pohanov a oni medzi obrezaných.*“ (Gal 2,9)

3. **Rôzne osoby zhromaždené na koncile:** Pavol, Barnabáš a Títus (porov. Gal 2,1 a Sk 15,2); „*falošní bratia*“ v Antiochii a Jeru-

zaleme (porov. Gal 2,3 a Sk 15,1-5); „*tí, čo niečo znamenali*“; apoštoli a starší (porov. Gal 2,2.6 a Sk 15,6).

4. **Predmet diskusie:** Sú pohania viazaní podriaadiť sa obriezke a zachovávaní Mojžišovho zákona, aby boli spasení? (porov. Gal 2,3-5; 5,3; Sk 15,1.5)

5. **Charakter zhromaždenia:** Niekedy sa prejavuje ako liturgické zhromaždenie, uprostred ktorého Pavol a Barnabáš informujú o svojej činnosti medzi pohanmi (Gal 2,2b a Sk 15,4). Inokedy ako priateľské a súkromné stretnutie dvoch misionárov (Pavla a Barnabáša) a tých, čo niečo znamenali v Jeruzaleme (Gal 2,2c a Sk 15,6).

Slová „*apoštoli a starší sa zišli a skúmali túto vec*“, ktoré uvádza text v Sk 15,6, vylučujú prítomnosť ďalších osôb, ktoré nepatrili do okruhu tých, čo niečo znamenali a dáva Pavla a Barnabáša do pozície jednoduchých delegátov z Antiochie. Avšak Pavol v liste Galaťanom potvrdzuje, že sa stretol s dôležitými členmi jeruzalemskej cirkvi – matky, so „*stĺpmi Cirkvi*.“

Skutky prinášajú reč Petra a Jakuba na koncile a je pravdepodobné, že išlo o liturgické zhromaždenie za účasti kresťanskej komunity, ktorej Pavol a Barnabáš vysvetľujú svoje konanie. Postoj Pavla je potvrdený vystúpením Petra a Jakuba, ktorí ukazujú dve skúsenosti a tváre Cirkvi - židovskú a pohanskú. Skutky apoštolov naznačujú, že v Cirkvi existovala nielen jednota, ale aj sila energicky polemizovať v rámci rôznych židovských alebo gnostických hnutí (porov. 1 Kor 12-14; Gal 2,7-9). To, čo Skutky apoštolov iba naznačujú, Pavol v Gal 2,7-9 hovorí jasne: „*Keď videli, že **mne je zverené evanjelium pre neobrezaných, tak ako Petrovi pre obrezaných** - veď ten, ktorý pomáhal Petrovi v apoštoláte medzi obrezanými, pomáhal aj mne medzi pohanmi - , a keď poznali milosť, ktorú som dostal, Jakub, Kéfas a Ján, ktorých pokladali za stĺpy, podali mne a Barnabášovi pravicu na znak spoločnosti.*“

Preto pokus „*falošných bratov*“ narušiť jednotu Cirkvi kvôli Mojžišovmu zákonu sa nepodaril. Rozdelenie poľa pôsobnosti neznamená rozdelenie evanjelia. Práve naopak, Pavol na svojich cestách vždy hlásal evanjelium najskôr Židom.

Koncil v Jeruzaleme nemožno chápať ako kompromis, ani ako nejaké víťazstvo Pavla a Barnabáša. V Ježišovi Kristovi znamená víťazstvo pravdy v láske všetkých zhromaždených.⁸⁰

---

80. Porov. *Il Messaggio della Salvezza* 6, rôzni autori, Torino 1990, 508.

Zbierka

Pavol a Barnabáš mohli byť viac než spokojní. „*Zachovala sa pravda evanjelia*“ ako Pavol spomína v Gal 2,5. Podali si pravicu na znak spoločenstva s Jakubom, Kéfasom a Jánom a čo je najdôležitejšie, koncil nič nepridal k Pavlovmu hlásaniu (porov. Gal 2,6) okrem jednej starosti: „*Len aby sme pamätali na chudobných.*“ (Gal 2,10). Išlo o zbierky pre chudobných v jeruzalemskej cirkvi. Pavol vo svojich listoch často hovorí o zbierke:

2 Kor 8-9	Gal 2,10	Rim 15,25-33
<i>A ako vynikáte vo všetkom: vo viere, v slove, v poznaní, vo všetkej horlivosti a v láske, ktorú sme vo vás vzbudili, tak vyniknite aj v tomto diele lásky. Nehovorím to ako rozkaz, ale horlivosťou iných skúšam pravosť aj vašej lásky...</i>	<i>Len aby sme pamätali na chudobných, čo som sa aj usiloval robiť.</i>	<i>Teraz sa zberám do Jeruzalema poslúžiť svätým; lebo Macedónsko a Achájsko sa rozhodli urobiť nejakú zbierku pre chudobných svätých v Jeruzaleme. Radi to urobili a sú aj ich dlžníkmi. Lebo ak pohanovia dostali účasť na ich duchovných dobrách, sú povinní poslúžiť im zasa v hmotných...</i>

Nieкто v tejto zbierke vidí príspevky porovnateľné so Židmi, ktorí robievali takúto zbierku na jeruzalemský chrám ešte za jeho existencie. Ale toto porovnanie nie je správne, lebo v prípade Pavla zbierka nebola pravidelná a s pevnou sumou, ale bola slobodnou a sporadickou pomocou. To, že Skutky apoštolov nehovoria o zbierke nie je problematické, lebo problematika zbierky nebola hlavným bodom koncilu v Jeruzaleme.⁸¹

---

81. Skutky úplne nemlčia o zbierke, ale hovoria o nej na iných miestach. Porov. Sk 11,30 a 24,17.

Jakubove odporúčania

„*Preto si myslím, že neslobodno znepokojuvať tých, čo sa z pohanov obracajú k Bohu, ale im treba napísať, aby sa zdržali poškvrneného modlami, smilstva, zaduseného v krvi.*“ (Sk 15,19-20) Tieto Jakubove odporúčania sa na konci koncilu stali skutočným uznesením apoštolov, ktoré zaslali cirkvám v Antiochii, Sýrii a Cilícii. Uznesenie sa dotýkalo štyroch bodov:⁸²

1. Nepoškrniť sa jedením mäsa obetovaného modlám (Lv 17,7-9). Tento problém bol delikátny, lebo na pohanskom trhu bolo možné kúpiť mäso, ktoré bolo predtým obetované modlám. Židia nesmeli jesť ani toto mäso. Znamenalo by to účasť na samotnej modloslužbe (z toho aj problém, ktorý Pavol rieši v 1 Kor 8,1-13; 10,14-33).

2. Nekonzumovať krv (podľa predpisu v Lev 17,10-14). V židovstve vládlo presvedčenie, že v krvi je sídlo života a konzumovať krv znamenalo zmocniť sa života.

3. Nekonzumovať mäso udusených zvierat je rozvinutím predchádzajúceho príkazu v Lv 17,13-14, lebo z uduseného zvieraťa neodišla krv, preto jesť jeho mäso znamenalo prijímať aj krv.

4. Zdržať sa smilstva. Nevieme presne v akom zmysle sa chápal tento zákaz. Zdá sa, že išlo o zákaz manželstva medzi pokrvnými a príbuznými (porov. Lv 18,6-23).

K týmto predpisom treba povedať, že určite nešlo o jediné príkazy, ktoré sa kládli na pohanokresťanov. Tieto uznesenia môžeme vidieť skôr ako vzájomné pochopenie pohanokresťanov a židokresťanov. Išlo hlavne o tie kresťanské komunity, ktoré boli zmiešané, lebo pochádzali zo židovstva aj pohanstva.

Uznesenie koncilu, ako ho prinášajú Skutky apoštolov, Pavol vo svojich listoch nespomína. Niečo síce naznačuje text v 1 Kor 8 – 10, ktorý rieši problematiku konzumovania mäsa, ktoré bolo predtým obetované modlám. Ale Pavol v liste Galafanom, keď hovorí o koncile v Jeruzaleme tieto pravidlá nespomína.

Exegéti sa preto domnievajú, že boli neskôr vložené autorom Skutkov apoštolov pri inej príležitosti. Zdá sa, že Skutky apoštolov prinášajú túto tému z dôvodu teologického, aby poukázali na jednotu medzi Izraelom a prvotnou Cirkvou. Ešte jestvuje jedna hypotéza, kto-

---

82. Porov. Weiser A., *Die Apostelgeschichte*, Leipzig 1986, 214-215.

rá hovorí, že toto uznesenie bolo adresované iba cirkvám v Antiochii, Sýrii a Cilícii a mohlo ísť o ich interný problém, ktorý jeruzalemská cirkev - matka riešila neskôr. Možno bol dôvodom na prijatie istých zásad práve konflikt medzi Pavlom a Kéfasom v Antiochii, o ktorom budeme hovoriť v nasledujúcich riadkoch.⁸³

Spor v Antiochii

Po skončení koncilu Pavol a Barnabáš odišli spolu s dvoma vyslancami cirkvi v Jeruzaleme Judom - Barsabášom⁸⁴ a Sílasom naspäť do Antiochie (porov. Sk 15,22.30), kde referovali o rozhodnutí apoštolov a Skutky apoštolov opisujú nadšenie, s ktorým prijali kresťania v Antiochii túto správu: „*Keď ich vypravili, odišli do Antiochie, zvolali zhromaždenie a odovzdali list. Keď ho prečítali, radovali sa z tejto útechy.*“ (Sk 15,30-31)

Podľa Sk 15,35 Pavol a Barnabáš zostali v Antiochi dlhší čas. Pavol a Barnabáš sú ešte spolu. V tom čase sa v meste udeje niečo, čo je neskôr označované ako „spor v Antiochii.“ Bolo to niekedy okolo roku 50 po Kr. Ako k nemu došlo?

V období po koncile prišiel do Antiochie aj Peter, ale nevieme z akých dôvodov. Peter jedával s pohanmi (porov. Gal 2,12), čo nie je nič prekvapujúce, veď aj on mal skúsenosť s pohanmi (Peter pokrstil rímskeho stotníka Kornélia; porov. Sk 10,1-48). Ale toto netrvalo dlho. Ako sa spomína v Gal 2,12 len dovtedy, „*kým neprišli niektorí od Jakuba.*“ To neznamená, že by ich Jakub poslal, ale skôr sa jedná o fanatických židokresťanov, ktorí sa odvolávali na autoritu Jakuba, ako naznačuje text v Gal 2,9, ktorý spomína Jakuba ako stĺp cirkvi.⁸⁵

Petrovo správanie sa po ich príchode mení: „*Ale keď prišli, odťahoval sa a oddeľoval, lebo sa bál tých, čo boli z obriezky.*“ (Gal 2,12b) Postoj Petra nebol priamym zapretím princípov dohodnutých na koncile, ale bol vedený prehnanou opatrnosťou. Chcel sa vyhnúť

---

83. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 9,1-28,31*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 189-191.

84. O Júdovi - Barsabášovi nevieme z Nového zákona nič. V Sk 1,23 sa spomína istý Jozef Barsabáš, niektorí myslia, že boli príbuzní. Sílas bol členom komunity v Jeruzaleme a stal sa Pavlovým spoločníkom na druhej misijnej ceste (porov. Sk 15,39-41). Podľa Sk 16,37 bol rímskym občanom a spomína sa aj v Pavlových listoch.

85. Niektorí autori zaujímajú presne opačný postoj. Domnievajú sa, že išlo o židokresťanov, ktorých priamo poslal Jakub. Petrovo chovanie v Antiochii mohlo vyvolať pohoršenie v Jeruzaleme, keď sa dopyčuli, že Peter žije „pohansky.“ Porov. Gnilka J., *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, 142.

nepríjemným reakciám zo strany fanatických židokresťanov, ale dôsledky jeho správania boli katastrofálne, dokonca aj Barnabáš, Pavlov spoločník, sa nechal strhnúť: „A s ním sa pretvarovali aj ostatní Židia, takže sa dal aj Barnabáš strhnúť ich pokrytectvom.“

Treba povedať, že spôsob Pavlovej reakcie bol jasný a silný: „*Keď ty, Žid, žiješ pohansky, a nie po židovsky, ako to, že nútiš pohanov žiť po židovsky?!*“ (Gal 2,14). „*Žiť po židovsky*“ znamenalo žiť židovským spôsobom a tým ohroziť jednotu kresťanov a položiť pred kresťanov pochádzajúcich z pohanstva presvedčenie, že Kristus nie je jedinou spásou pre kresťanov. Ospravedlivenie prichádza skrze vieru v Krista a nie skrze Mojžišov zákon.⁸⁶ Pavol nehovorí o reakcii Petra. Svätý Augustín komentuje túto udalosť takto: „*Laus itaque libertatis in Paulo et sanctae humilitatis in Petro.*“ – „*Chvála tak slobody Pavla ako aj svätej pokory Petra.*“⁸⁷ Predpokladáme, že Peter uznal svoje pomýlenie. Ale ako sme už spomenuli, je možné, že táto skúsenosť v Antiochii mohla byť motívom pre zostavenie uznesenia apoštolov, ktoré autor Skutkov apoštolov redakčne vložil do rozhodnutí koncilu v Jeruzaleme, ako sme o tom hovorili vyššie.

---

86. Slovenský preklad Svätého písma používa výraz *ospravedlnenie*. Vhodnejší názov je *ospravedlivenie*, ktorý uvádza aj Katechizmu Katolíckej cirkvi, preto v knihe budeme používať tento výraz, ale v citáciách zo Svätého písma sme ponechali pôvodný text. Dôležité je správne chápanie tohto výrazu. Ospravedlivenie (ospravedlnenie) je odpustenie hriechov, posvätenie a obnovenie vnútorného človeka. Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, Trnava 1998, 490 (bod 1989).

87. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 109.

ŠIESTA KAPITOLA - DRUHÁ MISIJNÁ CESTA

Keď sa situácia v Antiochii skonsolidovala, Pavol prišiel s návrhom navštíviť komunity, ktoré založili počas predchádzajúcich misiónárskych aktivít. Niekedy je Pavol predstavovaný ako ten, ktorý je poháňaný iba jedinou myšlienkou, a to hlásať evanjelium tam, kde sa ešte nedostalo (porov. Rim 15,17-24), teda vždy na nových a nových miestach. Ale to je len čiastočný pohľad na jeho činnosť. Aj druhá misijná cesta potvrdzuje, že Pavol si stále uchovával „starosť o všetky cirkvi“ (2 Kor 11,28), teda aj o tie, ktoré už založil. Cíti sa prítomný medzi svojimi synmi, ktorých splodil pre evanjelium (porov. Gal 4,19). To je prvý dôvod jeho druhej cesty, to znamená, že chce vidieť reálny stav, v ktorom sa komunity ním založené nachádzajú: „*Vráťme sa a ponavštevujme bratov, ako sa majú, po všetkých mestách, kde sme hlásali Pánovo slovo.*“ (Sk 15,36)

Barnabáš s jeho návrhom súhlasí, až na ten detail, že chce so sebou opäť vziať Jána Marka, ktorý od nich odišiel na prvej ceste, s čím Pavol rozhodne nesúhlasí: „*Ale Pavol usúdil, že netreba brať takého, čo od nich z Pamfýlie odišiel a nešiel s nimi pracovať.*“ (Sk 15,38)

Nepoznáme presný dôvod, ktorý viedol tak radikálnemu rozhodnutiu, že sa dvaja misionári rozdelili. Niektorí považujú za tento dôvod predchádzajúci rozpor medzi Pavlom a Petrom v Antiochii, keď sa v Gal 2,13 spomína, že aj Barnabáš sa nechal strhnúť správaním Petra, čo by znamenalo, že Barnabáš sa pridal na stranu tých od Jakuba.⁸⁸

Zhodovalo by sa to aj v prípade Jána Marka, ktorý je tradíciou považovaný za učeníka Petra. Inými slovami, konflikt v Antiochii bol prekonaný na úrovni komunity za pomoci uznesenia apoštolov (porov. Sk 15,23), ale nebol prekonaný na rovine individuálnej. Pavol dôveroval Barnabášovi, ale nie Jánovi Markovi, ktorý asi zdieľal postoj Petra. Preto druhá cesta môže byť okrem iného videná nie ako vzdialenie sa od cirkevnej komunity v Antiochii, ale ako vzdialenie sa od nárokov, ktoré položili na komunitu Peter a „*tí od Jakuba.*“ Možno

---

88. Zdá sa, že v prípade Antiochie Barnabáš skôr zvolil opatrný postoj Petra než rázne stanovisko Pavla, ktorý považoval taký postoj za pokrytectvo. Iní poukazujú, že v osobe Pavla a Barnabáša sa stretli dve výrazné postavy, ktoré istý čas boli spolu, ale potom potrebovali pracovať autonómne, ak chceli, aby sa evanjelium cez ich osoby účinne prejavovalo. Porov. Holzner J., *Paul de Tarse*, Paris 1990, 176.

aj týmto spôsobom sa dá vysvetliť odmietnutie vziať Jána Marka na druhú cestu, lebo asi nezdíeľal pozíciu Pavla voči uzneseniam koncilu v Jeruzaleme.

Barnabáš odchádza s Jánom Markom na Cyprus a to je posledná správa, ktorú nám Skutky apoštolov dávajú o cirkevných komunitách na Cypre. Rovnako aj Barnabáš „zmizne“ z dejín a ďalšie informácie nájdeme už len v legendách. Apokryf s názvom *Skutky Barnabáša* z 5. stor. po Kr. hovoria o Barnabášovom pôsobení na Cypre a o jeho smrti ako dôsledku konania Barjezusa, ktorého Pavol urobil nemým pri prvej ceste (porov. Sk 13,6-11).⁸⁹

Niekedy v roku 50 po Kr. si Pavol zobral na svoju cestu nového spoločníka – Sílasa a začína druhú misijnú cestu.⁹⁰ Z Antiochie sa vybral do kraja Cilícia a odtiaľ do Derbe, Lystry, Ikonía a Antiochie v Pizídií, teda do miest, ktoré navštívil na prvej misijnej ceste. Zdá sa, že spor v Antiochii a neskôr aj udalosť s Barnabášom mali vplyv na celkový charakter Pavlových ciest, ktoré nadobudli široké horizonty a stali sa ohlasovaním evanjelia „až po hranice sveta.“⁹¹

Návšteva cirkevných komunít

Prvá časť druhej misijnej cesty bola pravdepodobne veľmi rýchla. Pavol a Sílas navštívili komunity založené na prvej ceste. Jediný dôraz kladú Skutky apoštolov na návštevu v Lystre, kde Pavol stretol Timoteja, o ktorom dostal dobré odporúčania od veriacich z Lystry a Ikonía.⁹² Pavol ho pripája k svojmu spoločníkovi Sílasovi. Timotej mal otca Gréka a matku Židovku. Na základe židovského pôvodu bol Timotej považovaný za Žida. Na základe 2 Tim 1,5 vieme, že jeho matka sa volala Eunika a stará mama Loida. Pavol o nich hovorí, že mali „úprimnú vieru.“

Niektorí exegeti sa domnievajú, že Timoteja pokrstil samotný Pavol alebo že ho stretol už na prvej misijnej ceste v Lystre. Isté je,

---

89. Rozchod s Barnabášom nebol pre Pavla určite ľahký. Bol to práve Barnabáš, ktorý ho vyhľadal v Tarze a priviedol do Antiochie. Barnabáš je prvým, ktorého si vybral Duch Svätý na misiu (porov. Sk 13,2). „*Je stále bolestné zbaviť sa starého a svätého priateľstva a o čo hlbšie bolo puto, o to bolestnejšie je rozdelenie.*“ Martini C. M., *Vyznania apoštola Pavla*, Bratislava 2005, 84.

90. V prípade Sílasa ide zrejme o toho istého, ktorý sa spomína v Sk 15,27 a ktorý sa pod menom Silván spomína v 1 Sol 1,1; 2 Sol 1,1 a 2 Kor 1,19.

91. Pavol na druhej misijnej ceste prešiel vzdialenosť približne 5000 km. Na rozdiel od prvej misijnej cesty si Pavol ne zvolil cestu morom, ale po súši.

92. Vzdialenosť z Antiochie v Sýrii do Derbe je približne 500 km.

že v Sk 16,1 je Timotej už kresťanom: „*Prišiel aj do Derbe a Lystry. Tam bol istý učeník menom Timotej, syn veriacej Židovky, ale otec bol Grék.*“ Pavol dal Timoteja obrezať. Pavol si bol vedomý, že obriezka nebola vyžadovaná pre spásu, ale bola iba znakom príslušnosti k židovskému národu. Pavol to bral skôr ako výhodu pri kontakte so Židmi.

Keď Pavol zakončil svoje pôsobenie medzi týmito komunitami, zaumienil si prejsť na nové misijné územie. Prešli cez Frýgiu⁹³ a Galáciu, lebo im Duch Svätý nedovolil hlásať v Ázii, ani ísť do provincie Bitýnia⁹⁴ (porov. Sk 16,6-8), preto zišli do Troady.⁹⁵

Údaj o Galácii v Sk 16,6 nájdeme aj v Sk 18,23.⁹⁶ Zdá sa, že zmienka o Duchu Svätom, ktorý bráni Pavlovi hlásať evanjelium v provincii Ázia a Bitýnia, má za úlohu ukázať, že Pavlova činnosť je pod Božím vedením, že rozhodnutie vstúpiť na územie Európy je rozhodnutím Ducha Svätého. Pavol sa musel v Galácii zdržať dlhšie kvôli nejakej telesnej slabosti - chorobe. V Gal 4,13 Pavol totiž spomína skutočnosť, že v Galácii „*prvý raz v telesnej slabosti hlásal evanjelium.*“ O akú slabosť išlo, nevieme. Niektorí dokonca spájajú správu zo Sk 16,6 o Duchu Svätom so slabosťou v Gal 4,13, akoby to bola choroba, ktorá Pavlovi zabránila ísť do provincie Ázia.

Pavol asi využil túto telesnú slabosť – chorobu na to, aby zostal dlhší čas v oblasti Galácie a založil tam cirkevné komunity.⁹⁷ Chorobu

---

93. Frýgia bola pôvodne kráľovstvom. V roku 133 pred Kr. ju Rimania začlenili do svojej ríše a rozdelili medzi provincie Galácia a Ázia. Frýgia sa rozkladala okolo brehov rieky Sakarya v dnešnom Turecku a ústí do Čierneho mora.

94. Nešlo o kontinent Ázia, ale o rímsku provinciu s názvom Ázia. Rimanom pripadla v roku 190 pred Kr. Hlavnými strediskami tejto provincie bolo mesto Efez a Pergamon. V čase Rímskej ríše bola Bitýnia kráľovstvom, neskôr ho pretvorili v rímsku provinciu, často však administratívne bola spojená s ďalšou provinciou Pontus. Hlavnými strediskami Bitýnie bola Nikomédia a Nicea.

95. Vzdialenosť z Antiochie v Pizídii do Troady je približne 700 km.

96. Medzi exegétmi prebieha diskusia, či Pavol prišiel na sever Galácie pri druhej alebo pri tretej ceste. Podľa Sk 18,23 by sa zdalo, že až pri tretej ceste. Ale na druhej strane sa zdá, že práve informácia v Sk 18,23 závisí od Sk 16,6 a nie naopak. Ak založil tieto komunity pri druhej ceste, pri svojej tretej ceste ich mohol navštíviť a povzbudzovať vo viere. Porov. Buscemi A. M., *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, Jerusalem 2004, XV.

97. Tu stretávame ďalší problém, a síce ako rozriešiť pojem Galácia. Totiž, pôvodne termínom Galácia sa označoval región na severe Malej Ázie, ktorý susedil s Bytíniou, Frígiou, Lykaoniou a Pizídiou. Avšak neskôr sa termínom Galácia začala označovať rímska provincia, ktorá v sebe zahŕňala nielen región Galácia, ale aj susedné regióny. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 9,1-28,31*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 205.

je možné interpretovať ako znamenie z neba, že sa má dať na misiu do Macedónska, to znamená do Európy.

Pavol sa odoberá do Troady. Bolo to mesto založené okolo roku 300 pred Kr. Latinský historik Suetonius píše vo svojom diele „*Život dvanástich cisárov*“, že cisár Augustus vyhlásil toto mesto slobodným a že uvažoval urobiť z neho hlavné mesto ríše, keďže malo výbornú polohu medzi Európou a Áziou. Samozrejme, v čase Pavla nikto nebral tento prechod z Troady do Macedónska ako prechod z Ázie do Európy, tak ako to chápeme dnes my. Autor Skutkov apoštolov chcel pravdepodobne upriamiť pozornosť na Korint, Atény a možno aj na Rím, lebo toto boli centrá impéria a kultúry. Tak treba chápať aj nočné videnie opísané v Sk 16,9: „*Tam mal Pavol v noci videnie. Stál pred ním akýsi Macedónčan a prosil ho: „Prejdi do Macedónska a pomôž nám!*“⁹⁸ Tu registrujeme aj dôležitý fakt z hľadiska štýlu. Rozprávania sa mení z tretej osoby jednotného čísla v Sk 16,8 na prvú osobu množného čísla v Sk 16,10. Niektorí predpokladajú, že tu sa k Pavlovi pripojil Lukáš.

Filipy

Misionári sa z Troady preplavili do Samotrácie, čo bol ostrov vzdialený približne 35 km od Troady a vylodili sa v Neapole⁹⁹, ktorý bol prístavom mesta Filipy, ktoré sa nachádza ešte 16 km vo vnútrozemí. Filipy boli založené Filipom II., otcom Alexandra Veľkého, niekedy okolo roku 356 pred Kr. V rímskej histórii sa Filipy stali známym mestom vďaka bitke v roku 42 pred Kr. medzi Cassiom a Brutom na jednej strane (ktorí zabili Julia Cézara) a Antóniom a Oktaviánom na strane druhej, čo bol začiatok konca Ríma ako republiky.

Vo Filipách Pavol nenašiel synagógu pravdepodobne preto, lebo chýbal dostatočný počet mužov na spoločnú modlitbu¹⁰⁰. V sobotu

---

98. Rímska provincia Macedónsko pozostávala z veľkej časti z dnešného severného a stredného Grécka. Okolo roku 500 vzniklo na tomto území kráľovstvo, ktoré najväčší rozkvet nadobudlo za vlády Filipa II. Macedónskeho (382 - 336 pred Kr.) a predovšetkým jeho syna Alexandra Veľkého (356 - 323 pred Kr.). Macedónske vojny proti Rimanom spôsobili, že kráľovstvo sa v roku 146 pred Kr. stalo definitívne súčasťou Rímskej ríše.

99. Vzdialenosť z Troady cez Samotráciu do Neapola je približne 230 km po mori.

100. Požadovaný počet mužov sa nazýva *minyam*, čo po hebrejsky znamená číslo. Na spoločnú liturgickú modlitbu bolo potrebných desať dospelých mužov. Pod slovom „dospelý“ sa myslí po obraze *bar micva*, teda po trinástom roku života. Porov. *The New Standard Jewish Encyclopedia*, ed Roth C., Wigoder G., Jerusalem 1975, 1348.

šiel Pavol k rieke. Toto miesto bolo určené pre modlitbu. Židia uprednostňovali riekku kvôli rituálnemu očisťovaniu, ktoré bolo tým pádom pohodlnejšie a voda je aj znakom života. Pri rieke sa zišli aj ženy, medzi nimi aj jedna z Tyatiry, čo bolo mesto v provincii Ázia¹⁰¹. Žena sa volala Lýdia a bola predavačkou purpuru. Podľa toho, čo uvádzajú Skutky sa zdá, že Lýdia bola na tom ekonomicky dobre. Ona pozýva Pavla do svojho domu, takže asi bola hlavou domu.¹⁰² Pavol ostal v jej dome na nejaký čas. Lýdia a jej dom prijali krst. Podľa všetkého bol tento pobyt obdobím veľmi úspešným ako vidno aj z Listu Filipanom (1,3-11; 4,10-20). Kresťanská komunita vo Filipách sa aj neskôr tešila Pavlovej obľube, lebo iba od nich Pavol prijal osobné dary.

Nevieme veľa o celej činnosti Pavla vo Filipách. Skutky nám ponúkajú udalosť, ktorá sa čiastočne podobá na Sk 12,3-17 na Cypre s čarodejníkom Barjesusom, ale v tomto prípade ide o dievčinu, ktorá má veštekého ducha. Ďalej je dôležité všimnúť si, z čoho sú obvinení Pavol a druhovia: „Sú to Židia a širia zvyky, ktoré my, ako Rimania, nesmieme prijímať.“ (Sk 16,21) Teda Pavol a druhovia sú mylne považovaní za židovských aktivistov. Nasleduje krátky proces pred úradníkmi mesta a Pavol končí vo väzení. Skutky apoštolov podávajú rozprávanie o zázračnom Božom zásahu a obrátení strážcu väzenia. Treba povedať, že príbeh o Božom zásahu nie je zameraný na oslobodenie dvoch misionárov, ale na obrátenie strážcu väzenia a v tomto zmysle je potrebné vidieť redakciu textu. Pavol a Sílas sa správajú v zhode s evanjeliom, to jest vo väzení chvália Boha: „Blahoslavení ste, keď vás budú pre mňa potupovať a prenasledovať a všetko zlé na vás nepravdivo hovoriť; radujte sa a jasajte, lebo máte hojnú odmenu v nebi. Tak prenasledovali aj prorokov, ktorí boli pred vami.“ (Mt 5,11-12)¹⁰³

Solún

V Sk 17,1 sa spomína, že Pavol a spoločníci prešli cez Amfipolis a Apolóniu¹⁰⁴ a prišli do Solúna. Zdá sa, že Pavol cez dve horeuve-

---

101. Mesto sa spomína aj v Zjavení apoštola Jána. Porov. Zjv 1,11; 2,18.24.

102. Porov. Weiser A., *Die Apostelgeschichte*, Leipzig 1986, 236.

103. Existovalo niekoľko zákonov, ktoré upravovali postup voči rímskym občanom. Lex Clodia odsudzoval vyhnanstvom toho, kto by odsúdil rímskeho občana bez riadneho procesu. Lex Valeria zakazoval biť rímskeho občana. Lex Porcia zakazoval spútať rímskeho občana. Preto rozumieme reakciu úradníkov, ktorí sa zľakli. Porov. Pesch R., *Die Apostelgeschichte 13-28*, Neukirchen-Vluyn 1986, 237.

104. Amfipolis bol 48 km od Filíp a Apolónia 46 km od Amfipolis.

dené mestá iba prešiel a neohlasoval tam evanjelium, jeho cieľom bol Solún.

Solún bol vzdialený 150 km od Filíp. Od Sk 17,1 sa opäť dej opisuje v tretej osobe jednotného čísla. Pravdepodobne preto, že Lukáš ostal vo Filipách. Prítomnosť Timoteja je rovnako neistá, lebo sa o ňom rozpráva až v Sk 17,14 (v Berei).

Mesto Solún bolo založené v roku 315 pred Kr. a pomenované podľa manželky generála Kasandra, ktorý založil toto mesto. Za čias Rimanov bolo riadené radou, ktorá sa skladala zo šiestich politarchov – úradníkov. Hovorí sa o tom v Sk 17,6.8, kde slovenský preklad uvádza výraz „predstavení mesta“. Skladba obyvateľstva bola rôzna. Ako vo väčšine helénskych miest, aj v Solúne bola židovská komunita. Podľa svojho zvyku (Sk 13,5; 13,14.46-47;14,1) ohlasuje Pavol evanjelium Židom a potom pohanom. Pavol tu nájde aj prácu (1 Sol 2,9).

Pavol po tri soboty ohlasuje Krista. Vidíme, že Pavol neohlasuje Mesiáša osláveného, lebo v takého verili aj Židia, ale ohlasoval Mesiáša trpiaceho. Všimnime si obsahovú zhodu medzi Sk 17,3 a Lk 24,25-27.45-46. Aj emauzským učeníkom Ježiš vysvetľuje, že Mesiáš musel trpieť, a tak vojsť do svojej slávy.

Výsledok takého ohlasovania bol očakávaný. Zhromaždenie sa rozdelilo na dva tábory. Na jednej strane sú niektorí Židia, Gréci a ženy z aristokratických rodín, ktorí uverili a pridali sa k Pavlovi a Sílasovi, na druhej strane sú to Židia hnaní hnevom a žiarlivosťou.

Koľko trval pobyt Pavla a Sílasa presne nevieme, možno niekoľko mesiacov. Pavol v 1 Sol o svojej činnosti v tomto meste píše: „*Ved sa, bratia, pamätáte na našu prácu a námahu. Vo dne v noci sme pracovali, aby sme nikomu neboli na tarchu, a tak sme vám hlásali Božie evanjelium. Sami ste svedkami aj Boh, ako sväto, spravodlivo a bezúhonne sme sa správali voči vám veriacim. Viete predsa, že sme každého z vás, ako otec svoje deti, prosili, povzbudzovali a zaprisahávali, aby ste žili, ako sa patrí vzhľadom na Boha, ktorý vás volá do svojho kráľovstva a slávy.*“ (1 Sol 2,9-11)

Pavlova práca musela byť namáhavá nielen po stránke fyzickej, ale aj psychickej pre neustále rozpory, ktorým musel čeliť: „*Ale po toľkom utrpení a potupovaní, ako viete, vo Filipách, vo svojom Bohu sme našli odvahu hlásať vám Božie evanjelium uprostred ťažkostí.*“ (1 Sol 2,2) a kvôli prenasledovaniu (1 Sol 2,14-16). Námaha Pavla a

jeho spoločníkov však nebola márna (1 Sol 2,1). Solúnčania odpovedali s horlivosťou a múdrosťou Ducha: „*Keď ste od nás prijali Božie slovo, ktoré sme hlásali, neprijali ste ho ako ľudské slovo, ale - aké naozaj je - ako slovo Božie a ono pôsobí vo vás veriacich.*“ (1 Sol 2,13) Dokonca sa Solúnčania stali vzorom pre všetkých veriacich v Macedónsku (1 Sol 1,6-8).

Skutky 17,5 spomínajú Jasona: „*Ale žiarliví Židia si najali niekoľkých zlých mužov z ulice, vyvolali rozruch a rozbúrili mesto. Zastali pri Jasonovom dome a chceli ich vyvieť pred ľud.*“ Zdá sa, že to bol človek, u ktorého Pavol a spoločníci bývali, dokonca pre nich riskoval aj život. Pavol v Jasonovi našiel najkrajšie ovocie svojho apoštolátu, podobne aj v Aristarchovi, ktorý ho sprevádzal na tretej misijnej ceste a spomína sa v Sk 19,29; v 20,4 a sprevádzal Pavla aj na ceste z Cézarey do Ríma (porov. Sk 27,2). Na tretej ceste v Sk 20,4 sa spomína aj Sekundus. Vidíme, že Pavol našiel statočných a verných spolupracovníkov, ktorí mu aj v ďalšom živote pomáhali a sprevádzali ho. Apoštol mohol práve prostredníctvom spolupracovníkov udržiavať živé kontakty s jednotlivými spoločenstvami a delili sa s ním o zodpovednosť na misijnom diele.¹⁰⁵ Pavol a Sílas odchádzajú v noci do Berey, určite aj preto, aby neohrozili Jasona, ktorý dal „*záruky*“ za Pavla a jeho spoločníkov: „*Ale keď dostali od Jasona a ostatných záruku, prepustili ich.*“ (Sk 17,9)

Berea

Nachádza sa asi 70 km na juhozápad od mesta Solún. Podľa legendy bolo mesto založené nymfou Bereou. V Sk 17,11 sa uvádza, že Židia z Berey „*boli šľachetnejší ako tamtí v Solúne. Oni prijímali slovo s veľkou dychtivosťou a každý deň skúmali Písma, či je to naozaj tak.*“ Opäť sa opakuje podobná schéma, podľa ktorej Pavol ide najskôr do židovskej synagógy. Pavol mal v tomto meste veľký úspech, o ktorom sa dozvedeli Židia v Solúne, začali búriť zástupy, iste s úmyslom prekaziť Pavlovi jeho činnosť. Preto „*bratia hneď vypravili Pavla, aby šiel k moru*“ a odtiaľ do Atén (porov. Sk 17,14).

Atény

Treba povedať, že v časoch Pavla boli Atény už len príznakom politického, kultúrneho a umeleckého jasu minulosti.¹⁰⁶ Samozrejme

105. Porov. Heriban J., *Apoštol Pavol v službe evanjelia*, Bratislava 1995, 63.

106. Vzdialenosť z Berey do Atén bola približne 550 km.

Atény pokračovali v tradícii obrovského kultúrneho a umeleckého dedičstva. V časoch rímskej nadvlády boli Atény slobodným mestom a ešte aj v rímskej dobe boli centrom rôznych škôl: stoikov, epikurejcov, neopytagorov, medio - platonikov. Preto je pochopiteľné, že Atény aj podľa Sk 17,16-34 predstavujú vrchol Pavlovej misie na jeho druhej ceste. V osobe Pavla ide o konfrontáciu Atén ako symbolu pohanského sveta a jeho kultúry s kresťanstvom. Ide o konfrontáciu „*múdrosti tohto sveta*“ s „*múdroťou Boha*.“

Pavol prichádza so svojim monoteizmom do konfrontácie s polyteizmom ako to zachytávajú Sk 17,16: „*Búril sa v duchu, keď videl, že mesto je oddané modlárstvu.*“ Pavol nevstúpil len do synagógy, aby diskutoval so Židmi, ale diskutuje s filozofmi na Agore.¹⁰⁷ Išlo o námestie, kde mohli filozofi predstaviť svoje myšlienky a učenie. Aj Sokrates a ďalší filozofi tu predstavovali svoju náuku. Pavol sa dostal dokonca aj na areopág, kde vystúpil so svojou rečou.¹⁰⁸ Zdá sa, že v Pavlovom vystúpení ide predovšetkým o symboliku. Pavol stojí na mieste, kde dlhé stáročia pred ním prednášali svoje učenie rôzni filozofi a ich stúpenci. V Pavlovej osobe sa na toto miesto dostáva evanjelium. Pavlova reč je vyjadrením dramatického a existenčného postoja medzi kresťanským poslanstvom a gréckou múdrosťou. Ide o snahu o „*kultúrnu inkarnáciu*“ apoštola, ktorý sa pri každej príležitosti snažil stať pre Grékov Grékom a pre Židov Židom, aby získal všetkých pre Krista (porov 1 Kor 9,20-23).

Pavol zvestuje jediného a pravého Boha, toho, ktorého Aténčania uctievali, ale nepoznajú (porov. Sk 17,23). Keď Pavol prišiel k téme vzkriesenia, nemohol pokračovať. Pre Aténčanov nebolo zjavenie sa Boha za účelom spásy človeka prijateľné. Matéria je v gréckej filozofii chápaná ako väzenie, z ktorého sa duch musí oslobodiť. V dôsledku toho nebolo pre gréckych stoikov možné prijať ústrednú myšlienku

---

107. Názov *agora* znamená v gréčtine *miesto zhromaždenia*. Stalo sa miestom obchodu, kultúry a sociálnych aktivít. Stretávali sa tu ľudia, aby diskutovali o politike, náboženstve, filozofii a pod. Porov. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 8.

108. Areopág znamená v preklade Aresov vršok. Niekedy sa nazýva aj Marsov vršok. V 5. stor. pred Kr. miesto slúžilo na zhromaždenie starších mesta na spôsob mestského koncilu, podľa čoho dostal koncil aj pomenovanie Areopág a mal legislatívne právomoci na spôsob neskoršieho rímskeho senátu. Neskôr tieto právomoci boli veľmi oklieštené. Porov. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 72.

kresťanstva - vzkriesenie Krista. Zlyhanie Pavla bolo evidentné.¹⁰⁹ Pavol nedokázal znížiť vysokú grécku múdrosť bláznovstvu Kristovho kríža.¹¹⁰ Ale zlyhanie nebolo úplné, pretože aj na areopágu Pavol dokázal niektorých osloviť: „*No niektorí muži sa pripojili k nemu a uverili. Medzi nimi aj Dionýz Areopagita, žena menom Damaris a iní s nimi.*“ (Sk 17,34)¹¹¹ S týmto drobným úspechom Pavol odchádza z Atén do Korintu.

Korint

Korene mesta siahajú až do piateho tisícročia pred Kr. Najväčší rozkvet zažilo v 5. - 4. stor. pred Kr. Korint mal dva prístavy. Na východe Kenchry a na západe Lecheo. To robilo z Korintu bohaté obchodné centrum. Korint bol centrom kultu boha Poseidona, k úcte ktorého sa každé dva roky konali hry. Archeologické vykopávky potvrdzujú prítomnosť pohanských chrámov zasvätených Apolovi, Aténe, Afrodite a ďalším božstvám, čo poukazuje na kultovú rozmanitosť, ktorá panovala v Korinte.

Keď Pavol prišiel do Korintu¹¹², prijal ho manželský pár - Žid Akvila, pôvodom z Pontu¹¹³ a jeho manželka Priscilla, ktorí prišli z Ríma, odkiaľ boli vyhnaní na základe dekrétu cisára Klaudia (41 - 53 po Kr.).¹¹⁴ Títo manželia poskytli Pavlovi ubytovanie a prácu. Pavol

---

109. Hoci z Atén odchádza Pavol ponížený a opovrhnutý filozofmi, ide do Korintu a začína znova. V tomto novom začiatku je potrebné vidieť Boží zásah, lebo „*človek po niekoľkých neúspešných pokusoch z ľudského hľadiska zostáva unavený.*“ Porov. Martini C. M., *Vyznania apoštola Pavla*, Bratislava 2005, 96.

110. Iste, môžeme diskutovať, či naozaj išlo o zlyhanie. Je úlohou Kristovho evanjelia za každú cenu presvedčiť o svojej pravde a všade triumfovať? Zoči-voči „múdrosti sveta“ sa môže zdať, že evanjelium zlyháva, neteší sa veľkej popularite a nezaplňa prvé miesta v médiách. Ale to nie je ani poslaním evanjelia.

111. Tradícia v ňom vidí prvého biskupa Atén. O žene menom Damaris nevieme nič. Keďže jej meno sa spomína spolu s Dionýzom, niektorí ju považovali za manželku Dionýza Areopagitu, ale ide skôr len o legendu.

112. Vzdialenosť z Atén do Korintu bola približne 85 km. Atény patrili spolu s Korintom už do provincie Achájsko.

113. Je to názov kráľovstva pri Čiernom mori, ktoré bolo založené okolo roku 300 pred Kr. V roku 64 pred Kr. toto územie pre Rímsku ríšu získal generál Pompeus.

114. Latinský historik Svetónius (69 - 122 po Kr.) píše: „*Claudius Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantis Roma expulit.*“ – „*Klaudius, keďže Židia neustále vyvolávali nepokoje z dôvodu Chresta, vypudil ich z Ríma.*“ Dekret bol vydaný okolo roku 49 po Kr. Ohľadom mena Chrestos, ktoré Svetónius spomína ako dôvod vypudenia Židov, je veľká diskusia. Slovo chrestos v gréčtine znamená milý, dobrý. Podľa väčšiny historikov meno Chrestos je označením Krista, čo by naznačovalo, že už v tej dobe bolo kresťanstvo rozšírené už aj v Ríme. Dekrét cisára Klaudia sa nedotýkal priamo

spolu s nimi chodil každú sobotu do synagógy. Manuálna práca mu bránila úplne sa venovať ohlasovaniu slova. Až keď prišli Timotej a Sílás, ktorí priniesli finančnú pomoc (porov. Flp 1,5-7; 4,14-18), mohol sa Pavol celkom venovať hlásaniu: „Keď prišli z Macedónska Sílás a Timotej, Pavol sa celkom venoval slovu a dosvedčoval Židom, že Ježiš je Mesiáš.“ (Sk 18,5) Keď Židia odporovali jeho učeniu, Pavol opakuje gesto, ktoré už urobil v Pizídii: „Ale keď mu protirečili a rúhali sa, otriasol si odev a povedal im: «Vaša krv na vašu hlavu! Ja som čistý. Odteraz pôjdem k pohanom».“ (Sk 18,6 a porov. Sk 13,46.51)

Od tej chvíle začal bývať v dome Títa Justa.¹¹⁵ Pavol ostal v tomto meste jeden a pol roka, na jeho hlásanie sa obrátil Krispus, predstavený synagógy. Znamená to, že Pavol úplne nepretrhol kontakty so Židmi, akoby sa podľa Sk 18,6 zdalo. Príchod Timoteja a Sílasa znamenal, že priniesli aj najnovšie správy o cirkevných komunitách v Macedónsku, najmä v Solúne. Kresťania v Solúne museli čeliť útokom zo strany Židov, ale väčšie nebezpečenstvo hrozilo vo vnútri samotnej kresťanskej komunity, ako to ukazuje 1 Sol 4,3-8.11-12; 5,14. Pavol na tieto ich správy reaguje listom solúnskej cirkvi, ktorý je jeho prvý a vôbec najstarší spis Nového zákona!

Pavlove listy

V grécko - rímskom svete bolo až do 3. stor. po Kr. umenie čítať a písať široko zaužívané. Zaslúžili sa o to predovšetkým školy a cvičenia čítania a písania pre tých, ktorí vedeli po grécky alebo latinsky. Predsa však bol stupeň znalosti jazyka rozličný. Pre tých, ktorí nemali vzdelanie alebo nadanie písať, jestvovali skupiny „sekretárov“, ktorí vedeli zostaviť napísaný dokument. Oficiálne zostavený dokument usporiadal a podpisoval „sekretár“, pričom v dokumente poznamenal pre koho bol spis zostavený. Preto sa dá hovoriť o funkcii „epistolografa“ – *pisára listov*. Pisár písal veľmi pomaly, takže text sa mu diktoval po jednotlivých slovách. Lepšie vyškolení pisári ovládali umenie rýchleho písania (tachygrafia) a boli schopní zaznamenať text diktovaný bežnou rýchlosťou reči. Dokonca v gréckom a latinskom

---

kresťanov, ale je veľmi pravdepodobné, že aj mnohí kresťania židovského pôvodu museli Rím opustiť. Porov. Suetonius Tranquillus, De Vita Caesarum, Divus Claudius (25,4). Dostupné na:

<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0061&query=toc&layout=&loc=cl.%2023.1> zo dňa 03. 01. 2007.

115. O tejto postave nevieme nič. Niektorí sa pokúšajú identifikovať ju s Títom alebo Gaiom v Rim 16,23.

jazyku jestvoval systém znakov, ktorý dovoľoval rýchle zapisovanie textu (stenografia). Jestvujú rôzne modely spolupráce autora listu so „sekretárom.“¹¹⁶

1. **Sekretár ako záznamca (recorder)**. Bolo to v tých prípadoch, keď sa text rýchlo diktoval a sekretár ho zaznamenal za pomoci stenografie.

2. **Sekretár ako redaktor (editor)**. Bolo to v tom prípade, keď zapisoval myšlienky autora a potom z tohto „surového“ materiálu neskôr sekretár zostavil list.

3. **Sekretár ako spoluautor (co - autor)**. Keď autor listu poskytol sekretárovi iba oporné myšlienky alebo spôsob argumentácie a list formuloval sekretár.

4. **Sekretár ako tvorca (composer)**. Keď v mene a v duchu autora listu celý list napísal sekretár a využil svoje schopnosti a nadanie.¹¹⁷

Tak, ako bolo zvykom v tej dobe, ani Pavol vo väčšine prípadov nepísal svoje listy vlastnoručne, ale využil služby sekretára a na konci listu „vlastnou rukou“ pridal pár riadkov.¹¹⁸

Z 27 spisov Nového zákona až 21 má v svojom názve označenie „list.“ Toto označenie iste nie je náhodné, preto si našu pozornosť vyžaduje štúdium listov aj po stránke formálnej, aby sme našli odpoveď na otázku, či Pavlove listy majú podobnosť s listami vtedajšej doby a ak áno, aby sme určili túto charakteristiku.¹¹⁹ Ďalšou otázkou je, či pri formovaní listov nemali vplyv aj iné disciplíny vtedajšej doby, predovšetkým rétorika.

---

116. V liste Rimanom 16,22 čítame: „Pozdravujem vás ja, Tercius, čo píšem tento list v Pánovi.“ Znamená to, že aj Pavol nepísal vlastnoručne všetky listy, ale ich diktoval.

117. Porov. Pindel R., *Aby zrozumieč Pawła*, Kraków 2004, 15-16.

118. V 1 Kor 16,21: „Môj, Pavlov, vlastnoručný pozdrav.“ V Gal 6,11 Pavol: „Pozrite, akými veľkými písmenami vám píšem vlastnou rukou.“

119. A. Deissmann (1866 – 1937) sa pokúsil rozlišovať medzi listom a epištolou. Podľa neho je list osobného charakteru adresovaný konkrétnym adresátom. Túto podmienku by spĺňal List Filemonovi. Epištola je všeobecnejšieho charakteru a je určené pre širší okruh čitateľov, napríklad List Efezanom. Dnes sa takéto delenie už neprijíma, lebo v mnohých Pavlových listoch sú prvky osobného a všeobecného charakteru premiešané. Porov. Pokorný P., *Literárni a teologický úvod do Nového zákona*, Vyšehrad 1993, 155.

Podľa antickej rétoriky bola reč delená podľa tejto schémy:¹²⁰

1. **Exordium**: V tejto časti sa všeobecným spôsobom predstavila problematika. Niektorí označujú exordium aj názvom *proemium*. Úlohou exordia je urobiť poslucháča *benevolem* (priaznivým), *attentum* (pozorným), *docilem* (ochotným prijať).

2. **Narratio**: V tejto časti sa predstavil stav problematiky, najlepšie vo forme nejakého príkladu.

3. **Argumentatio**: Bola to hlavná časť reči. Obsahoval aj *Probatio*, kde sa ponúkol dôkaz alebo potvrdenie. Táto časť mala osloviť rozum, vôľu a city. Argumentovanie na základe schopnosti rétora malo poslucháča presvedčiť.

4. **Peroratio**: Nachádzalo sa na konci reči a v skratke zhrňalo problematiku, aby ešte raz utvrdilo v poslucháčovi to, čo reč obsahovala.

Rétorika je určená pre ústnu formu, jej úlohou je dať pravidlá rétorovi - rečníkovi, ktorý sa obracia k publiku. Rétorika nie je na to, aby poukázala na nejaký fakt, ale aby presvedčila. List síce nie je rečou, ale sám o sebe predpokladá poslucháčov, lebo list v staroveku nebol čítaný, ale počúvaný. Bol jeden - lektor, ktorý čítal a ostatní počúvali, preto sú niektoré znaky rétoriky obsiahnuté aj v listovej korešpondencii. Aj my, keď rozprávame, používame rétorické figúry (prirovnania, metafory atď.) bez toho, aby sme si to uvedomovali. Robíme to automaticky.¹²¹

Pokiaľ ide o štruktúru listu, v Pavlovej dobe mal každý list *praescriptio*.¹²² Ide o istý nadpis, úvod listu. Praescriptio sa skladá z troch častí:

1. **Superscriptio**: meno odosielateľa;
2. **Adscriptio**: meno adresáta;
3. **Salutatio**: pozdrav.

---

120. Pri charakteristike rétoriky sa opieram o prednášky, ktoré mal prof. Romano Penna v letnom semestri 2003 na Fakulte biblických vied a archeológie v Jeruzaleme.

121. Hovorí sa, že rétorika a epistolografia možno boli zasnúbené, ale určite sa spolu nezosobášili. Tým sa chce naznačiť podobnosť, ktorá je pochopiteľná a nevyhnutná medzi rétorikou a epistolografiou, ale zároveň sa poukazuje aj na rozdielnosť, ktorá medzi nimi existuje.

122. Porov. Pitta A., *Synopsa Listov sv. Pavla*, Košice 2001, 26-27.

Nasledujúca tabuľka prináša *praescriptio* – úvod listu niektorých Pavlových listov:

1 Sol 1,1	1 Kor 1,1-3	2 Kor 1,1-2	Flp 1,1-2
<i>Pavol, Silván a Timotej solúnskej cirkvi v Bohu Otcovi a v Pánu Ježišovi Kristovi: Milosť vám a pokoj.</i>	<i>Pavol, z Božej vôle povolanný za apoštol Krista Ježiša, a brat Sostenes Božej cirkvi v Korinte, posväteným v Kristovi Ježišovi, povolaným svätým aj všetkým, čo vzývajú meno nášho Pána Ježiša Krista na každom mieste u nich aj u nás: Milosť vám a pokoj od Boha, nášho Otca, i od Pána Ježiša Krista.</i>	<i>Pavol, z Božej vôle apoštol Krista Ježiša, a brat Timotej Božej cirkvi v Korinte aj všetkým svätým v celom Achájsku: Milosť vám a pokoj od Boha, nášho Otca, i od Pána Ježiša Krista.</i>	<i>Pavol a Timotej, služobníci Krista Ježiša, všetkým svätým v Kristovi Ježišovi, čo sú vo Filipách, aj biskupom a diakonom: Milosť vám a pokoj od Boha, nášho Otca, i od Pána Ježiša Krista.</i>

V staroveku bolo *praescriptio* veľmi krátke. Išlo o štyri, maximálne päť slov. V dnešnej štruktúre listu sa ako prvý uvádza adresát a až na konci listu odosielateľ. V staroveku základné informácie dostal adresát hneď v prvých slovách listu. Pavol nebol profesionálnym epistolografom, ale veľmi slobodne prispôboval grécko - latinskú formu listu svojim potrebám. Pavol rozširuje *superscriptio*, *adscriptio* a *salutatio* vzhľadom k svojim potrebám a adresátom. Pri odosielateľoch neuvádza iba seba, ale aj svojich spolupracovníkov, svoje povolanie a pod. *Salutatio*, ktoré sa v grécko - rímskej korešpondencii ohraničovalo na jedno slovo Pavol predlžuje o želanie Božieho pokoja a milosti.

Ďalšou časťou Pavlových listov bolo *exordium*, ktorého úlohou, ak berieme rétorické pravidla, je predstaviť problematiku. Exordium nasleduje po úvodnej časti - *praescriptio*. Jeho úlohou je pritiahnúť pozornosť poslucháča na hlavný argument listu.¹²³ Táto časť mala často familiárny charakter, v ktorom dáva pisateľ súkromné informácie. V Pavlových listoch je možné vidieť tri štruktúry exordia:

- **Doxológia - vďakyvzdanie.** (Rim 1,8; 1 Kor 1,4). Používa sa slovo *eucharisteo* - vzdávať vďaky. Treba povedať, že doxológia v Pavlových listoch je s jedinou výnimkou v liste Gal vždy až za časťou *praescriptio*. Doxológia sa vždy vzťahuje na Boha Otca. Výnimkou je List Hebrejom, ktorý však nezačleňujeme medzi Pavlove listy, kde sa doxológia obracia na Ježiša Krista (Heb 13,21; okrem iného list Hebrejom nesleduje v prísnom slova zmysle štruktúru epistolografie).

- **Apostrof:** rečnícka figúra, ktorou sa oslovuje neprítomná osoba a tým sa zosobňuje. Autor vyjadruje emotívny vzťah k niekomu alebo niečomu (napríklad v Gal 1,6 „*čudujem sa...*“).

- **Eulógia:** Používa sa slovo *eulogeo* – *zvelebovať, chváliť Boha* Ef 1,3-14.

Hlavná časť listu sa spravidla delí na dve základné kategórie:

1. Náuková časť - niekedy sa označuje ako dogmatická časť, ale tento pojem nevystihuje obsah. Skôr je to meditačná, kontemplačná časť (Rim 1 – 11; Gal 3 – 4,), v ktorej Pavol predstavuje svoje chápanie evanjelia, to, ako sa s ním on stotožnil a ako ho žije. V tejto časti apoštol odpovedá na otázky kresťanských spoločenstiev, rieši ich problémy, predkladá správnu náuku o evanjeliu.

2. Parenetická časť je povzbudzujúca časť (*paranesis* - *povzbudenie*) (napríklad Rim 12 – 15; Gal 5 – 6). V tejto časti Pavol prenáša do života uzávery, ku ktorým prišiel v meditačnej časti. Ide teda o aplikáciu evanjeliovej náuky do každodennej praxe.

Často túto hlavnú časť ešte predchádza *propositio*. Ide o krátku a obsahovo bohatú jednu vetu alebo viac viet. Ide o akési ohlásenie toho, čo nasleduje v ďalších častiach listu (Rim 1,16-17, Gal 11-12).

---

123. Exordium sa mohlo realizovať štyrmi spôsobmi a síce diskusiou 1. O našej osobe; 2. O osobe protivníka; 3. O osobe poslucháčov; 4. O samotnej situácii. Porov. Buscemi A. M., *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, Jerusalem 2004, 46-47.

Úvodu listu zodpovedá záver listu – *postscriptio*.¹²⁴ Skladá sa z týchto troch častí:

1. Subscriptio - podpis (nemusí byť vždy uvedený) slúži na odstránenie pochybnosti o pravovernosti listu a odosielateľa;

2. Salutatio - záverečné pozdravy. V nich Pavol odovzdáva pozdravy niektorým známym alebo váženým osobám kresťanských spoločenstiev alebo svojim spolupracovníkom;

3. Clausula - ukončenie listu. Často je to krátke zvolávanie Božieho požehnania na kresťanské spoločenstvo, ktorému je adresovaný list. Niektoré texty prešli aj do našej liturgie. Napríklad 2 Kor 13,13: „*Milosť Pána Ježiša Krista a Božia láska i spoločenstvo Svätého Ducha nech je s vami všetkými.*“

Treba povedať, že subscriptio kopíruje praescriptio. Tak ako praescriptio otvára list, postscriptio ho uzatvára a v mnohých prípadoch má úlohu istej „rekapitulácie“ celého listu.¹²⁵

Pavol nikdy nepísal listy „z dlhej chvíle“, ale reaguje na aktuálnu situáciu konkrétnej kresťanskej komunity a odpovedá na ich problémy. Predkladá správny pohľad na Kristovu náuku, bráni svoj vlastný apoštolát, odsudzuje pomýlenia, napomína, karhá, povzbudzuje...

Pavol písal svoje listy v gréckom jazyku, aj keď v nich často cítiť vplyv Pavlovej židovskej mentality. 108-krát cituje Starý zákon, čím dokazuje svoju výbornú židovskú formáciu a znalosť Svätého písma.¹²⁶

Prvý list Solúnčanom

List bol napísaný v meste Korint niekedy okolo roku 50 - 51 po Kr. Preto je tento list vôbec najstarším zo spisov Nového zákona. Pavol chce listom upevniť tých, ktorí uverili v Krista, aby pokračovali v ceste, na ktorú vykročili. List má dve hlavné časti. V prvej časti (1,2 – 3,13) sa autor venuje osobným vzťahom k solúnskemu spoločenstvu veriacich. V druhej časti (4,1 – 5,24) sú vyjadrené povzbudenie a niektoré pravdy viery.

---

124. Práve toto bolo miesto na vloženie niekoľkých riadkov písaných vlastnou rukou, ktorými autor potvrdil autentickosť celého listu a zároveň vyjadril osobný vzťah ku komunite, ktorej list adresoval.

125. Porov. Buscemi A. M., *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, Jerusalem 2004, 603.

126. Porov. Pitta A., *Synopsa Listov sv. Pavla*, Košice 2001, 70.

Apoštol pripomína spôsob akým prijali vieru. Ukazuje, že ich viera pochádza od Boha, ktorý ich povolal. Boh dokončí dielo, ktoré začal napriek skúškam, ktoré musia teraz podstúpiť. Nemôžeme prehliadnúť ani tú skutočnosť, že Pavol asi využil informácie, ktoré mu priniesol Timotej a o ktorých hovorí v 1 Sol 3,6: „*Teraz, keď k nám od vás prišiel Timotej a priniesol nám dobrú zvesť o vašej viere a láske a že si na nás stále v dobrom spomínate a túžite nás vidieť ako aj my vás...*“

Pavol si uvedomuje, že evanjelium, ktoré prijali veriaci v Solúne, pochádza od Boha. To je dôvod, pre ktorý Pavol hneď v úvode listu vzdáva vďaky. Evanjelium neprišlo iba v slovách, ale „v moci“, „v Duchu Svätom“ a v „celej plnosti.“ (porov. 1 Sol 1,5). Tieto tri výrazy sa môžu chápať ako navzájom sa doplňujúce, ktoré naznačujú formu jednej a tej istej udalosti, to znamená prítomnosť Ducha Svätého, ktorý pôsobí v moci a prejavuje sa v plnosti. Pavol tu ohlasuje základné pravdy a môžeme povedať, že to je aj obsahom jeho hlásania v Solúne: smrť Ježiša, jeho zmŕtvychvstanie, druhý Kristov príchod a záverečný súd.

Tak ako Boh je tým, od ktorého pochádza evanjelium, rovnako Boh nás povoláva k účasti na jeho kráľovstve a jeho sláve. Podmienkou na splnenie tohto povolanie je „*Aby ste **kráčali** hodní Boha, ktorý vás volá do svojho kráľovstva a slávy.*“ (1 Sol 2,12)¹²⁷ „Kráčať“ je v tomto prípade synonymom a označuje životné správanie - spôsob života. Naším poslaním je žiť podľa Božej vôle a čo je Božou vôľou? Aj na to Pavol dáva odpoveď: „*Lebo to je Božia vôľa, vaše posvätenie.*“ (1 Sol 4,3). V 1 Sol 4,7 uvádza: „*Veď Boh nás nepovolal pre nečistotu, ale pre posvätenie.*“ Sexuálna čistota nie je celou svätosťou, ale je dôležitým aspektom, čo aj Pavol prízvukuje veriacim Solúna, ktorí žijú v pohanskom prostredí. Ďalším dôležitým prvkom je bratská láska. Boží príkaz zo Starého zákona milovať blížneho znova potvrdil samotný Ježiš Kristus. Pre nekrestanov majú byť krestania príkladom svojím životom a ohlasovaním evanjelia: „*O bratskej láske vám netreba písať, veď vás sám Boh poučil, aby ste sa milovali navzájom. A vy to aj robíte všetkým bratom po celom Macedónsku. Len vás, bratia, prosíme, aby ste v tom čoraz viac rástli a usilovali sa žiť pokojne, plniť si povinnosti a pracovať vlastnými rukami, ako sme vám prikázali; aby ste sa počestne správali voči tým, čo sú mimo, a aby ste nemuseli od nikoho nič žiadať.*“ (1 Sol 4,9-12)

---

127. Slovenský text Svätého písma prekladá: „*aby ste žili...*“

Pavol sa venuje aj problematike druhého príchodu Krista. Veriaci nemajú byť poučení iba o tom, že Kristus zomrel a vstal z mŕtvych, ale aj v tom, že znova príde a oni majú očakávať jeho príchod. V týchto veršoch autor vyjadruje presvedčenie, že z viery v smrť a vo vzkriesenie Krista pramení aj istota viery pre zomrelých: „*Nechceme, bratia, aby ste nevedeli, ako je to so zosnulými, aby ste sa nezarmucovali ako ostatní, čo nemajú nádej. Lebo ak veríme, že Ježiš zomrel a vstal z mŕtvych, tak Boh aj tých, čo zosnuli, skrze Ježiša privedie s ním.*“ (1 Sol 4,13-14) Apoštol uisťuje tých, ktorí majú pochybnosti či mŕtvi nebudú znevýhodnení pred tými, ktorí v deň Pánovho príchodu budú nažive.

V závere listu Pavol poukazuje na osobitnú zodpovednosť, ktorá spočíva nielen na predstavených solúnskeho spoločenstva veriacich, ale všetci sú povolani k službe, tak aby ustráchaný sa cítil povzbudený, slabý posilnený a tí, ktorí zblúdili z cesty, trpezlivo zhovievaví. Kresťanský spôsob života sa vyznačuje radosťou, modlitbou a vzdávaním vďaky.

Ukončenie listu obsahuje pekné povzbudenie. Ako sa autori listu modlia za adresátov, tak žiadajú od adresátov, aby sa modlili za nich. Pavol a jeho spoločníci sú počas misijnej cesty vystavení mnohým nebezpečenstvám a skúškam a sú si vedomí, že potrebujú podporu v podobe modlitby: „*Bratia, modlite sa aj za nás!*“ (1 Sol 5,25). Pozvanie k bozku pokoja je pozvaním, aby nikomu nechýbal prejav bratskej lásky, aby nikto nezostal zabudnutý. Pavol nalieha, aby sa list čítal všetkým bratom: „*Zaprisahávam vás v Pánovi, aby sa tento list čítal všetkým bratom.*“ (1 Sol 5,26) List by nenaplnil svoje poslanie, ak by veriaci nepočuli náuku o evanjeliu, ktorú Pavol prináša.

Druhý list Solúnčanom

List bol zostavený v Korinte, pravdepodobne len niekoľko mesiacov po 1 Sol.¹²⁸ Pavol v ňom reaguje na nové udalosti v komunite kresťanov v Solúne, predovšetkým na nesprávne pochopenie Ježišovho druhého príchodu. List má dve hlavné časti. V prvej (2,1-14) sa venuje otázke Pánovho druhého príchodu. V druhej časti (2,15 – 3,16) povzbudzuje

---

128. Niektorí exegeti neprijímajú priame autorstvo Pavla. Ako dôvody uvádzajú, že v 2 Sol chýba osobný vrúcny vzťah, ktorý je charakteristický pre 1 Sol. Poukazujú aj na odlišný jazykový štýl a teologické témy. Dátum listu kladú ku koncu 1. stor. po Kr. a ako autora uvádzajú niektorého z Pavlových učeníkov. Porov. Pokorný P., *Literárni a teologický úvod do Nového zákona*, Vyšehrad 1993, 171.

veriacich k vytrvalosti vo viere. Najväčšou charakteristikou listu, ktorá ho odlišuje od ostatných listov, je Pánov deň, čas jeho príchodu a udalosti, ktoré ho budú predchádzať (2 Sol 2,1-12).

V prvej časti Pavol najskôr napráva nesprávne učenie, ktoré preniklo do solúnskeho spoločenstva kresťanov: „*Čo sa týka príchodu nášho Pána Ježiša Krista a nášho zhromaždenia okolo neho, prosíme vás, bratia, nedajte sa hneď vyviešť z rovnováhy a naplašit ani duchom, ani slovom, ani listom, údajne naším, akoby už Pánov deň nastával.*“ (2 Sol 2,1)

Pavol hovorí o človeku nepravosti, ktorého nazýva aj synom zatraťenia. Je predstavený ako ten, ktorý sa protiví Bohu, stavia sa nad Boha a robí sa Bohom. Niektorí biblisti sa pokúsili určiť historickú osobu, na ktorú sa hodí Pavlov opis. Niektorí uvádzajú, že apoštol mal na mysli cisára Caligulu, ktorý v roku 40 po Kr. nechal postaviť svoju sochu v jeruzalemskom chráme. Iní idú v histórii ešte ďalej a vidia v tomto obraze Antiocha Epifana, ktorý v roku 167 pred Kr. dal postaviť v Jeruzaleme sochu boha Dia. Samotný text neponúka žiadne historické indikácie, ktoré by umožnili s určitosťou identifikovať, o koho sa jedná. Preto je v texte potrebné vidieť skôr teologické poslanstvo než za každú cenu hľadať historické vysvetlenie. Zrejme ide všeobecne o tých, ktorí vystupujú proti Božiemu kráľovstvu.¹²⁹

Aj v tomto liste Pavol pokorne prosí o modlitbu, aby sa Božie slovo širilo po celom svete. Nesprávne pochopené učenie o Kristovom blízkom príchode privedlo niektorých veriacich k lenivosti. Zanechali svoju prácu a nič nerobili. Apoštol ich napomína, aby si ďalej zodpovedne plnili svoje povinnosti: „*Takýmto prikazujeme a vyzývame ich v Pánu Ježišovi Kristovi, aby pokojne pracovali, a tak jedli svoj chlieb.*“ (2 Sol 3,12)

V závere listu Pavol pozýva Solúnčanov k spoluúčasti na Kristovom znášaní utrpenia. Aj v pohanskom prostredí majú vydávať svedectvo slovom aj životom.

Návrat

Napriek skromným informáciám, ktoré ponúkajú Skutky apoštolov vieme, že Pavlova aktivita v Korinte bola veľmi bohatá. Už samotný údaj o dĺžke pobytu (rok a šesť mesiacov v Sk 18,11) to naznačuje.

---

129. Porov. Stępień J., *Teologia świętego Pawła*, Warszawa 1979, 189-192.

Podobne aj dva listy Korintanom ukazujú, že Pavol rozvinul v tomto meste živú katechézu, ktorá zahrňala základné pravdy viery (porov. 1 Kor 11,23-27; 15,1-8), ale aj problémy pri budovaní jednoty spoločenstva (porov. 1 Kor 12 – 14).

Tieto Pavlove aktivity vyvolávali nevôľu a hnev Židov, ktorí ho obvinili u prokonzula Gallia (Sk 18,12-13).¹³⁰ Žalobcovia nemohli Pavla obviniť z porušenia žiadneho verejného zákona, ale odvolávajú sa na porušenie Mojžišovho zákona. Gallio odmietol prijať túto kauzu z dôvodu *causa extra ordinem*, keď bol sudca slobodný, či kauzu prijme alebo nie, čím odmietol vôbec začať riešiť kauzu. Po tejto udalosti Pavol ostal v Korinte ešte „veľa dní.“ Je ťažko bližšie určiť, o aký časový úsek išlo. Pavol sa odplavil do Sýrie a s ním aj Akvila a Priscilla. Zastavil sa v Efeze, pravdepodobne kvôli doplneniu zásob na lodi.¹³¹ Tam, podľa svojho zvyku, šiel do synagógy a hovoril so Židmi. Napriek naliehaniu pri nich nezostal dlho, pravdepodobne preto, že už bol rozhodnutý vrátiť sa do domovskej Antiochie, ale prisľúbil, že sa vráti tak rýchlo, ako to bude možné. Vylodil sa v Cézareí Prímorskej¹³² a vystúpil do Antiochie.¹³³ Bola pravdepodobne jeseň v roku 52 po Kr., teda jeho druhá misijná cesta trvala takmer 3 roky a Pavol mohol byť s jej výsledkom spokojný.

---

130. Achájsko bolo provinciou, ktorá pozostávala z dnešného južného Grécka a Peloponézskoho polostrova. K Rímskej ríši bolo pričlenené v roku 146 pred Kr. V roku 22 pred Kr. cisár Augustus oddelil Achájsko od Macedónska. Achájsko spravoval prokonzul menovaný cisárom. Gallio bol pravdepodobne menovaný cisárom Klaudiom, ktorý ho považoval za svojho priateľa, ako vyplýva z gréckeho nápisu v Delfách, ktorý sa datuje do roku 52 po Kr., čo je dôležitý historický údaj pre datovanie Pavlovej druhej misijnej činnosti. Lucius Junius Gallius bol bratom filozofa Seneku. Jeho pravé meno bolo Marcus Annaeus Novatus, ale na počesť senátora a rétora Lucia Junia Gallia, ktorý ho adoptoval, si zmenil meno. Bol prokonzulom v Achajsku so sídlom v Korinte. Podľa jeho brata Seneku, musel úlohu prokonzula ukončiť kvôli chorobe.

131. Vzdialenosť z Korintu do Efezu je približne 500 km.

132. Mesto založil Herodes Veľký (37 - 4 pred Kr.) na pobreží Stredozemného mora. V roku 13 po Kr. sa Cézarea stala sídlom rímskeho prokurátora a dôležitým prístavom. Sídlil tu aj Poncius Pilát, ktorý spravoval Judsko v rokoch 26 - 36 po Kr. Do Jeruzalema prichádzal prokurátor iba v nevyhnutnom prípade, predovšetkým na veľké židovské sviatky, aby v prípade potreby zabránil vzburám a nepokojom. V tomto meste pokrstil apoštol Peter rímskeho stotníka Kornélia a Pavol tu strávil istý čas vo väzení pred prevezením do Ríma za prokurátorov Felixa (52 - 60 po Kr.) a Festa (60 - 62 po Kr.).

133. Vzdialenosť z Efezu do Cézarey Prímorskej morskou cestou je približne 1500 km.

Mapka Pavlovej druhej misijnej cesty

SIEDMA KAPITOLA - TRETIA MISIJNÁ CESTA

Pavol strávil v Antiochii nejaký čas a podnikol ďalšiu misijnú cestu, ktorej hlavným cieľom bol Efez, keďže v závere druhej cesty prisľúbil, že sa tam vráti: „*Znova sa k vám vrátim, ak to bude chcieť Boh.*“ (Sk 18,21) Výraz „nejaký čas“ je charakteristický pre autora Skutkov apoštolov, v ktorého pozornosti nie sú chronologicky presné údaje. Podľa všetkého sa Pavol nezdržal dlho v Antiochii a asi na jar v roku 53 po Kr., potom ako prečkal zimu, sa vydáva na svoju ďalšiu - tretiu cestu.¹³⁴ Nevybral si však najkratšiu cestu, to znamená po mori, ale vybral sa po suchu cez Cilíciu do oblastí Galácie a Frýgie, aby navštívil komunity založené počas druhej cesty (Sk 16,8; Gal 4,13-14) a aby povzbudil vieru učeníkov: „*Nejaký čas tam pobudol a šiel ďalej. Postupne prechádzal galatským krajom a Frýgiou a povzbudzoval všetkých učeníkov.*“ (Sk 18,23)

Efez

Pavol nepobudol dlhý čas v oblastiach Galácie a Frýgie, sa ale ponáhlal do Efezu. Efez, vďaka svojej polohe, bol v tom čase najdôležitejším mestom Malej Ázie. Mesto malo na konci 1. stor. po Kr. približne 450 - 500 tisíc obyvateľov. Mestský múr mal výšku 10 m a dĺžku asi 9 km. Mesto v roku 133 pred Kr. padlo Rimanom, ktorí z neho urobili administratívne centrum provincie Ázia. Efez bol centrom kultu bohyně Artemis, ktorá tu mala svoj chrám nazývaný Artemision, považovaný za jeden zo siedmich divov sveta. Bol postavený okolo roku 560 pred Kr. Mal dĺžku 125 m, šírku 72 m a mal 127 stĺpov, každý s výškou 18 m. Socha bohyně bola vyrobená pravdepodobne z padnutého meteoritu, preto sa hovorilo, že Artemis „zišla z neba.“¹³⁵ Artemis bol zasvätený jeden mesiac v roku s názvom Artemision. Išlo o marec/apríl, keď sa na jej počesť konali oslavy. Existovalo množstvo talizmanov, sošiek a amuletov s nápismi, ktoré mali zabezpečiť ochranu tým, ktorí ich vyslovovali a nosili.

Artemis sa nazývala „Matka bohov“ alebo „Veľká matka.“ Bola bohynou prírodných síl, plodnosti a lásky. Hlavný kňaz jej chrámu

---

134. Pavol na tretej misijnej ceste prešiel celkovo približne 6000 km. Vzdialenosť z Antiochie v Sýrii do Antiochie v Pizídii bola približne 700 km. Vzdialenosť z Antiochie v Pizídii do Efezu bola asi 500 km.

135. Porov. Kliesch K., *Skutky apoštolů*, Kostelní Vydří 1999, 111.

bol eunuchom a volal sa Magabyzos. Pri kulte mu pomáhala množstvo ďalších kňazov. Okrem toho mali službu v chráme aj dievčatá – panny. Zasvätili sa bohyni v najkrajších rokoch, potom si mohli založiť vlastné rodiny.¹³⁶

Keď Pavol prišiel do Efezu, podľa svojho zvyku vošiel do synagógy, kde našiel učeníkov. „*Kým bol Apollo v Korinte, Pavol pochodil po horných krajoch a prišiel do Efezu. Tam našiel akýchsi učeníkov.*“ (Sk 19,1) Autor Skutkov používa výraz „učeník“ zvyčajne pre kresťanov, ale títo v Efeze neboli učeníkmi Krista v pravom zmysle. Chýbalo im niečo, čo podstatným spôsobom odlišovalo kresťanov od pohanov, od Židov alebo od učeníkov Jána Krstiteľa, chýbal im totiž krst v Ježišovom mene. Pavol sa pokúšal zistiť, či prijali krst a vkladanie rúk na prijatie Ducha Svätého. Z ich odpovede bolo jasné, že stáli len na začiatku kresťanskej formácie. Pravdepodobne to bol Apollo, Akvila a Priscilla, ktorí prišli pred Pavlom do Efezu, ktorých počúvali a uverili, že Ježiš je očakávaný Mesiáš, ale neprijali ešte krst v Ježišovom mene a vkladanie rúk. Pavol im vysvetlil, že ohlasovanie Jána Krstiteľa bolo iba prípravou na posolstvo Ježiša Krista. Vkladaním rúk zažili učeníci v Efeze „Turíce“ so znameniami, ktoré sa spomínajú pri zoslaní Ducha Svätého na apoštolov v Jeruzaleme - prorokovali a hovorili jazykmi. „*A keď na nich Pavol vložil ruky, zostúpil na nich Duch Svätý; i hovorili jazykmi a prorokovali. Spolu ich bolo asi dvanásť mužov.*“ (Sk 19,6-7)¹³⁷

Pavol najskôr tri mesiace ohlasoval a presviedčal o Božom kráľovstve. Neskôr, pravdepodobne aby sa vyhol stretom so Židmi, uchýlil sa do Tyrannovej školy. V gréčtine sa výraz *scholé* dá preložiť ako *aula, škola, hala*. Asi šlo o nejakú aulu, ktorej správcom bol Tyrannus a ktorá slúžila na účely zhromaždenia, výučby a pod.

Ako hovoria Skutky apoštolov, toto trvalo dva roky a Pavlova činnosť musela byť veľmi účinná, ako o tom sám hovorí v Sk 20,17-38 pri svojej rozlúčke s Efezanmi v Miléte. Pavol mal pri sebe aj spolupracovníkov, ktorí sa spomínajú v Sk 19,22: Timotej a Erastas; v Sk 19,29 Gaius a Aristarchus. Isté je, že Pavol tu strávil dostatočne dlhý čas na to, aby sa Pánovo slovo stalo známym nielen v tomto meste, ale v celej provincii Ázia.

---

136. Porov. Bogacz R., *Rola poznania Anatólie v zrozumení postaci šw. Pawła*, In: *Biblia w kulturze świata*, Kraków 2006, 18-19.

137. Keď hovoríme o podobnosti s Turícami, dokonca aj počet mužov v Efeze je rovnaký ako počet apoštolov pri zoslaní Ducha Svätého v Jeruzaleme.

Apollo

Sk 18,24 predstavujú Apolla ako Žida pôvodom z Alexandrie, človeka vzdelaného, výrečného a zbehlého v Písme: „*Do Efezu prišiel istý Žid menom Apollo, rodom Alexandrijčan, muž výrečný a zbehlý v Písmach.*“ Nevieme, odkiaľ sa dozvedel o Pánovej ceste. Zdá sa, že Apollo poznal iba Jánov krst a z toho dôvodu mu Akvila a Priscilla vysvetlili správnu náuku. Táto správa je v Skutkoch veľmi všeobecná a neúplná. Pre autora Skutkov apoštolov je typické, že kresťanstvo označuje výrazom „Pánova cesta“, ako ukazuje nasledujúca tabuľka:

Sk 9,2	Sk 19,23	Sk 22,4	Sk 24,14	Sk 24,22
<i>...a vyžiadal si od neho listy pre synagógy v Damasku, aby mohol stúpcov tejto Cesty, mužov i ženy, ak tam dajakých nájde, v putách priviesť do Jeruzalema.</i>	<i>V tom čase nastalo nemalé pobúrenie pre Pánovu cestu.</i>	<i>Túto Cestu som prenasledoval až na smrť: spútal som mužov i ženy a dával som ich do väzenia.</i>	<i>No priznávam sa ti, že slúžim Bohu svojich otcov podľa Cesty, ktorú volajú sektou, a verím všetko, čo je napísané v Zákone a u Prorokov.</i>	<i>Félix dobre vedel o tejto Ceste a odročil ich.</i>

Potom Apollo, poučený o Pánovej ceste, bol už kresťanom. Jestvuje aj tá možnosť, že bol zbehlý v Písmach a veril v Ježiša ako v Mesiáša na základe starozákonných textov. Výrečnosť Apolla mala úspech v Korinte, čo je spomenuté aj v 1 Kor 1,12 a 3,6. Apollo je spomenutý ešte v liste Títovi 3,13. Kresťanská tradícia v ňom vidí biskupa v Korinte, v Cézarei alebo v Ikóniu, ale tieto správy nemajú historickú oporu.

Pavlova povest sa rozšírila do okolia: „*A Boh robil Pavlovými rukami neobyčajné divy, takže aj na chorých donášali šatky a zástery, ktoré*

sa dotkli jeho tela, a neduhy ich opúšťali a zlí duchovia vychádzali.“ (Sk 19,11-12) Sumár tejto Pavlovej zázračnej činnosti nachádza podobnosť v evanjeliom rozprávani o uzdravení ženy trpiacej na krvotok v Lk 8,40-48 a v Petrovej aktivite v Sk 5,16.¹³⁸

V Efeze sa udiala aj zaujímavá udalosť so židovskými zaklínačmi, ktorí, keď videli Pavlove zázraky a spôsob ako k nim dochádzalo verili, že stačí iba vyslovovať meno Ježiš a zázrak sa dostaví automaticky.¹³⁹ Takým príkladom je sedem synov istého židovského veľkňaza Skévu-¹⁴⁰, ktorí sa snažili vyhnúť zlému duchu slovami: „*Zaklínám vás skrze Ježiša, ktorého hlása Pavol.*“ (Sk 19,13) Očakávaný efekt nielenže nenastal, ale obrátil sa proti nim: „*A človek, v ktorom bol zlý duch, sa na nich vrhol, dvoch z nich sa zmocnil a tak ich doriadil, že z toho domu utekali nahí a dorážaní.*“ (Sk 19,17) Udalosť však priniesla aj ďalšie výsledky. Pavlova autorita u obyvateľov mesta vzrástla a vebili Ježišovo meno. Okrem toho: „*A mnohí z tých, čo sa zaoberali čarami, podonášali knihy a pred očami všetkých ich spálili, keď spočítali ich cenu, vyšlo im päťdesiat tisíc strieborných.*“ (Sk 19,19)

Počas prvého obdobia svojho pobytu v Efeze začali Pavlovi pričádzať správy od komunít, ktoré založil na druhej ceste. Pavol teda využil dlhšie obdobie pobytu v Efeze aj na listovú korešpondenciu s niektorými komunitami.

Prvý list Korintanom

List patrí medzi štyri najdôležitejšie Pavlove listy: 1 Kor, Rim, Gal, 1 Sol. Obsahuje mnohé údaje, ktoré nám pomáhajú lepšie pochopiť situáciu a problémy kresťanského spoločenstva v Korinte. Ako miesto napísania sa všeobecne prijíma Efez. V 1 Kor 16,8 nájdeme explicitnú narážku na pobyt v tomto meste: „*V Efeze zostanem až do Turíc.*“ Pravdepodobný dátum napísania je okolo roku 54 po Kr.

---

138. Autor Skutkov apoštolov predstavuje Pavla v komplexnom obraze, jednak ako Pavla, ktorý učí dva roky v Tyranovej škole a to až takým spôsobom, že Pánovo slovo počuli všetci, čo bývali v provincii Ázia (porov. Sk 19,10) a jednak ako Pavla, ktorý nielen koná zázraky, ale prekonáva mágiu a jej tajomné sily (porov. Sk 19,11). Úmysel autora je jasný. Pavlova „pastoračná činnosť“ sa neohraničuje iba na ohlasovanie evanjelia, ale vyznačuje sa aj zápasom so silami mágie.

139. Text ukazuje, že Pavol nielenže nemal „vážnych konkurentov“ v boji proti zlu, ale že on sám je jediným legitímnym ohlasovateľom spásy „v mene Ježiša Krista.“

140. O tomto mene nevieme nič. Samotný autor Skutkov apoštolov hovorí o synoch „*istého Skévu, židovského veľkňaza.*“ Teda aj jemu je neznáma identita tejto osoby.

Počas svojho pobytu v Efeze Pavol ostáva neustále v spojení s veriacimi v Korinte. Pavlovi sa dostali do uší nezhody a problémy, na ktoré sa rozhodol reagovať. Živý kontakt s korintskou cirkvou dosvedčujú niektoré skutočnosti, ktoré zachytáva v liste:

1. Pavol spomína ako spoluodosielateľa listu brata Sostenésa (porov. 1 Kor 1,1), ktorý je pravdepodobne identický s postavou v Sk 18,17. Pavla v 1 Kor 1,11 informujú „z domu Chloe“, o svároch, ale nevieme o koho presne ide.

2. Pavol spomína aj list, ktorý mu poslali z Korintu (porov. 1 Kor 7,1).

3. Podľa 1 Kor 16,17 Pavol prijal delegáciu z Korintu: Stefanasa, Fortunáta a Achaika. Dnes je nemožné identifikovať, či títo priniesli list (bod 2) alebo patrili do domu Chloe (bod 1).

1 Kor sa skladá z literárnych častí, medzi ktorými niet logického spojenia. Každá časť pojednáva o inej téme. Prechod z jednej témy do druhej je často naznačený gréckou formulou *peri de – ohľadom*. Týmto spôsobom sú oddelené jednotlivé témy, o ktorých list hovorí, napríklad v 7,1 o manželstve; v 7,25 o pannách; v 8,1 o mäse obetovanom modlám; v 12,1 o daroch Ducha; v 16,1 o zbierke do Jeruzalema; v 16,12 o Apollovi.

Prvým problémom, ktorému musí Pavol čeliť, sú rozdelenia v korintskej komunite (1 Kor 1-4). Pavol spomína štyri rôzne skupiny. Tou prvou je skupina okolo Pavla. Ide o skupinu veriacich, ktorí zostali verní apoštolovi, pretože bol zakladateľom komunity. Ďalšou skupinou je tá okolo Apolla, ktorý bol výborným rečníkom (porov. Sk 18,24-26). Tretia skupina je okolo Kéfasa. Nemáme správu, žeby Peter prišiel do Korintu, pravdepodobne išlo o kresťanov pochádzajúcich zo židovstva. Poslednou skupinou bola tá okolo Krista. Pravdepodobne šlo o Židov pochádzajúcich z Palestíny, ktorí osobne poznali Krista, na rozdiel od Pavla a Apolla. Apoštol upozorňuje Korintanov, aby si boli vedomí, že jedine Božia milosť ich priviedla k viere, a nie osobné zásluhy, intelektuálne schopnosti alebo misionár schopnejší než iní misionári. Pavol hovorí o múdrosti kríža, aby ukázal Korintanom, že kresťanská múdrosť nemá nič spoločné s múdrosťou tohto sveta. Kresťanská múdrosť spočíva v poznaní tajomstva Božieho plánu spásy. Boží plán sa stáva viditeľným pôsobením Ducha, a preto je nedostupný tým, ktorí sa pokúšajú spoznať ho jedine silami ľudského úsudku: „Živočíšny človek neprijíma veci Božieho Ducha; sú

mu bláznovstvom a nemôže ich pochopiť, lebo ich treba duchovne posudzovať.“ (1 Kor 2,14)

Pavol v liste rieši problém konzumácie mäsa, ktoré bolo predtým prinesené pohanským božstvám a neskôr bolo predávané na trhu (1 Kor 8-10). Nedopustí sa kresťan modloslužby, ak takéto mäso kúpi? Pavol riešenie problému postaví na princípe lásky: „*Slobodno všetko. Ale nie všetko osoží. Slobodno všetko. Ale nie všetko buduje. Nech nik nehladá vlastné záujmy, ale záujmy iného.*“ (1 Kor 10,23-24) Ak má správanie človeka pohoršiť druhého, je lepšie, keď sa zriekne takého správania, aj keď je samo o sebe dobré, a to z lásky voči druhému.¹⁴¹

Apoštol spomína aj slávenie Eucharistie (1 Kor 11). Pripomína, že pri prvom ohlasovaní v Korinte odovzdal veriacim poklad viery, ktorý sám prijal. Kristus sa v jasnom vedomí v úplnej odovzdanosti seba samého napriek odmietnutiu zo strany sveta, obetoval, aby naplnil Boží plán. Ak sa Kristus obetoval za nás a za každého z našich bratov a sestier, potom sa naše stretnutie s Kristom v Eucharistii nemôže uskutočniť akoby v uzavretom kruhu, ale musí sa prejavíť pre a v spoločenstve s tými, ktorí nás obklopujú.

Pavol sa dotýka aj rôznych druhov chariziem. Vrcholom všetkých chariziem je láska, ktorej venuje známy hymnus v 1 Kor 12,31 – 13,13. Keďže všetky pochádzajú od jediného svätého Boha, nemôžu ísť charizmy proti kresťanskej viere, musia sa prejavíť v hlbokom zakorenení v božstvo Ježiša Krista (porov. 1 Kor 12,1-3). Nemôžu byť v protiklade jedna voči druhej, lebo slúžia jedinému cieľu, spásu (porov. 1 Kor 12,4-6). Preto musia slúžiť spoločnému dobru. „*Každý však dostáva dary Ducha na všeobecný úžitok.*“ (1 Kor 12,7)

Ak sa dnes zdá, že už nie sme schopní vidieť charizmy v Cirkvi, to neznamená, že už viac neexistujú, ale možno ich nevieme rozoznať v ich skutočnej podobe. Iste, určité charizmy už dnes nejestvujú v takej podobe, ako v Pavlových komunitách, ale ich aktuálna forma nie je menej silná ani menej reálna ako vtedy.

List Galatánom

Počas svojho pobytu v Efeze Pavol dostával správy aj od kresťanských spoločenstiev v Galácii, ktoré založil na svojej druhej misijnej

---

141. Porov. *Il Messaggio della salvezza 7*, rôzni autori, Torino 1990, 176-184.

ceste.¹⁴² Rozhodol sa reagovať na tieto podnety. List je dôležitý nielen pre náuku, ale aj pre Pavlove bohaté autobiografické údaje. Čitateľa zaujme Pavlovým zápalom a horlivosťou za Kristovo evanjelium. Napísal ho v Efeze niekedy okolo roku 55 po Kr. List má tri hlavné časti. V prvej (1,11-2,21) Pavol obraňuje svoje povolanie za apoštola, ktoré bolo spochybňované falošnými bratmi. V druhej (3,1-4,31) vysvetľuje náuku o zákone a ospravodlivení. V tretej časti (5,1-6,10) povzbudzuje veriacich v Galácii, aby zostali pevní v slobode, ktorú pre nich získal Kristus.

V prvom rade Pavol obhajuje svoje povolanie za apoštola. Apoštolát je milosťou a pri stretnutí v Jeruzaleme uznali Jakub, Kéfas a Ján túto milosť, ktorú Pavol dostal od Boha. Podobne aj v Gal 1,15 keď Pavol opisuje svoje povolanie, hovorí o milosti, ktorú mu Boh udelil. Svoje povolanie chápe ako Boží zásah do jeho života už v lone matky na spôsob starozákonných prorokov: „*Ale keď sa Bohu, ktorý si ma už v lone matky vybral a svojou milosťou povolal, zapáčilo zjaviť vo mne svojho Syna, aby som ho zvestoval medzi pohanmi, už som sa neradil s telom a krvou.*“ (Gal 1,15-16) Preto jeho povolanie nemôže pochádzať od ľudí, lebo obsah jeho evanjelia nemá ľudský pôvod, ani sa ho nenaučil ani neprijal od ľudí, ale bolo mu zverené prostredníctvom zjavenia Ježiša Krista.

Po svojom odchode z Galácie sa do komunit, ktoré založil vlúdili falošní bratia, ako ich Pavol nazýva (porov. Gal 2,4). Boli to tí, ktorí videli v kresťanstve náboženstvo postavené na židovstve a nedokázali sa stať kresťanmi bez toho, aby súčasne nezachovávali všetky predpisy Mojžišovho zákona počnúc obriezku. Tento svoj postoj sa snažili nanútiť kresťanom v Galácii. Pavol ide v liste do hĺbky problému a pojednáva o vzťahu zákona s ospravodlivením. Poukazuje na to, že zákon mal iba prípravnú úlohu, ktorá je prekonaná Kristovým evanjeliom. V ohrození je samotná podstata evanjelia. Ak by zväzila pozícia falošných bratov, kresťanstvo by sa nestalo ničím iným iba

---

142. Na otázku, komu presne bol adresovaný list, existujú dve teórie. Prvá sa nazýva *juhogalátska teória*. Jej zástancovia hovoria, že list je adresovaný cirkvám, ktoré založil Pavol na svojej prvej misijnej ceste (Antiochia, Ikónium, Lystra, Derbe), teda list je venovaný kresťanským spoločenstvám v rímskej provincii Galácia. Druhá teória sa nazýva *severogalátska*. Jej zástancovia tvrdia, že list je adresovaný kresťanským komunitám, ktoré Pavol založil na svojej druhej misijnej ceste a teda list je venovaný kresťanom v regióne Galácia. Dnes sa väčšina exegetov prikláňa práve k tejto druhej možnosti. Porov. Buscemi A. M., *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, Jerusalem 2004, XIII-XVII.

židovskou „sektou“ a kto by sa chcel stať kresťanom, musel by sa stať najskôr Židom.

V ďalšej časti listu (Gal 3,1-4,31) Pavol ponúka príklad Abraháma, ktorý je dôležitou postavou tak pre židovstvo, ako aj pre kresťanstvo. Na osobe Abraháma chce objasniť mnohé teologické a náboženské problémy. Cituje Gn 15,6: „*Abrahám uveril Bohu a to sa mu počítalo za spravodlivosť.*“ (porov. Gal 3,6). Abrahám vložil všetku svoju dôveru v Boha, opustil seba samého a vložil sa do Božieho prísľubu, ktorý sa dotýkal najmä veľkého potomstva. Pavol vo vyjadrení „*a počítalo sa mu za spravodlivosť*“ prekonáva židovskú interpretáciu. Abrahámovu „uveriť Bohu“ bolo v židovstve vysvetľované ako záslužný skutok. Abrahám si ospravodlivenie „zaslúžil“, zaslúžil si uznanie „byť spravodlivý“, lebo uveril Bohu. Pavol neprijíma tento spôsob interpretácie. Pre neho nejde ani o „záslužný skutok“ ani len o jeden úkon viery, ale o Abrahámovu „úplnú disponibilitu“ Božiemu konaniu, voči ktorému pristupuje s absolútnou dôverou. Preto sa nejedná o „jednorazový úkon viery“, ale o život, ktorý sa úplne odovzdáva Božiemu plánu a Božím prísľubom.

Pavol sa venuje aj dnes veľmi aktuálnej téme slobody. Kristus nás oslobodil, aby sme my sami boli slobodní. Ide o slobodu v dvojakom zmysle. V prvom prípade ide o slobodu v negatívnom zmysle, slobodu „od niečoho.“ Kristus nás oslobodil od zákona (porov. Gal 3,13; 4,5); od prítomného zla (porov. Gal 1,4; 6,14); od obriezky (porov. Gal 2,1-10); od hriechu (porov. Gal 1,4; 2,17; 3,22); od vplyvu tela (porov. Gal 5,13.24).

Pavol chápe slobodu aj v pozitívnom zmysle. Je to sloboda „k niečomu.“ Kristus nás oslobodil, aby sme boli Božími synmi (porov. Gal 3,26); aby sme mali účasť na prislúbeniach (porov. Gal 3,14-18); aby sme sa stali Božími dedičmi (porov. Gal 3,18; 4,1-7); obyvateľmi nebeského Jeruzalema (porov. Gal 4,21-31); aby sme prinášali lásku (porov. Gal 5,22); aby sme kráčali podľa Ducha (porov. Gal 5,16.25; 6,16).

Kristus nás oslobodil na kríži. Pavol dodáva aj dôvod, prečo nás Kristus oslobodil. Ako najvyšší dôvod dáva lásku: „*Lebo vy ste povolani pre slobodu, bratia, len nedávajte slobodu za príležitosť telu, ale navzájom si slúžte v láske!*“ (Gal 5,13) Tu je najhlbší dôvod slobody. Ide o slobodu, ktorá nachádza svoju realizáciu v láske. Nejde o abstraktný cit, ale o konkrétny prejav služby bližným.

Pobúrenie zlatníkov

Spoločenstvo v Efeze už bolo dostatočne silné a pevné. Pavol cítil potrebu ísť ďalej, preto začal plánovať svoje ďalšie cesty. Jeho túžbou bolo dostať sa do Ríma: „*Po týchto udalostiach si Pavol zaumienil v Duchu, že prejde Macedónsko a Achájsko a pôjde do Jeruzalema. Povedal: «Keď sa ta dostanem, musím sa pozrieť do Ríma.»*“ (Sk 19,21). Pavla však postihla závažná udalosť, ktorá narušila jeho plány.

Istý zlatník menom Demeter, ktorý vyrábala strieborné reprodukcie chrámu¹⁴³ bohyne Artemis¹⁴⁴, zhromaždil svojich kolegov ako aj tých, čo mali podobné remeslo a hovoril im: „*Muži, vy viete, že z tohto remesla máme zisk. A vidíte i počujete, že tento Pavol nielen v Efeze, ale skoro v celej Ázii presvedčil a odvrátil veľký zástup, lebo hovorí, že to, čo zhotovujú naše ruky, nie sú bohovia. A nielen tomuto nášmu remeslu hrozí nebezpečenstvo, že upadne, ale ani chrám veľkej bohyne Diany nebudú mať za nič a začne sa rúcať veľeba tej, ktorú si ctí celá Ázia i celý svet.*“ (Sk 19,25-27) Jednoduchý príhovor mal rýchle účinky. Prepukol hnev, chytili Pavlových sprievodcov Gaja a Aristarcha a hnali ich do divadla.¹⁴⁵ Musel zasiahnuť až mestský tajomník, ktorý diplomatickým spôsobom vyriešil situáciu.¹⁴⁶ Hovorí, že Pavol sa nedopustil ani svätokrádeže ani rúhania proti bohyni.¹⁴⁷

---

143. Dodnes sa nenašla žiadna z týchto reprodukcí zo vzácnych kovov, čo ani neprevkazuje, lebo iste v priebehu dejín boli tieto vzácne kovy použité na iné účely. Našli sa modely chrámu z mramoru a keramiky. Nie je jasné, či sa jednalo iba o akýsi náboženský suvenír alebo model chrámu slúžil aj ako „nikia“ pre bohyňu Artemis. „Nikia“ bol výklenok v stene alebo v nejakom predmete, ktorý slúžil na postavenie sošky božstva alebo iného náboženského predmetu na jeho uctenie.

144. Grécka bohyňa Artemis bola Rimami uctievaná pod menom Diana. Grécky text Nového zákona používa meno *Artemis*, slovenský preklad používa rímske pomenovanie Diana.

145. Divadlo v Efeze sa nachádza v západnej časti mesta. Jeho začiatky siahajú do 3. stor. pred Kr. Cisár Klaudius (41 - 54 po Kr.) ho rozšíril a do definitívnej podoby dal cisár Traján (98 - 117 po Kr.) Jeho kapacita bola až 25000 osôb. Ako všetky vtedajšie divadlá slúžil nielen na divadelné predstavenia, ale aj na rôzne masové zhromaždenia, obety, sviatky a modlitby.

146. Grécky text menuje tohto funkcionára slovom *grammateus* - *pisár*. Jeho úlohou bolo písať memoáre mesta, pripravovať dokumenty pre zhromaždenia, vydávať dekréty a riadiť niektoré zasadania alebo riešiť niektoré kauzy ako tá v Sk 19,23-40. Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002, 121.

147. Pavol aj v Efeze musel čeliť pohanskému kultu, ktorý uctieval bohyňu Artemis a znášať dôsledky. Konflikt nevychádzal z ekonomických dôvodov, že zlatníci prichádzali o zisk, ale predovšetkým z náboženských dôvodov. Veď ani miestne authority nenašli prečin v Pavlovom správaní (porov. Sk 19,36-39).

Tajomník mesta ich obrátil na verejné súdy a prokonzulov, aby ich žalovali tam.¹⁴⁸ Dav sa upokojil a rozišiel. V tomto prípade sa Pavol vyhol nebezpečenstvu.

Väzenie v Efeze

Dostávame sa k bodu, ktorý je veľmi diskutovaným; a to je otázka, či Pavol v Efeze strávil nejaký čas vo väzení alebo nie. Skutky apoštolov nespomínajú žiadne väzenie v Efeze, predsa však máme dôvody domnievať sa, že Pavol nejaký krátky čas pobudol vo väzení práve v tomto meste. Prvým dôvodom je skutočnosť, že z pre nás neznámeho dôvodu sa Pavlov odchod z Efezu oddialil (porov. Sk 19,21 s udalostou ohľadom zlatníka Demetera v Sk 19,23).

Určité náznaky o väzení nájdeme v Pavlových ďalších listoch. Napríklad v 2 Kor 6,5 „*pod ranami, vo väzeniach, v nepokojoch...*“ a v 2 Kor 11,23 „*Sú Kristovi služobníci? Ešte nerozumnejšie hovorím: Tým viac ja vo väčších námahách, častejšie vo väzeniach...*“ V Rim 16,7 Pavol spomína: „*Pozdravte Andronika a Juníáša, mojich pokrvných a spoluväzňov...*“ Tým väzením nemôže byť mesto Filipy, lebo v Sk 16,25 sa výslovne hovorí, že vo väzení vo Filipách bol jediným Pavlovým spoločníkom Sílasy: „*O polnoci sa Pavol a Sílasy modlili a spievali Bohu chválospevy a väzni ich počúvali.*“

Aj keď Skutky apoštolov nehovoria o väzení v Efeze a spomínajú iba väzenie vo Filipách (porov. Sk 16,19-40), nie je to nič prekvapujúce. Už sme spomínali, že autor Skutkov apoštolov často zachytáva udalosti všeobecným spôsobom. Ak sa jednalo o krátku väzenie, nemusel ho spomenúť, veď Pavol strávil v Efeze viac ako dva roky.

Motívom väzenia v Efeze mohla byť vzbura, ktorú vyvolal Demeter. Možno šlo o nejaké obvinenie zo strany Židov, čo by mohli naznačovať Pavlove vyjadrenia v Sk 20,19: „*...ako som slúžil Pánovi so všetkou pokorou v slzách a skúškach, ktoré na mňa doliehali z úkladov Židov.*“

---

148. Keďže Efez bol centrom provincie, mesto malo aj súdne zasadania v určité dni, počas ktorých sa riešili spory. Ťažšie kauzy šli priamo k prokonzulovi, ktorý bol najvyššou autoritou v meste. Text v Sk 19,38 používa množné číslo, hovorí o prokonzuloch. Dá sa to vysvetliť tým, že sa jedná o „všeobecný plurál“, ktorým sa chce povedať, že na tieto spory sú „úradníci“. Iní to vysvetľujú historickým faktom, že v rokoch 54 - 55 po Kr. boli pri moci Celer a Helius, dvaja vrahovia predchádzajúceho prokonzula Julia Sivana.

List Filipanom

Argument o krátkom uväznení Pavla v Efeze je úzko spojený s ďalším argumentom, a síce, že niekedy okolo roku 55 po Kr. počas tohto väzenia Pavol napísal list Filipanom Pavol napísal štyri listy, ktoré nesú označenie „listy z väzenia“ - Filipanom, Kolosanom, Efezanom a Filemonovi. Efez, ako miesto napísania listu Filipanom vyhovuje predovšetkým z týchto dôvodov:¹⁴⁹

1. V liste Filipanom je väzenie opísané ako momentálna udalosť: „*tým, že vediete ten istý zápas, ktorý ste videli na mne a teraz o mne počúvate.*“ (Flp 1,30). To predpokladá krátky pobyt vo väzení.

2. Pavol je presvedčený, že väzenie čoskoro skončí: „*A s istotou viem, že zostanem a budem s vami všetkými na váš ošoh a radosť z viery, aby ste sa mnou mohli ešte viac chváliť v Kristovi Ježišovi, keď zasa k vám prídem.*“ (Flp 1,25-26, podobne v Flp 2,23-24).

3. Blízka vzdialenosť z Efezu do Filíp umožňovala ľahšiu komunikáciu. Cesta z Efezu do Filíp trvala asi 8 dní, cesta do Ríma približne 1 mesiac.

Pavol mal osobitný vzťah ku komunite vo Filipách, ktorú založil na druhej misijnej ceste (porov. 1 Kor 9). Kým bol v Solúne, prijal finančnú pomoc od Filipanov a nebolo to jediný raz. „*Ved aj vy, Filipania, viete, že keď som začal hlásať evanjelium po svojom odchode z Macedónska, ani jedna cirkev nemala účasť na mojich výdavkoch a príjmoch, iba vy sami. Ved aj do Solúna ste mi raz aj druhý raz poslali, čo som potreboval.*“ (Flp 4,15-16)

Od prvých riadkov je list písaný veľmi priateľským a pokojným tónom. Pavol sa listom obracia na komunitu, ktorú dôverne pozná. List by sme mohli nazvať aj listom radosti. Z listu je cítiť, že Pavol je duchovným otcom kresťanskej komunity vo Filipách.

---

149. Niektorí autori zastávajú názor, že list bol napísaný v Ríme. Ich argumenty sa opierajú o fakt, že Skutky apoštolov nespomínajú väzenie v Efeze a že list Filipanom spomína pretórium a cisárov dom (porov. Flp 1,13), čo lepšie zapadá do rímskeho prostredia. Nechýbajú takí, čo tvrdia, že Pavol napísal list vo väzení v Cézarei a mohlo ísť o Herodesovo pretórium, teda vládnu budovu v Cézarei, ktorú využívali rímski prokurátori. Porov. *Il Messaggio della salvezza* 7, rôzni autori, Torino 1990, 541-544. Samotná budova pretória nebola výsadou iba mesta Rím. Rímski úradníci mali vládne budovy vo všetkých provinciách.

Hlavnou časťou listu je nádherný hymnus v Flp 2,5-11, ktorý je oslavou Krista. V prvej časti hymnu (Flp 2,6-8) je opísané hrdinské poníženie sa Ježiša Krista. Môžeme v ňom spojiť dva pohľady na Krista. Ten prvý vidí Kristovo poníženie v jeho vtelení, v skutočnosti, že nesmrteľný Boh si vzal prirodzenosť smrteľného človeka: „*On, hoci má božskú prirodzenosť, nepridržal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka.*“ (Flp 2,6-7)

Druhý pohľad vidí Kristovo poníženie v jeho správaní počas pozemskej existencie. Nejde teda len o jediný „*úkon*“ vtelenie, ale o trvalý postoj. Kristus sa počas svojej pozemskej existencie zriekol svojej hodnosti pred ľuďmi. Nenárokoval si na svoju rovnosť s Bohom. Vrcholným spôsobom sa to prejavilo na kríži. Tento Kristov postoj je určitou narážkou na správanie prvého človeka - Adama a jeho neodolanie pokušeniu „*budete ako Boh*“ v Gn 3,5. Výraz „*vzal si prirodzenosť sluhu*“ (Flp 2,7) sa nemusí nevyhnutne vzťahovať na vtelenie, ale vyjadruje životný štýl Krista, ktorý sa nestal pánom, ale stal sa sluhom.¹⁵⁰ Výrazom „*poslušný až na smrť*“ je vyjadrená nielen spásanosná myšlienka Kristovej smrti, ale aj extrémna pokora, pre ktorú sa Kristus rozhodol. K tejto pokore vyzýva Pavol aj Filipanom, keď ich na úplnom začiatku hymnu vyzýva: „*Zmýšľajte tak ako Kristus Ježiš.*“ (Flp 2,5) Príklad Krista, jeho pokora a poníženosť počas jeho pozemského života má pomôcť Filipanom v boji proti dvom hlavným nepriateľom bratskej lásky - pýche a egoizmu.

Spojka *preto*, ktorou začína druhá časť hymnu, spája túto časť (Flp 2,9-11) s predchádzajúcou (Flp 2,6-8) a chce poukázať, akým spôsobom Boh v jeden deň odmení pokoru a lásku Filipanom.¹⁵¹ Po uponížení na kríži ľudskej prirodzenosti Krista mu je uznaná zo strany Boha Otca tá najvyššia autorita, ktorú si Kristus nikdy nemal v úmysle nárokovať a ktorej sa zriekol počas svojho pozemského života: „*Preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno, aby sa na meno Ježiš zohlo každé koleno v nebi, na zemi i v podsvetí a aby každý jazyk vyznával: „Ježiš Kristus je Pán!“ na slávu Boha Otca.*“ (Flp 2,9-11)

---

150. Porov. *Il messaggio della salvezza 7*, rôzni autori, Torino 1990, 558.

151. Porov. Buscemi A. M., *Gli inni di Paolo. Una sinfonia a Cristo Signore*, Jerusalem 2000, 27.

Radosť a pokoj sú charakteristikou listu: „*Ustavične sa radujte v Pánovi! Opakujem: Radujte sa! Vaša miernosť nech je známa všetkým ľuďom. Pán je blízko. O nič nebudte ustarostení. Ale vo všetkom modlitbou, prosbou a so vzdávaním vďaka prednášajte svoje žiadosti Bohu. A Boží pokoj, ktorý prevyšuje každú chápanosť, uchráni vaše srdcia a vaše mysle v Kristovi Ježišovi.*“ (Flp 4,4-7) Filipania majú ostať neustále pokojní, nech príde akákoľvek vec, akákoľvek ťažkosť. Ide o nenarušiteľný pokoj. Vyjadruje stav ducha, ktorý je nad každodennou realitou, pretože duch sa naučil, čo je skutočne potrebné. „*Veď pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk.*“ (Flp 1,21) Radosť kresťanov je medzi ľuďmi, ktorí sú ešte na ceste, predzvesťou radosti, ktorá ich očakáva jedného dňa v nebi.

Pavol v Macedónsku a Achájsku

Pavol po udalosti so zlatníkmi ostal nejaký čas v Efeze. Ešte za svojho pobytu v tomto meste dostal správy z Korintu o tom, že kresťanská komunita nie je stále pokojná. Dokonca sa v korintskej komunite našiel niekto, kto vážnym spôsobom Pavla urazil. Táto urážka sa stala pravdepodobne pri jeho druhej návšteve Korintu, ako vyplýva z 2 Kor 2,5: „*Ak teda niekto spôsobil zármutok, nie mňa zarmútil, ale do istej miery – nechcem zveličovať – zarmútil vás všetkých.*“ Na základe 2 Kor 12,14 usudzujeme, že počas dlhého pobytu v Efeze navštívil Pavol minimálne jeden raz Korint: „*A toto som už tretí raz pripravený ísť k vám a nebudem vám na ťarchu*“ Podobné slová spomína v 2 Kor 13,1: „*Toto už tretí raz idem k vám...*“¹⁵² Ako výsledok tejto krátkej návštevy v Korinte je list, ktorý napísal asi ešte v Efeze a po Títovi poslal do Korintu. List priamo nepoznáme. Buď sa stratil alebo bol vkomponovaný do 2 Kor. Náznaky, že takýto list Pavol skutočne napísal exegéti vidia v 2 Kor 2,4-11, kde apoštol vyznáva: „*Veď som vám napísal vo veľkom súžení a úzkosti srdca, cez mnoho slz, nie aby ste sa zarmútili, ale aby ste vedeli, ako veľmi vás milujem.*“

Pavol sa z Efezu vydal smerom do Troady, odkiaľ mal prejsť do Macedónska. V Traode mal stretnúť Títa, ktorý mu mal priniesť informácie o kresťanskej komunite v Korinte. Keď ho nestretol, čakal na neho istý čas. Vidiac, že neprichádza prešiel do Macedónska. „*Keď*

---

152. Prvú návštevu Pavol uskutočnil počas svojej druhej misijnej cesty. O tretej návšteve hovorí v citovanom Druhom liste Korinťanom. Znamená to, že medzitým musel uskutočniť ešte jednu návštevu korintských kresťanov. Z časového hľadiska pripadá ako najvhodnejšie obdobie na túto návštevu jeho pobyt v Efeze. Porov. Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma*, Tarnów 1995, 60.

som prišiel do Troady hlásať evanjelium, hoci sa mi otvárali dvere v Pánovi, môj duch nemal pokoja, lebo som nenašiel svojho brata Títa. Preto som sa s nimi rozlúčil a odišiel som do Macedónska.“ (2 Kor 2,12-13)¹⁵³ Pavol napokon stretol Títa vo Filipách, tento mu priniesol dobré správy a pod ich vplyvom sa rozhodol čím skôr navštíviť Korint. Aby pripravil svoj príchod, napísal list, ktorý poslal po Títovi kresťanom do Korintu a ktorý poznáme pod označením Druhý list Korinťanom.

Druhý list Korinťanom

Už sme spomenuli, že napísaniu Druhého listu Korinťanom predchádzala Pavlova návšteva v Korinte, ktorá sa odohrala medzi napísaním 1 a 2 Kor. Počas nej došlo k vyššie spomenutej urážke priamo Pavla alebo niektorého z jeho najbližších spolupracovníkov zo strany člena kresťanského spoločenstva v Korinte. Pavlova druhá návšteva v Korinte bola asi krátka,¹⁵⁴ dosť bolestná (2 Kor 1,23-2,2) a zdá sa, že nepriniesla očakávaný výsledok.¹⁵⁵ Pavol sa z nej vrátil naspäť do Efezu a zmenil svoje pôvodné plány: „*Rozhodol som sa, sám v sebe, že k vám nepôjdem, aby som vás zasa nezarmútil.*“ (2 Kor 2,1) Pravdepodobne vtedy napísal list, ktorý je známy pod menom „list napísaný v slzách.“ Nemáme ho zachovaný, ale niektorí exegéti sa domnievajú, že bol vkomponovaný do 2 Kor. Pavol poveril Títa, aby zanesol list, Pavol dočká sa ho až vo Filipách, kde od neho dostane dobré správy. „*Ale Boh, ktorý potešuje ponížených, potešil nás Títovým príchodom. A nielen jeho príchodom, ale aj útechou, na ktorej mal u vás účasť. Rozprával nám, ako túžite, ako plačete a ako horlíte za mňa, takže som sa ešte viac radoval.*“ (2 Kor 7,6-7) Predsa však Pavol cíti potrebu znova im napísať. Dostávame sa tak k 2 Kor, ktorý Pavol napísal v Macedónsku, niekedy okolo roku 57 po Kr., možno práve vo Filipách, kde sa stretol s Títom.

---

153. Výraz „*otvárali dvere v Pánovi*“ naznačuje, že Pavlovi sa otvárali nové možnosti pre apoštolskú prácu, ale nevyužil ich, lebo sa chcel uistiť o situácii v Korinte.

154. Keď hovoríme, že bola krátka, vychádzame zo správ v Skutkoch, ktoré túto návštevu nespomínajú. Z Efezu sa Pavol cestou po mori mohol dostať do Korintu v priebehu dvoch - troch dní.

155. Celkovo Pavol navštívil Korint asi trikrát. Prvýkrát to bolo na jeho druhej misijnej ceste spolu s Timotejom a Silvánom, pri ktorej založil kresťanskú komunitu (Sk 18,1-18). Druhá návšteva, ktorá sa spomína ako plánovaná v 1 Kor 16,2-9, sa zmenila na nečakanú návštevu spomínanú v 2 Kor 2,1. Tretia návšteva bola taktiež plánovaná, ale Pavol čakal až sa pominú ťažkosti (2 Kor 2,1-3; 12,14; 13,1-2). To sa stalo, keď Pavol prišiel do Korintu kvôli zbierke pre chudobných v Jeruzaleme.

List má tri hlavné časti. V prvej (1,12-7,16) Pavol obhajuje dôstojnosť a veľkosť apoštolského poslania. Druhá (8,1-9,15) sa zaoberá zbierkou pre chudobných v jeruzalemskej cirkvi. V tretej časti (10,1-13,10) sa Pavol bráni proti útokom protivníkov.

Božia vernosť je základom vernosti apoštola Pavla: „*Ako je Boh verný, naša reč k vám je aj „áno“ aj „nie.“*“ (2 Kor 1,18) Božia vernosť sa prejavuje konkrétnym spôsobom v osobe Ježiša Krista, tým, že Kristus naplnil plán, ktorý mu Boh zveril a to na vlastnej osobe (porov. 2 Kor 1,19-20). Medzi poslaním Krista a poslaním Pavla je prepojenosť. Pavol je verný evanjeliu preto, že Kristus dáva Pavlovi účasť na vlastnej vernosti, keď ho zapojil do Božieho života (1,21-22). Preto môžeme načrtnúť schému:

- (A) Na vernosti Otca,
- (B) ktorá je koncentrovaná v Kristovi,
- (C) má Pavol účasť,
- (B') lebo Pavol prostredníctvom Krista
- (A') je zjednotený s Otcem.

Pavol v 2 Kor 4,7-18 predstavuje paradoxy života každého apoštola. Pavol tieto paradoxy uvádza príkladom troch teologických motivácií:

1. Kontrast medzi vzácnosťou služby a ľudskou krehkosťou má za cieľ nechať vyniknúť božskému pôvodu účinnosti ohlasovania.

2. Štyri konkrétne protiklady predstavujú paradoxy, ktoré Pavol zažíva v apoštolskom poslaní. „*Zo všetkých strán nás sužujú, ale nie sme stiesnení; sme bezradní, ale nepoddávame sa; prenasledujú nás, ale nie sme opustení; zrážajú nás, ale nehynieme.*“ (2 Kor 4,8-9)

3. Skúšky, ktoré apoštol podstupuje, prinášajú ovocie veriacim (porov. 2 Kor 4,12). Nejde o hocikaké utrpenie, ktoré znáša apoštol, ale o utrpenie, ktoré je utrpením Krista „*Nosíme na tele Ježišovo umieranie.*“ (2 Kor 4,10)

Pavol toto všetko znáša, lebo je podporovaný vierou (2 Kor 4,18). Verí, že vstane z mŕtvych ako Kristus, aby bol navždy s ním (porov. 2 Kor 4,14). Verí, že skúsenosť života, ktorú on teraz prežíva, bude na osov veriacim a aj jemu samotnému (porov. 2 Kor 4,15.16-17).

Pavol pri svojej argumentácii o význame a potrebe zbierky vychádza z kristologickej perspektívy: „*Veď poznáte milosť nášho Pána*

Ježiša Krista, že hoci bol bohatý, stal sa pre vás chudobným, aby ste sa vy jeho chudobou obohatili.“ (8,9)

Dôležitým je vysvetlenie dôvodu zbierky pre chudobných jeruzalemskej komunity veriacich. Pavol ponúka hlbokú teologickú motiváciu založenú na tajomstve inkarnácie. Ak má kresťanská láska účasť na tom božskom, čo má Kristus pre Otca a pre bratov a sestry a čo je vlastne aj príčinou vtelenia, musí mať účasť aj na tom ľudskom, čo prijal Kristus. Ako pozemské pôsobenie Krista nebolo usmerňované čiastkovou zištnou dobrotou, ale nezištnou všetko zahrňajúcou dobrotou, podobne má aj kresťan žiť svoj vzťah s bratmi a sestrami nie ako príležitostné jednorázové prejavy dobroty, ale ako neustálu otvorenosť voči druhým.¹⁵⁶

Pavol zdôrazňuje, že čnosť, ku ktorej vyzýva (štedrosť pre zbierku chudobným) nie je len skutočnou charizmou, ale pre Pavla sa stáva liturgickým úkonom, lebo v 9,12 hovorí: „*Veď vykonávanie tejto služby nielenže dopĺňa, čo chýba svätým, ale aj rozmnožuje vzdávanie vďaky Bohu.*“ Výraz vzdávanie vďaky - *eucharisteo* slúži aj na označenie svätej omše – Eucharistia. Kresťanský altruizmus je súčasťou liturgie, ktorá vystupuje od vykúpeného ľudstva ku Stvoriteľovi.¹⁵⁷

Ďalšie Pavlovo pôsobenie

Pavol navštívil hlavné kresťanské spoločenstvá vo Filipách, Solúne a v Berei. V Macedónsku sa pravdepodobne nezdržal dlho, ale „*prechádzal tými krajinami, povzbudzoval bratov mnohými slovami.*“ (Sk 20,2) Výraz „*prechádzal tými krajinami*“ treba chápať v širokom zmysle. Možno práve do tejto cesty je potrebné započítať návštevu Ilýria (Rim 15,19) a Nikopolu.¹⁵⁸ Nevieme, či do týchto oblastí priniesol evanjelium Pavol alebo nejaký jeho učeník, teda Pavol navštívil tieto komunity, ktoré sa na neho odvolávali, aby ich iba povzbudil vo viere. Z Macedónska Pavol prešiel do Grécka, presnejšie do Korintu, kde strávil tri mesiace počas zimného obdobia. Čakal na dobré počasie

---

156. Porov. *Il Messaggio della salvezza* 7, rôzni autori, Torino 1990, 239-241.

157. Podobné „liturgické“ výrazy nájdeme aj v Flp 2,30, kde Pavol zdôrazňuje, že skutok pomoci Filipanov je *leiturgia* - služba; v Flp 4,18: „*Dostal som všetko a mám hojnosť. Som zahrnutý darmi, čo ste poslali po Epafroditovi; sú lúbeznou vôňou, príjemnou obetou, milou Bohu.*“ Epafroditus je v Flp 2,25 nazvaný *leiturgos* – služobník. Aj my nazývame bohoslužbu liturgiou.

158. O Pavlovej ceste do Nikopolu sa dozvedáme iba v Liste Titovi 3,12, ktorý patrí medzi pastorálne listy z neskoršieho obdobia. Porov. Oberlinner L., *Der Titusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 194.

pre plavbu späť do Sýrie. Pravdepodobne v Korinte v tomto období Pavol napísal list Rimanom.

List Rimanom

List je významný z toho dôvodu, že predstavuje syntézu Pavlovej teológie. Ide o jediný list napísaný komunite, ktorú Pavol osobne nepozná. Kresťanstvo sa dostalo do Ríma pravdepodobne ešte pred príchodom Petra a ešte pred príchodom ktoréhokoľvek apoštola. Už okolo roku 49 po Kr., kedy sa datuje dekrét cisára Klaudia ohľadom Židov, ktorí mali spory ohľadom istého „Chresta,“ boli kresťania už v Ríme. Text v Sk 2,10 spomína, že v Jeruzaleme počas Turíc boli prítomní aj Rimania. V Jeruzaleme sa nachádzali z dôvodu židovských sviatkov a iste aj z obchodných dôvodov. Týmito spôsobmi sa mohlo Kristovo evanjelium z Jeruzalema dostať do Ríma ešte pred príchodom samotných apoštolov.

Čo Pavla viedlo k tomu, aby napísal list komunite, ktorú ani nepoznal? V Rim 1,13 Pavol vyznáva, že už „*veľa ráz*“ pomýšľal na cestu do Ríma. Skutky apoštolov spomínajú tento Pavlov zámer: „*Keď sa ta dostanem, musím sa pozrieť aj do Ríma.*“ (Sk 19,21) Podobné slová čítame aj v Sk 23,11 „*Buď pevný! Lebo ako si o mne svedčil v Jeruzaleme, tak musíš svedčiť aj v Ríme.*“ Dôvodom pre napísanie listu mohla byť Pavlova snaha predstaviť seba samého, samozrejme nie svoju autobiografiu, ale to, ako on ponímal Kristovo učenie, ako ho šíril a vysvetľoval. Keď Pavol písal list Rimanom, už mal za sebou obdobie, v ktorom musel formulovať svoje postoje k istým témam. Keďže Pavol píše spoločstvu, ktoré nepozná, chce predstaviť svoju náuku, svoju teológiu, všetko, čo si naozaj myslí a cíti ohľadom Kristovho evanjelia a ako ho predovšetkým žije.

Pavol s veľkou pravdepodobnosťou napísal list v Korinte niekedy okolo roku 58 po Kr. List bol diktovaný, ako vyplýva z Rim 16,22 „*Pozdravujem vás ja, Tercius, čo píšem tento list v Pánovi.*“ To naznačuje, že Pavol písal list viac dní, možno viac týždňov. Skutky 20,2 spomínajú, že Pavol sa zdržal v Grécku tri mesiace, čo bol dostatočný čas, aby v pokoji formuloval svoje myšlienky.

List sa delí na dve hlavné časti. Prvou je náuková časť (1,16-11,36), ktorá ponúka náhľad na Pavlove myslenie, na jeho teológiu, na jeho chápanie evanjelia. Druhá časť je parenetická (12,1-15,13), povzbudzuje kresťanov k čnostnému životu.

Hlavnou témou listu je téma spravodlivosti a ospravedlivenia.¹⁵⁹ Podľa židovského chápania spravodlivým človekom bol ten, kto žil podľa Božieho zákona.¹⁶⁰ Pavol však prišiel s radikálnym pohľadom na túto ľudskú spravodlivosť. Podľa Pavla nikto nie je spravodlivý: „*Všetci zhrešili a chýba im Božia sláva.*“ (Rim 3,23) Človek nie je v stave sám seba urobiť spravodlivým, preto spravodlivosť nemôže pochádzať zo zákona: „*Lebo zo skutkov podľa zákona nebude pred ním ospravedlnený nijaký človek. Veď len zo zákona je poznanie hriechu.*“ (Rim 3,20). Ak teda niekto naďalej hľadá na tejto ceste ospravedlivenie, ocitol sa v slepej uličke.¹⁶¹

List však poukazuje na ďalšiu závažnú skutočnosť. Ľudská spravodlivosť vinníka potrestá a nevinného oslobodí. Ak by sa Boh riadil týmito ľudskými kategóriami, v ničom by sa neodlišoval od našej pozemskej spravodlivosti. Boh vyvoláva „škandál“, keď „*ospravedlňuje bezbožného.*“ (Rim 4,5) Ježiš Kristus skrze svoju smrť a zmŕtvychvstanie ospravedlňuje človeka: „*...sú ospravedlnení zadarmo jeho milosťou, vykúpením v Kristovi Ježišovi. Jeho Boh ustanovil ako prostriedok zmierenia skrze jeho krv prostredníctvom viery...*“ (Rim 3,24-25) Boh ospravedlňuje každého, kto verí v Ježiša Krista: „*... sám je spravodlivý a že ospravedlňuje toho, kto verí v Ježiša.*“ (Rim 3,26) Viera je jediným spôsobom, ktorý vedie k ospravedliveniu. Keď Pavol hovorí o spravodlivosti, ona je predovšetkým Božou vlastnosťou a človek ju získava, keď pozitívne odpovedá na Božie spásanosné konanie.¹⁶² Pavol predstavuje Abrahámovu vieru ako kresťanskú vieru. Na jeho osobe sa potvrdzujú slová, že je praotcom všetkých veriacich. Viera toho, kto „*proti nádeji v nádeji uveril*“ (Rim 4,18) je spoľahnutím sa jedine na slovo Boha. Nie je to slabosť, ale prejav veľkej sily, ktorá sa opiera o Boha.¹⁶³

---

159. Pri ospravedlivení môžeme hovoriť skutočne o náuke. Pavol svoje učenie dobre premyslel a výstižne formuloval práve v tomto liste. Porov. Trilling W., *Apoštol Pavel*, Vyšehrad 1994, 111.

160. Porov. Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma*, Tarnów 1995, 206.

161. Porov. Niemirski Z., *Listy Pawłowe oraz list do Hebrajczyków*, Radom 1996, 142.

162. Porov. Niemirski Z., *Listy Pawłowe oraz list do Hebrajczyków*, Radom 1996, 144.

163. Porov. Gnilka J., *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2002, 105.

Neprijatie evanjelia zo strany väčšiny Židov spôsobovalo Pavlovi veľkú bolesť (porov. Rim 9,2).¹⁶⁴ Pavol je preto odhodlaný prijať akékoľvek veľké utrpenie, ktorým je oddelenie od Krista. V tomto výraze je potrebné rozumieť jeho veľké odhodlanie, než reálnu možnosť. V troch kapitolách (Rim 9-11) Pavol objasňuje vo svetle Písma Krista a miesto Izraela v Božom pláne, ktoré zakončuje zvolaním: „*a tak bude spasený celý Izrael...*“ (Rim 11,26) Pavol hovorí o zvyšku Izraela, ktorému nateraz prisľubuje spásu. Pod zvyškom Izraela sa rozumejú tí, ktorí veria v Krista. Ale to nie je definitívny stav. Je to skúška zo strany Boha, ktorý neodvrhol svoj ľud. (porov. Rim 11,1).¹⁶⁵ Izrael je svätým, lebo jeho korene sú sväté. Pavol hovorí o odlomených ratolestiach, pod ktorými Pavol rozumie tých, ktorí odmietli Krista. Planou olivou sú pohanía, ktorí sa stali kresťanmi a práve týmto Pavol prívukuje: „*Nevyvyšuj sa nad ratolesti. Ak sa vyvyšuješ, nie ty nesieš koreň, ale koreň teba.*“ (Rim 11,18). Odlomeným ratolestiam adresuje perspektívu, keď hovorí: „*Ale aj oni budú naštepení, ak nezotrvajú v nevere, lebo Boh má moc naštepiť ich znova.*“ (Rim 11,23) Boží plán ohľadom spásy Izraela Pavol predstavuje v tomto svetle: „*Lenže ak je ich pád pre svet bohatstvom a ich úpadok bohatstvom pre pohanov, o koľko viac ich plnosť?!*“ (Rim 11,12) „*tak aj oni teraz neveria pre milosrdenstvo, ktoré sa vám dostalo, aby teraz aj oni dosiahli milosrdenstvo.*“ (Rim 11,31) Život kresťana je ovocím viery.

Z Korintu do Jeruzalema

Na jar v roku 58 po Kr., keď sa znova otvorili námorné cesty, Pavol sa chystal nalodiť v prístave v Kenchrách, v prístavnom meste Korintu a vyplávať do Sýrie (porov. Sk 20,3). Avšak Židia mu strojili úklady. Nevieme o aké úklady išlo. Pavol sa preto rozhodol vrátiť do Macedónska a do Filíp, kde strávil Veľkú Noc: „*My sme sa po dňoch nekvasených chlebov odplavili z Filíp a o päť dní sme došli za nimi do Troady, kde sa zdržali sedem dní.*“ (Sk 20,6) Nalodil sa v Troade, kde na neho čakali Sopater z Berey, Aristarchus a Sekundus zo Solúna, Gájus z Derbe a Timotej a Ázijčania Tychikus a Trofimus. Vidíme, že

---

164. Komunita v Ríme sa etnicky skladala z kresťanov pochádzajúcich z pohanstva a z kresťanov pochádzajúcich zo židovstva. Preto sa Pavol v liste zamýšľa aj nad osudom židovského národa, ktorého on sám bol členom. Porov. Stępień J., *Teologia świętego Pawła*, Warszawa 1979, 327.

165. Porov. *Il popolo ebraico e le sue sacre Scritture nella Bibbia cristiana*, In: *Enchiridion Biblicum. Documenti della Chiesa sulla Sacra Scriptura*, Bologna 2004, terza edizione, 1705-1707.

Pavol je obklopený svojimi učeníkmi, ktorí ho sprevádzajú na jeho misii a budú ho sprevádzať aj na ceste do Ríma.

Z Filíp do Troady trvala cesta 5 dní (porov. Sk 20,6) a Pavol sa zdržal v tom meste 7 dní. Prvý deň v týždni sa zišli na lámanie chleba, čiže na slávenie agapé a Eucharistie. Liturgia trvala dlhšie a mladík Eutychus zaspal a spadol z tretieho poschodia. Zdvihli ho mŕtveho. Pavol ho objal a mladík ožil. Celý príbeh je možné vidieť aj vo svetle starozákonných príbehov Eliáša a Elizea (1 Kr 17,17-24 a 2 Kr 4,18-37).¹⁶⁶

Nevieme, z akých dôvodov sa Pavol rozhodol ísť peši do Assonu, mesta vzdialeného asi 40 km od Troady, zatiaľ čo jeho spoločníci tam išli loďou. Odtiaľ prešli do Mityleny, ktoré bolo hlavným mestom ostrova Lesbos. Odtiaľ na ostrovy Chios a Samos¹⁶⁷ až prišli do Miléty, starobylého hlavného mesta Iónie vzdialeného asi 60 km od Efezu.¹⁶⁸ Keďže Pavol chcel byť na Turíce v Jeruzaleme, poslal niektorých zo svojich spoločníkov k starším do Efezu, aby sa s nimi mohol poslednýkrát rozlúčiť.¹⁶⁹ Pavlova reč k Efezanom v Miléte je treťou veľkou Pavlovou rečou, ktorú Skutky apoštolov ponúkajú (Sk 13,16-41 Pavlova reč v Antiochii v Pizídi; Sk 17,22-34 Pavlova reč v Aténach). Pavol pripomína starším z Efezu svoju apoštolskú činnosť. Teraz cíti silný vplyv Ducha Svätého, ktorý ho ťahá do Jeruzalema. Efezania nevidia viac jeho tvár. Ide o veľmi dojímavú reč, v ktorej Pavol predpovedá budúce ťažkosti a prekážky, s ktorými sa kresťanské spoločenstvo v Efeze stretne.

---

166. Eliáš vzkriesil syna vdovy zo Sarepty. 1 Kr 17,17 hovorí, že chlapec ležal v hornej izbe, Eliáš sa vystrel na chlapca a on ožil. 2 Kr 4,18-37 ponúkajú podobný príbeh, ale s Elizeom, ktorý vzkriesi syna žene v mestečku Sunam. Kliesch K., *Skutky apoštolů*, Kostelní Vydří 1999, 113.

167. Lesbos je najväčší z ostrovov v severnej časti Egejského mora. Jeho rozloha je asi 1630 km². Ostrov Chios má rozlohu 840 km². Ostrov Samos je vzdialený iba 1,5 km od pobrežia Malej Ázie, jeho rozloha je približne 500 km².

168. Mesto sa nachádzalo na juhozápadnom brehu Malej Ázie na rieke Meander. Bol v ňom chrám boha Apolla a bohyně Atény. Podľa 2 Tim 4,20 Trofimus, jeden z Pavlových spoločníkov, ochorel v tomto meste a Pavol ho tu nechal: „*Trofima som nechal chorého v Miléte.*“ Skutky apoštolov však uvádzajú, že Trofimus sprevádzal Pavla až do Jeruzalema: „*V meste s ním totiž videli Efezana Trofima a mysleli si, že Pavol ho voviedol do chrámu.*“ (Sk 21,29)

169. Pre porozumenie výrazu „starší“ je potrebné vrátiť sa na Pavlovu prvú misijnú cestu, kde sa v Sk 14,23 uvádza: „*A keď im po jednotlivých cirkvách ustanovili starších, modlili sa a odporúčali ich Pánovi, v ktorého uverili.*“ Znamená to, že starší tvorili predstavených jednotlivých kresťanských spoločenstiev.

Po tejto rozlúčke Pavol pokračuje v ďalšej ceste. Spomínajú sa ostrovy Kos¹⁷⁰ a Rodos¹⁷¹, až sa doplaval do Patary.¹⁷² Zdá sa, že Pavol sa z Milétu do Patary plavil menšou pobrežnou loďou. Tu našli loď, ktorá sa plavila do Fenície. Ako môžeme vidieť, autor Skutkov apoštolov podáva itinerár námornej cesty, čo predpokladá očitého svedka udalostí. Mohol to byť niekto zo spomenutých spoločníkov Pavla. Evidentné je to aj v texte Sk 21,2-3: „*Tam sme našli loď, ktorá sa plavila do Fenície. Nasadli sme a vyplávali. Na dohľad sme sa priblížili k Cypru, ale nechali sme ho vľavo. A plavili sme sa do Sýrie a došli sme do Týru, lebo tam mala loď vyložiť náklad.*“ V Týre, kým z lode vykladali náklad, sa Pavol zdržal sedem dní a bol hosťom učeníkov.

Z Týru sa Pavol odplavil do Ptolemaidu na pobreží Palestíny.¹⁷³ Odtiaľ šiel peši do Cézarey Prímorskej. Tam ich prijal diakon a evangelista Filip (Sk 6,5 a 8,5-40). Z Judska prišiel prorok Agabus, ktorý Pavlovi predpovedal uväznenie.¹⁷⁴ Ako ani Efezania v Miléte, ani učeníci v Týre, ani Agabus, ani samotní spoločníci nedokázali Pavla odradiť od cesty do Jeruzalema. Tak Pavol okolo roku 59 po Kr. prišiel do Jeruzalema a býval u istého Cyperčana Mnazona,¹⁷⁵ dávneho učeníka. Zdá sa, že pobyt v dome Mnazona bol zámerný. Keďže bol helelista, nemal problém ubytovať kresťanov pochádzajúcich z pohanstva

---

170. Malý ostrovček na juhozápade Egejského mora s rozmermi 40 x 8 km.

171. Ostrov obývaný už 2000 rokov pred Kr. s rozlohou približne 1400 km². Znáмым symbolom tohto ostrova sa stal „*rodoský kolos*.“ Išlo o sochu Helia, boha slnka a ochrancu ostrova. Socha sa považovala za jeden zo siedmich divov sveta. Bola z bronzu, vysoká približne 34 metrov. Postavili ju v rokoch 304 - 292 pred Kr. na počesť víťazstva nad Demetriom, ktorý chcel vylúpiť hlavné mesto ostrova. Sochu zničilo zemetrasenie v roku 224 pred Kr.

172. Mesto sa rozprestieralo pri ústí rieky Xantos. Bolo najdôležitejším prístavným mestom Lýcie, oblasti na juhozápade dnešného Turecka. Za čias Rimanov sa stalo sídlom rímskeho guvernéra.

173. Dnešné moderné izraelské mesto Akko sa spomína už okolo roku 1500 pred Kr. na listine faraóna Tutmósa III. pod názvom Aak. Neskôr sa volalo Ptolemaida na počesť egyptského vládcu Ptolemaja II. (284 - 246 pred Kr.). Mesto pre svoju strategickú polohu sa často stalo terčom dobývania. V staroveku to bol Alexander Veľký (356 - 323 pred Kr.); v roku 638 po Kr. Arabi; v roku 1104 križiaci; v roku 1187 znova Arabi. V roku 1799 sa usiloval mesto získať dokonca aj Napoleón Bonaparte (1769 - 1821).

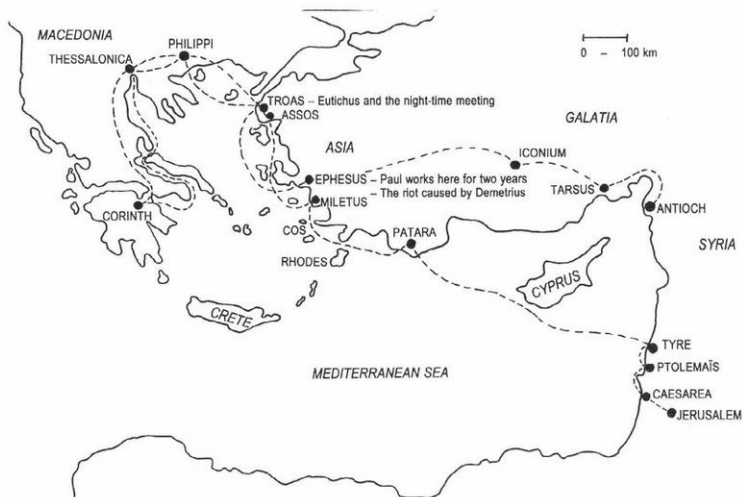
174. Postava sa spomína už v Sk 11,27-30, kde ohlasuje veľký hlad za cisára Klaudia (41 - 54 po Kr.). Agabus v duchu starozákonných prorokov robí symbolický úkon (porov. Iz 20,1.; Jer 13,1.; Ez 4-5).

175. Práve poznámka autora Skutkov apoštolov, že Mnazon bol dávny učeníkom, viedla niektorých biblistov k názoru, že patril dokonca k učeníkom samotného Krista vychádzajúc zo Sk 1,15, kde sa spomína 120 učeníkov.

a navyše bez obriezky.¹⁷⁶ Na ďalší deň Pavol a jeho spoločníci (ich mená pozri v Sk 20,4) zašli za Jakubom, aby vyzozprávali, „čo urobil Boh prostredníctvom jeho služby medzi pohanmi.“ (Sk 21,19).

Mapka Pavlovej tretej misijnej cesty

THE THIRD MISSIONARY JOURNEY — Accompanied by Timothy

---

176. Sk 20,4 spomínajú mená Pavlových spoločníkov, medzi ktorými určite boli aj neobrezaní, teda kresťania z pohanstva, ktorí uverili v Ježiša Krista, ale nepodstúpili predpis Mojžišovho zákona o obriezke, ktorý sa vzťahoval na Židov.

ÔSMA KAPITOLA - CESTA DO RÍMA

Keď Pavol dokončil rozprávanie o svojich cestách, útrapách aj úspechoch, Jakub a starší sa s veľkou diplomaciou¹⁷⁷ obrátili na Pavla: „Vidíš, brat, koľko tisíc Židov uverilo a všetci horlia za zákon. Ale o tebe sa dopočuli, že učíš všetkých Židov, čo sú medzi pohanmi, aby odpadli od Mojžiša, a hovoríš, že nemajú obrezávať svojich synov ani žiť podľa zvykov. Čo teda robíš? Isto sa dozvedia, že si prišiel. Urob teda toto, čo ti hovoríme: Máme štyroch mužov, ktorí majú sľub. Vezmi ich, posväť sa s nimi a zaplať za nich, aby si dali oholiť hlavu. Tak zvedia všetci, že nie je nič na tom, čo o tebe počuli, ale že aj sám zachovávaš zákon a žiješ podľa neho.“ (Sk 21,20-24)

Treba povedať, že tieto myšlienky pripisované Pavlovi, v skutočnosti Pavlove neboli. Pavol nikdy neučil ani Židov ani židokresťanov, aby nedodržiavali zákon a nedali sa obrezať. On sám pravdepodobne tiež pred nejakým časom zložil sľub nazireátu (porov. Sk 18,18). Ba dokonca v prípade Timoteja neprotirečil, aby bol obrezaný (porov. Sk 16,3). To, čo Pavol ohlasoval bola skutočnosť, že obriezka a zákon nemôžu byť považované za nevyhnutné prostriedky ku spásu, keďže jediným prostredníkom je Kristus. Navyše zdôrazňoval, že povinnosť prijať obriezku a zákon nie je určené pre pohanov.

Pavlovo zatknutie

Sľub, ktorý mali štyria muži v Sk 21,20-23 sa opiera o text Nm 6,1-21 a išlo o nazireát.¹⁷⁸ Trval minimálne 30 dní a pozostával v zrieknutí sa akéhokoľvek opojného nápoja, nestrihali sa vlasy a človek sa mal vyhnúť akéhokoľvek kontaktu, ktorý by ho mohol spraviť nečistým.

---

177. Išlo o reálny pohľad na vtedajšiu situáciu. Na jednej strane kresťania v Jeruzaleme oslavovali Boha za to, čo Boh prostredníctvom Pavla vykonal (porov. Sk 21,20), ale boli si vedomí silnej opozície proti Pavlovi aj vnútri jeruzalemskej komunity kresťanov. Takýto postoj neznamenaá nevyhnutne odmietnutie výsledkov Pavlovej apoštolskej činnosti. Pripomeniem List Galatanom, v ktorom Pavol oceňuje ústretovosť Jakuba (Gal 2,7-9). Pavol prijal riešenie, ktoré mu navrhol Jakub a starší v Jeruzaleme, pretože poznal zloženie jeruzalemskej komunity, ktorá pozostávala v prevažnej miere z horlivých židokresťanov. Týmto spôsobom sa Jakub a starší pravdepodobne snažili sprostredkovať spojenie medzi Pavlom a jeruzalemskou komunitou. Pavol túži zachovať jednotu v láske, a preto prijíma Jakubov návrh.

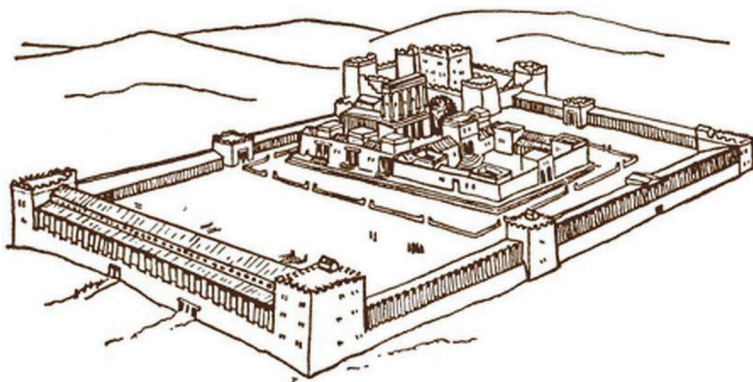
178. Medzi slávnych nazirejcov patrili Samson (Sdc 13,3-5) a Samuel (1 Sam 1,25-28). Slovo pochádza z hebrejského *nazir - zasvätený*. Aj keď Nm 6 nehovorí nič o trvalom nazireáte, zdá sa, že Samson ako aj Ján Krstiteľ mali trvalý sľub nazireátu. Porov. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Brown F., Driver S., Briggs C., Peabody 2000, 634.

Po ukončení nazireátu nasledovalo 7 dní očisťovania a potom priniesol v chráme obeť a ostrihal si vlasy, ktoré boli spálené na oltári. Keďže sa niekedy stávalo, že chudobné osoby, ktoré zložili nazireát nemali prostriedky na zakúpenie predpísaných obetných zvierat pri ukončení nazireátu, bohatšie osoby zaplatili tieto náklady za nich, ba dokonca niekedy sa zúčastnili slávnostného ukončenia sľubu. Podobne to urobil Pavol ako sa spomína v Sk 21, 26: „*A tak Pavol vzal tých mužov, na druhý deň sa s nimi očistil, vošiel do chrámu a ohlásil, že sa končia dni očisťovania, len čo sa prinesie za každého z nich obeť.*“

Boli sviatky Turíc (porov. Sk 20,16) a Jeruzalem bol preplnený pútnikmi z rôznych kútov sveta, ktorí prišli na sviatky.¹⁷⁹ Niektorí Židia z provincie Ázia, ktorí sa pravdepodobne dostali do kontaktu s Pavlom a Trofimom ich rozpoznali a obvinili z porušovania Mojžišovho zákona a zo znesvätenia chrámu, lebo zaviedol pohana (Gréka) do nádvorja, kde mohli vstúpiť len Židia.¹⁸⁰

Náčrt jeruzalemského chrámu v 1. stor. po Kr.

179. Sviatok Turíc patrí medzi trojicu najväčších sviatkov, keď sa putovalo do Jeruzalema (porov. Ex 23 a Lv 23). Konal sa na 50. deň po Veľkej Noci, keď sa prinášali prvotiny z obilia. Preto sa nazýva po grécky *pentekosté - päťdesiaty (deň)*. V hebrejčine sa nazýva Sviatok týždňov, keďže sa počítalo 7 x 7 týždňov od Veľkej Noci. Porov. Trstenský F., *Aby si poznal spoľahlivosť učenia. Úvod do Nového zákona*, Svit 2006, 60.

180. Podľa židovského zákona mohli pohania vstúpiť jedine na nádvorie pohanov. Jozef Flávius uvádza, že boli vyhotovené nápisy v gréckom a v latinskom jazyku, ktoré pod trestom smrti zakazovali cudzincovi vstup na nádvorie určené Židom. Porov. Josephus Flavius, *The Wars of Jews or the History of the Destruction of Jerusalem*, (V,5). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/war-5.htm> zo dňa 10. 01. 2007.

Obvinenie, že Pavol znesvätil chrám, bolo falošné. Pavol veľmi dobre vedel, že pohanom bolo absolútne zakázané vstúpiť na nádvorie Izraela pod trestom smrti. Avšak dav ľudí súhlasil s buričmi. Leviti, ktorí mali za úlohu strážiť chrámovú zónu zatvorili brány, aby sa Pavol so spoločníkmi nepokúsil znova vstúpiť na nádvorie Izraela. Našťastie pre Pavla a jeho spoločníkov zasiahli v tejto chvíli rímski vojaci, ktorí kontrolovali situáciu z pevnosti Antónia.¹⁸¹ V tomto období museli Rimania čeliť rôznym vzburám. Skutky apoštolov konkrétne spomínajú vzburu istého Egyptana, ktorý viedol 4000 zbojníkov (porov. Sk 21,38).¹⁸² Rímski vojaci Pavla spýtali dvoma reťazami. Od tohto momentu sa Pavol stáva väzňom Ježiša Krista. Výraz „spútať dvoma reťazami“ v Sk 21,33 má symbolický význam naplnenia prorocstva Agabusa zo Sk 21,11. Veliteľ po skúsenosti so vzburou Egyptana mal obavy, aby nešlo o ďalšiu vzburu, preto ho dal spútať dvoma reťazami. Pokrik „preč s ním“ v Sk 21,36 treba chápať vo význame „usmrtiť“ a pripomína proces so samotným Kristom.

Kým Pavla odvádzajú, tento sa obráti na veliteľa Lyziáša, ktorý bol pravdepodobne gréckeho pôvodu¹⁸³ a povedal mu: „*Smiem ti niečo povedať?*“ Keď Lyziáš počul, že hovorí jeho materinskou rečou, zadivil sa, lebo ho považoval za spomínaného buriča z Egypta. Pavol deklaruje svoj pôvod: „*Ja som Žid z cilícijského Tarzu, občan nie neznámeho mesta. Prosím ta, dovoľ mi prehovoriť k ľudu.*“ (Sk 21,39)

---

181. Pevnosť Antónia sa nachádzala na severozápadnej časti chrámovej plošiny. Podľa Jozefa Flávia, pevnosť pochádzala z obdobia Hyrkána I. (135 - 105 pred Kr.). Stavba mala štvorcový pôdorys, v každom rohu bola vysoká veža. Herodes pevnosť zrekonštruoval a pomenoval podľa svojho priateľa a člena rímskeho triumvirátu Marka Antónia. Pevnosť slúžila na kontrolu chrámoveho priestoru, na ktorom často dochádzalo k nepokojom. Pevnosť pravdepodobne slúžila aj ako Pretórium - administratívna budova pre rímskeho prokurátora a teda miesto, kde Poncius Pilát odsúdil Ježiša Krista. Porov. Majerník J., Scheidová L., *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*, Bratislava 2002, 157.

182. Jozef Flávius spomína počet až 30 000 ľudí, ktorí sa k tomuto Egyptanovi pridali, ale číslo sa zdá vysoko nadsadené. Údaj Skutkov apoštolov je reálnejší. Asi ide o zámenu písmen gréckeho delta (D), ktorý označuje číslo 4 a lambda (L), ktorá označuje číslo 30, a tak mohlo dôjsť k číslu 30 000. Josephus Flavius, *The Wars of the Jews or the History of the Destruction of Jerusalem*, (II,13). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/war-2.htm> zo dňa 09. 01. 2007.

183. Klaudius Lyziáš, veliteľ rímskej posádky v Jeruzaleme, bol gréckeho pôvodu ako naznačuje jeho priezvisko Lyziáš. Meno Klaudius prijal, keď sa vykúpil z otroctva a prijal rímske občianstvo za cisára Klaudia (porov. Sk 22,28).

Pavol dostal od neho dovoľenie a obrátil sa k ľuďom po aramejsky¹⁸⁴: „*Bratia a otcovia, počúvajte, čo vám teraz poviem na svoju obranu.*“ (Sk 22,1) Pavol je v tomto texte predstavený ako väzeň pre Krista, ktorý aj v okových neochvejne ohlasuje evanjelium. Je to podčiarknuté dvojnásobným zdôraznením ticha, ktoré na Pavlov pokyn zástup ľudí vytvoril (Sk 21,40 a 22,2).

Pavlova obranná reč sa podobá na Sk 9,1-19, ku ktorej je pridaná správa ohľadne narodenia, židovskej formácie a o videní v jeruzalemskom chráme. Keďže Pavol bol obvinený zo znesvätenia chrámu, v prvej časti svojej reči sa zameral na vysvetlenie svojho pôvodu. Druhým bodom Pavlovej obrannej reči je opis jeho obrátenia a ohlasovanie Krista ako jedinej spásy pre všetkých ľudí. Reakcia ľudí je však úplne iná. Zástup žiada Pavlovu smrť. Skutky v tomto bode predstavujú Pavla ako toho, ktorého vlastný národ odmieta a od rímskej moci požaduje rozsudok smrti, čím sa Pavol pripodobňuje Kristovi.¹⁸⁵ Veliteľ nariadil Pavla zbičovať a vypočúvať. Keď mu už uľahovali remence, Pavol sa spýtal: „*A smiete bičovať rímskeho občana, a ešte bez súdu?*“ (Sk 22, 25) Veliteľ si bol vedomý, že to, čo on sám ťažko získal - rímske občianstvo, by teraz mohol ľahko stratiť chybným rozhodnutím (porov. Sk 16,38).¹⁸⁶ Veliteľ sa snažil spoznať, z čoho je Pavol obvinený, preto zvolal veľkňazov a celú veľradu.¹⁸⁷

Autor Skutkov apoštolov opisom reakcie členov veľrady vstupuje do novej fázy Pavlovho väzenia. Najskôr bol odsúdený vlastným

---

184. Grécky text hovorí, že Pavol sa obrátil „*v hebrejskom dialekte.*“ Išlo o aramejský jazyk, ktorý bol v tom čase najrozšírenejším jazykom, ktorému ľudia v Palestíne rozumeli. Pavol napriek tomu, že pochádzal z diaspóry (z Tarzu), ostal Židom tak pôvodom ako aj formáciou.

185. „*Pavol si úprimne osvojil také chápanie a prežívanie utrpenia, aké mu zanechal jeho Majster Ježiš Kristus. Vo svojich listoch viackrát zdôrazňuje podobnosť s ním. 'Veď pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk.' (Flp 1,21) - 'Už nežijem ja. Ale vo mne žije Kristus' (Gal 2,20). Ježišovo slovo 'kto chce ísť za mnou, nech zaprie sám seba' ... našlo u Pavla skutočné naplnenie. Ako Ježiš, tak aj sv. Pavol prežíval počas svojho verejného pôsobenia veľa bolesti, nepochopenia, prenasledovania. Oboja okúsili väzenie, vyčerpávajúce vyšetrovanie, zaujatých sudcov, fyzické mučenie, samotu, opustenosť od najbližších a napokon mučenícku smrť.*“ Vojtko S., *Stála aktuálnosť Pavlovho modelu evanjelizácie aj na prahu tretieho tisícročia*, In: *Duchovný pastier LXXXI/3.*, marec 2000, 99.

186. Veliteľovi ani nenapadlo, žeby ho Pavol mohol oklamať, avšak za falošné nárokovanie rímskeho občianstva hrozil trest smrti. Aby sa vyhlo podvodom, existovali verejné zoznamy rímskych občanov (tabularium publicum) a každý rímsky občan dostal prenosný certifikát, ktorý potvrdzoval jeho občianstvo (Diploma Civitatis Romanae).

187. Veliteľ nemal žiadnu právomoc zvolať veľradu, pravdepodobne šlo iba o súkromné a neformálne stretnutie.

národ, teraz ho odsudzujú aj vodcovia ľudu.¹⁸⁸ Tak ako v prípade Krista (porov. Lk 22,66-23,5) a Štefana (porov. Sk 6,8-14; 7,54-60) sa podobne zavříši aj Pavlova ohlasovateľská činnosť umúčením, aby vydal svedectvo o Ježišovi (porov. Sk 23,11). Keď zlyhala obrana voči veľkňazovi, Pavol využije inú taktiku. Keďže sám bol farizej a vedel o rozdielnosti názorov na niektoré náboženské témy medzi farizejmi a saducejmi, využil to prehlásením nádeje v zmŕtvychvstanie. Týmto spôsobom chcel autor Skutkov apoštolov poukázať, že oficiálne židovstvo bolo vnútorne rozdelené v postoji ku kresťanstvu. Pavlova veta „*pre nádej a zmŕtvychvstanie ma súdia*“ (Sk 23,6) tak rozdelila Židov, že veliteľ musel poslať vojakov, aby Pavla ochránil.

Prevoz Pavla do Cezarey

Židom sa nepáčiło, že Pavol nie je odsúdený. Dokonca sa zaviazali prisahou držať pôst, kým Pavla nezabijú. Informovali o tom veľkňazov a chceli pripraviť pre Pavla pascu. Nevieame akým spôsobom, ale o tomto sprisahaní sa dozvedel Pavlov synovec a ponáhlal sa varovať svojho strýka.¹⁸⁹ Synovec informuje aj samotného veliteľa, ktorý napísal list - elogium¹⁹⁰ a v noci poslal Pavla so sprievodom 200 vojakov, 200 kopijníkov a 70 jazdcov do Cézarey Prímorskej k prokonzulovi Félíxovi. Jeho plné meno bolo Marcus Antonius Felix. Bol prokurátorom v Judsku v rokoch 52 - 60 po Kr.

Vojaci dorazili do Antipatridy¹⁹¹ a vrátili sa, ďalej pokračovali už len jazdci, ktorí hneď ako došli do Cézarey odovzdali list Félíxovi a predstavili Pavla. Félíx dal Pavla strážiť v Herodesovej vládnej budove.¹⁹²

---

188. Ananiáš bol zvolený za veľkňaza v roku 47 po Kr. Potom ho prokurátor Cumanus poslal do Ríma. V roku 58 po Kr. sa vrátil do Jeruzalema a najmä za prokurátora Albina (61 - 65 po Kr.) mal veľký vplyv. Okolo roku 66 po Kr. ho sikari zavraždili kvôli priateľstvu s Rimami. Porov. Josephus Flavius, *Antiquities of the Jews* (XX, 6,). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/ant-20.htm> zo dňa 10. 01. 2007.

189. Nevieame vôbec nič ani o Pavlovej sestre, ani o synovcovi, preto je lepšie ostať iba pri tomto konštatovaní a neuchyľovať sa k prehnaným hypotézam.

190. Elogium je list, v ktorom nižšie postavený predstavuje nejakú osobu vyššie postavenému úradníkovi, informuje ho o predchádzajúcich súdnych úkonoch a vyjadruje svoj osobný názor na kauzu.

191. Mesto bolo identifikované s biblickým mesto Afek, ktoré sa nachádza asi 40 km od Cézarey Prímorskej. V Starom zákone sa spomína v 1 Sam 4,1 a 29,1.

192. Po smrti Herodesa Veľkého, ktorý obnovil Cézareu Prímorskú a vybudoval z nej dôležitý prístav, Rimania používali jeho paláce a budovy. Sídlil v nich prokurátor a ďalší úradníci, ako aj vojenský veliteľia.

Rímski prokurátori

Prvou rímskou provinciou sa stala v roku 241 pred Kr. Sicília. Rímsky senát na jej čelo ustanovil správcu s titulom pretor, ktorého funkcia bola na určený čas. Mal štyri hlavné úlohy:

1. vyberať dane, mohol nechať raziť vlastné mince na území provincie;
2. kontrolovať výstavbu budov a hospodárenie;
3. vykonávať sudcovský úrad, v provincii bol pretor najvyššou súdnou autoritou;
4. stáť na čele vojska, v dôležitých alebo nepokojných provinciách boli prítomné rímske légie.

V neskoršom období počet provincií začlenených do Rímskej ríše prudko rástol, ale tieto základné úlohy zostali, aj keď sa zmenila forma, dôležitosť a titul správcu provincie. August, prvý rímsky cisár ustanovil guvernérovo vo všetkých provinciách, ktoré mali aj rímske légie. Ostatné provincie boli spravované prokonzulmi. Prokonzuli spravovali provincie ustanovené senátom zvyčajne v období 12 mesiacov. Cisárski legáti spravovali provincie ustanovené priamo cisárom. V niektorých provinciách boli ustanovení prefekti. Pováčšine išlo o vojenských veliteľov. V polovici 1. stor. po Kr. boli postupne prefekti nahradení prokurátormi.¹⁹³

Päť dní po prevezení Pavla prišiel z Jeruzalema do Cézarey veľkňaz Ananiáš, niekoľko starších a rečník Tertullus.¹⁹⁴ Delégacia s týmto zložením sa snažila urobiť dojem na prokurátora, ktorý sa mal rozhodnúť medzi Pavlom - rímskym občanom a Pavlom - príslušníkom židovského národa.

Súdny proces

Sk 24 opisujú súdny proces. Félix najskôr prijal židovskú delegáciu a potom dal priviesť obvineného. Žalobná reč Tertulla je vlastne

---

193. Porov. *Roman Empire*. Dostupné na <http://www.livius.org/rome.html> zo dňa 03. 01. 2007.

194. Slovenský preklad Sk 24,1 hovorí o rečníkovi menom Tertullus. Grécky text používa označenie *rhetor*, čo môže byť preložené ako *rečník pri súde - advokát*. O jeho osobe sú rôzne hypotézy: 1. Ide o židohelenistu, ktorý mal grécke meno kvôli povolaniu, ktoré vykonával. 2. Ide o Gréka, ktorého služby využívali židovské autority v podobných kauzách, ako bola Pavlova. Ostávame však pri konštatovaní, že o tejto osobe nevieme nič bližšie.

captatio benevolentiae na Félix. ¹⁹⁵ Autor Skutkov apoštolov poukazuje, že:

1. Tertullus pozná veľmi dobre pravidlá rétoriky a vie ich dobre využiť.

2. Oslavná reč má pritiahnúť pozornosť prokurátora a získať si jeho sympatie.

3. Tertullus chce ukázať, že židovský národ má dobré vzťahy s Rimanmi, osobitne s prokurátorom.

Hlavná obžaloba Pavla spočívala v tom, že je buričom, ktorý vyvoláva nepokoje (porov. Sk 24,5), čo mohlo byť šikovným argumentom obžaloby, lebo Rimanovia boli citliví na vzbury a nepokoje. ¹⁹⁶ Pavol bol mnoho ráz obvinený z vyvolávania vzbury (porov. Sk 16,20-21; 17,6-7; 18,13; 19,40), a aj v Tertullových ústach zaznieva toto obvinenie: „*vyvoláva nepokoje medzi Židmi po celom svete.*“ (Sk 24,5) a zároveň je Pavol obvinený zo vzbury nazaretskej sekty; kresťanov označovali nazarejci, lebo nasledovali Ježiša z Nazareta.

Po slovách obžaloby Félix udeľuje slovo Pavlovi. Pavlova obhajoba sa čo do štruktúry neodlišuje od obžaloby. Aj Pavol začína najskôr s *captatio benevolentiae* (Sk 24,10). Radikálne odmieta obvinenia zo vzbury a zo zneuctenia chrámu

Pavol bol v Jeruzaleme iba 12 dní a nepristihli ho ani v chráme, ani v synagóge, ani v meste, „*že by sa bol s niekým prel alebo búril zástup.*“ (Sk 24,12) Obvinenie zo strany Židov nemalo sociálne - politické dôvody, ale náboženské, lebo on slúži Bohu podľa Cesty, ktorú Židia volajú sektou. ¹⁹⁷ Pavol argumentuje aj ďalšou skutočnosťou. Boli to Židia z Ázie, ktorí ho videli a obvinili zo znesvätenia chrámu, ale teraz nestoja pred súdom oni, ale Židia, ktorí ani neboli očitými svedkami toho, čo sa stalo v jeruzalemskom chráme.

Félix je ukážkovým vzorom byrokrata. Nechcel urobiť rozhodnutie zoči-voči dvom protikladným stanoviskám, a preto odročil súd až do príchodu veliteľa Lyziáša, s ktorým chce kauzu prekonzultovať. Me-

---

195. Je to latinský výraz, ktorý označuje rečnícky štýl, ktorým si chce rečník získať priazeň poslucháčov. Výraz sa používa aj na označenie milých slov, ktorými chce niekto získať pre seba nejakú výhodu u druhej osoby.

196. Porov. *Die Apostelgeschichte*, erklärt von Boor de W., Wuppertal 1977, 416.

197. Úmysel autora Skutkov apoštolov nie je predstaviť len obhajobu Pavla, ale ústami Pavla obhájiť samotné kresťanstvo. Kresťanstvo nie je židovskou sektou, ale Cestou, ktorú si vybral Boh, aby privedol ľudí k spásu.

dzitým nariadi Pavla strážiť, ale mierne, takže tento môže prijímať návštevy.¹⁹⁸

Félix osobne spolu s manželkou Druzillou si dal zavolať Pavla viackrát a rozprával sa s ním.¹⁹⁹ Neprijal však Pavlovo posolstvo.

Pavlovo odvolanie na cisára

Nový prokurátor Porcius Festus²⁰⁰ na naliehanie Židov obnovil proces proti Pavlovi. Židia žiadali, aby proces pokračoval v Jeruzaleme, avšak to Festus odmietol, preto Židia prišli do Cezarey a Pavla obvinili z tých istých previnení. Pavol odpovedal jednoducho, ale jasne: „Ničím som sa neprehrešil ani proti židovskému zákonu, ani proti chrámu, ani proti cisárovi.“ (Sk 25,8) Festus pochopil, že ide o náboženský spor. Keďže bol v úrade nový a chcel si získať priazeň Židov a možno aj preto, že ešte nepoznal situáciu, spýtal sa Pavla, či chce byť súdený v Jeruzaleme, čo Pavol odmietol a odvolal sa ako rímsky občan na cisára. Pavol si bol vedomý rizika, ktoré mu v Jeruzaleme hrozilo. Židia mohli vyvolať kvôli jeho osobe nepokoje alebo dokonca pripraviť nejakú pascu alebo sa mohli snažiť nakloniť si a podplatiť prokurátora. Pavol sa teda odvolal na cisára. Išlo o tzv. „*provocatio ad Caesarem*“, ktoré zaručovalo rímskemu občanovi byť

---

198. Na rozdiel od súčasného trestného systému, v Rímskej ríši väzenie neslúžilo na potrestanie vinníkov. Bolo miestom, kde ľudia čakali na proces alebo rozsudok. Jestvovali tri spôsoby uväznenia. Prvým boli verejné väznice, v ktorých boli väzni zavretí do cely a privityazaní reťazou k múru alebo okolo nôh (porov. Sk 12,4.7). Druhým spôsobom bolo voľnejšie väzenie, keď človek ostával na slobode pod dozorom (porov. Sk 17,9). Tretím spôsobom bola vojenská stráž, a to buď vo vojenskej pevnosti alebo v súkromnom dome. Nemala teda vždy rovnakú prísnosť. Väzňa stále sprevádzal určený vojak, ktorý bol k väzňovi spútaný reťazou. V súkromí sa reťaze odložili, ale vojak ostával strážiť väzňa. Porov. Buscemi A. M., *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997, 221.

199. O manželke rímskeho prokurátora Félixu sa dozvedáme od židovského historika Jozefa Flávia, ktorý spomína, že Druzilla sa narodila v roku 38 po Kr. a bola najmladšou dcérou kráľa Agrippu I. Prijala rímske občianstvo. Vraj bola veľmi pekná, čo vyvolávalo žiarlivosť jej ďalšej sestry Bereniky. Druzilla sa v roku 53 po Kr. najskôr vydala za Azisa, kráľa v sýrskej Emese. Neskôr ju Félix presvedčil, aby kráľa opustila a vydala sa za neho. Spolu mali syna Antonia Agrippu. Porov. Josephus Flavius, *Antiquities of the Jews* (XX, 7, 2). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/ant-20.htm> zo dňa 03. 01. 2007.

200. Porcius Festus bol prokurátorom v rokoch 59 - 62 po Kr. O jeho osobe vieme iba od Jozefa Flávia a zo Skutkov apoštolov. Jozef Flávius sa o Festovi vyjadruje pozitívne na rozdiel od jeho predchodcu Félixu a nástupcu Albina. Za vlády Festa boli z krajiny odstránení mnohí lúpežníci, ktorí ohrozovali obyvateľov a cestujúcich. Porov. Josephus Flavius, *Antiquities of the Jews* (XX, 8, 10). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/ant-20.htm> zo dňa 03. 01. 2007.

súdeným cisárom alebo jeho tribunálom. Po krátkej porade Festus súhlasil s rozhodnutím Pavla: „*Na cisára si sa odvolal, pôjdeš k cisárovi.*“ (Sk 25,12) Od tejto chvíle kauza prestala byť v kompetencii prokurátora a jeho úlohou bolo zabezpečiť prevoz väzňa do Ríma.

V tých dňoch prišiel do Cézarey kráľ Agrippa II.²⁰¹ a Berenika²⁰², aby navštívili Festa. Z úst Festa sa dozvedeli o procese s Pavlom a o jeho odvolaní sa na cisára. V tomto bode autor Skutkov uvádza dialóg medzi Pavlom a Agrippom. Pavol prednáša svoju tretiu - poslednú obhajobu. Opäť začína s *captatio benevolentiae*, potom opisuje svoj život, zážitok na ceste do Damasku a útrapy, ktoré mu spôsobovali Židia. Pavlova reč musela byť veľmi pôsobivá, lebo kráľ Agrippa reagoval slovami: „*Bezmála by si ma presvedčil, aby som sa stal kresťanom.*“ (Sk 26,28) Pavol odpovedal: „*Dal by Boh, aby si sa nielen ty, ale aby sa všetci títo, čo ma dnes počúvajú, stali v malom i veľkom takými, akým som ja, okrem týchto pút.*“ (Sk 26,29) Týmito slovami sa ukončilo vypočúvanie. Agrippa sa obrátil na prokurátora so slovami: „*Tento človek mohol byť prepustený, keby sa nebol odvolal na cisára.*“ (Sk 26,32)

V prípade tejto tretej Pavlovej obhajoby je úmysel autora Skutkov jasný. Chce poukázať, že Pavlova nevina nebola uznaná len zo strany rímskej autority - prokurátora, ale aj zo strany židovskej autority - kráľa Agrippu, k čomu slúži celý dialóg medzi Pavlom a kráľom Agrippom.²⁰³

---

201. Agrippa II. bol synom Agrippu I. a jeho manželky Cypros. Narodil sa okolo roku 28 po Kr. v Ríme a rímskym menom sa volal Marcus Julius Agrippa. V roku 50 po Kr. ho cisár Klaudius vymenoval za kráľa v Chalcide a následne ho vyhlásil za „strážcu chrámu“ s právom menovať veľkňaza. V roku 53 po Kr. mu cisár Nero dal namiesto Chalcidu územie po tetrarchovi Herodesovi Filipovi. Zomrel okolo roku 100 po Kr. Lud ho obviňoval zo spolužitia s vlastnou sestrou Berenikou. Porov. Soggin J. A., *Storia d'Israele*, Brescia, 1984, 481.

202. Bola dcérou Agrippu I. a sestrou Agrippu II. a Druzilly, manželky prokurátora Félixa. Vraj bola výnimočne krásna, ale aj roztopašná. Po otcovej smrti sa vydala za Lysimacha, ale manželstvo trvalo krátko. Potom sa vydala za svojho strýka, Herodesa z Chalcidu. Potom ako vdova žila pri svojom bratovi Agrippovi II. Avšak po obviňovaní zo spolužitia s vlastným bratom sa vydala za Polemona, kráľa Cilície, ktorého čoskoro opustila a vrátila sa k svojmu bratovi. Porov. Josephus Flavius, *Antiquities of the Jews* (XX, 7, 2). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/ant-20.htm> do dňa 03. 01. 2007.

203. Proces s Pavlom nesie známky podobnosti s Ježišovým procesom. „*V obidvoch procesoch vidíme, že za zovňajškom spravodlivosti prevažujú osobné záujmy, obavy, strety osobných ambícií jednotlivcov alebo skupín. Tak Ježiš, ako aj Pavol sú postavení pred neistotu ľudského posudzovania...*“ Martini C. M., *Vyznania apoštola Pavla*, Bratislava 2005, 105.

Z Cezarey do Ríma

Niekedy okolo roku 60 po Kr. Festus rozhodol o prevezení Pavla a niektorých ďalších väzňov do Itálie. Väzňov dostal na starosť stotník Július so svojimi vojakmi z cisárskej kohorty.²⁰⁴ Opis cesty je podaný veľmi živo, presne a starostlivo, takže predpokladáme, že išlo o očitého svedka, ktorý zachytil udalosti plavby. Skutky apoštolov na tomto mieste používajú prvú osobu množného čísla a výslovne spomínajú Macedónčana Aristarcha zo Solúna (porov. Sk 27,2). To samozrejme nevyklučuje možnosť, že neskôr celý itinerár Pavlovej plavby bol redakčne upravený a doplnený, aby zapadol do koncepcie celého diela.

Úlohou rozprávania o plavbe do Ríma nie je priniesť opis stroskotania, ale čitateľ si má všimnúť, že Pavol, väzeň pre Krista, je svedkom spásy pre všetky národy až po hranice sveta, preto sa teší Božej (porov. Sk 27,23-24) a ľudskej priazni (porov. Sk 27,33-34). Pavol a ostatní nastúpili na loď, ktorá mala namierené do Adramitia.²⁰⁵

Na druhý deň prišli do Sidonu.²⁰⁶ Tam sa loď zastavila a tu Pavol mohol navštíviť „priateľov“, čím sa myslí na kresťanov tohto mesta (porov. Sk 27,3). Stotník Július sa ukazuje ako mimoriadne ľudský a naklonený Pavlovi. Zo Sidonu sa loď vybrala smerom na Cyprus a potom cez moria Cilície a Pamfýlie zamierila do Myry²⁰⁷ v Lýcii na juhu Malej Ázie. V prístave v Myre našli alexandrijskú loď, ktorá mala namierené do Itálie. S ťažkosťami, kvôli nepriaznivým vetrom,

---

204. Nevieme, či Festus dovolil, aby Pavla sprevádzali aj jeho priatelia. Avšak mohli ho sprevádzať aj bez dovolenia prokurátora, keďže na plavbu využili súkromnú loď. Všetko záviselo od stotníka Júlia, o ktorom Skutky apoštolov hovoria, že „zaobchádzal s Pavlom ľudsky a dovolil mu zájsť k priateľom a postarať sa o seba.“ (Sk 27,3)

205. Mesto sa nachádza na severozápade provincie Ázia v dnešnom Turecku. Loď pravdepodobne zabezpečovala prevoz iba medzi Palestínou a Malou Áziou a po naložení tovaru a nalodení cestujúcich sa vrátila do domovského prístavu.

206. Mesto Sidon (dnešné mesto Saída) patrí k najstarším mestám starobylej Fenície. Spomína sa už v roku 1345 pred Kr. Vzdialenosť z Cezarey do Sidonu bola približne 140 km.

207. Myra je mesto na juhu dnešného Turecka. Za čias Rimanov bolo v meste divadlo s kapacitou 10 000 divákov. V staroveku bolo mesto známe vďaka svätému Mikulášovi, ktorý tu bol biskupom. Zomrel za cisára Diokleciána (vládol v rokoch 284 - 305 po Kr.). Vzdialenosť zo Sidonu do Myry bola približne 750 km po mori.

sa dostali do Knidu²⁰⁸ a odtiaľ na ostrov Kréta²⁰⁹ okolo Salmone²¹⁰ až do miesta, ktoré sa volá Dobrý prístav²¹¹ neďaleko mesta Lazea²¹² (porov. Sk 27,1-8). Pavol, ktorý počas svojich ciest získal istú skúsenosť, odporúčal zostať na tomto mieste, lebo čas na plavbu už skončil a blížila sa zima. Skutky spomínajú, že „už aj pôst prešiel.“ (Sk 27,9) Myslí sa na Jom Kippur - Deň zmierenia, ktorý pripadá na koniec októbra. Počas zimy sa lode neplavili po Stredozemnom mori. Avšak stotník dal viac na radu kormidelníka a majiteľa lode a vybrali sa smerom do krétskeho prístavu Feniky²¹³ a tam chceli prezimovať.

Začal fúkať silný vietor, ktorý nesie v gréčtine označenie euroakvilo.²¹⁴ Ten začal loď unášať. Prešli popri ostrove Kauda²¹⁵ na juhu Kréty a vyhli sa aj Syrte.²¹⁶ Námorníci sa rozhodli odľahčiť loď a začali vyhadzovať najskôr náklad, potom lodné náradie. Postupne však strácali nádej, lebo situácia sa nezlepšovala. V tej chvíli zasahuje Pavol a dodáva všetkým nádej a odvahu. Na štrnásty deň plavby (porov. Sk 27,27) mali námorníci dojem, že sa priblížili k pevnine. Začali merať hĺbku, ktorá sa postupne znižovala. Niektorí chceli ujsť z lode za pomoci člna. Ale nepodarilo sa im to. Keď sa rozodnilo, odľahčili loď ešte viac tým, že povyhadzovali pšenicu do mora a zamierili na pobrežie. Narazili na dno. Vojaci chceli pozabíjať väzňov z obavy, aby im neutiekli, lebo vojak ručil vlastným životom pri úteku väzňa. Vtedy zasiahol stotník, ktorý chcel zachrániť Pavla a zakázal

---

208. Prístav na juhozápade Malej Ázie. Mesto malo dva prístavy. Jeden vojenský a druhý obchodný.

209. Najväčší ostrov v Egejskom mori. Má približne 8400 km². Ostrov bol centrom jednej z najstarších kultúr Stredomoria - minoickej kultúry (1700 - 1450 pred Kr.). Podľa Tít 1,5-14 Pavol poveril Títa viesť kresťanov na tomto ostrove.

210. Pravdepodobne ide o najjužnejší bod ostrova Kréta, dnešný Mys Sidero, kde kedysi stál chrám bohyně Atény.

211. Poloha tohto miesta nie je celkom istá. Pravdepodobne išlo o malý prístav. Možno dnešný Kaloi Limones na juhu Kréty. Vzdialenosť z Myry do Dobrého prístavu bola približne 600 km po mori.

212. Mesto na juhu Kréty, približne 8 km východne od lokality Dobrý prístav.

213. Pravdepodobne ide o moderný prístav Lutro na juhu Kréty pri Myse Mouros. Porov. Warnecke H., *Die tatsächliche Romfahrt des Apostels Paulus*, Stuttgart 1989, 22-23.

214. Ide o výraz, ktorý používali pravdepodobne v námorníckom žargóne. Slovo je zmiešaninou gréckeho slova *euros* - *východný vietor* a latinského *aquilo* - *severný vietor*. Išlo teda o silný severovýchodný vietor. Warnecke H., *Die tatsächliche Romfahrt des Apostels Paulus*, Stuttgart 1989, 38.

215. Ide o malý ostrovček 9 x 5 km južne od Kréty. Dnes má ostrov názov Gaudos.

216. Ide o názov nebezpečného zálivu na severe Afriky označovaný aj latinským výrazom Syrtis Minor.

vojakom pozabíjať väzňov. Všetci sa dostali na pobrežie ostrova, ktorý sa volá Malta.

Tu sa odohrá známa udalosť, keď Pavla pri zbieraní raždia na oheň uhryzne vretenica. Všetci čakali, že padne a umrie, ale keď sa nič nestalo, začali ho považovať za boha (Sk 28,6). Autor Skutkov apoštolov predstavuje Pavla ako Božieho muža, ktorého Boh ochraňuje (porov. Lk 10,19), aby priniesol evanjelium až po hranice sveta. Práve preto, že Pavol je Božím chránencom, unikne smrti nielen pri stroskotaní, ale aj pri uhryznutí hadom. Pavla predviedli pred „prvého“ na ostrove menom Publius.²¹⁷ Pavol uzdravil Publiovho otca. Autor Skutkov apoštolov predstavuje Pavla ako divotvorcu, s ktorým je Boh.

Sk 28,11 udávajú, že po troch mesiacoch opustili tento ostrov.²¹⁸ Vyplávali pravdepodobne v marci v roku 61 po Kr. Námorné cesty sa znova otvárali. Autor poznamenáva, že vyplávali na alexandrijskej lodi, ktorá mala v znaku Blížencov. Šlo pravdepodobne o dvojčičky Castor a Pollux. Podľa legendy boli synmi boha Dia a Ledy, manželky spartského kráľa a slúžili ako ochranné božstvá námorníkov.²¹⁹ Pavol a jeho spoločníci sa dostali do Syrakúz.²²⁰ Po troch dňoch oddychu plávali ďalej okolo brehov Sicílie a doplavili sa do Régia²²¹ a odtiaľ do

---

217. Slovenský text používa slovo náčelník ostrova. Grécky text používa slovo protos – prvý. Toto označenie je pravdepodobne titulom pre najvyššieho rímskeho úradníka na ostrove. Meno Publius bolo bežne používané v Rímskej ríši ako prvé osobné meno. Porov. Schneider G., *Apostelgeschichte 9,1 – 28,31*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 403.

218. Malta sa nachádza približne 100 km južne od Sicílie. Má rozlohu 255 km². Archeologické vykopávky potvrdzujú, že ostrov bol obývaný už 3800 pred Kr. V roku 218 pred Kr. ostrov prešiel pod správu Rimanov. Obyvatelia sa vyznačujú používaním jedinečného jazyka, ktorý je zmesou africkej arabčiny a sicílskej taliančiny. Tradícia umiestňuje miesto Pavlovho stroskotania približne 13 km severozápadne od dnešného hlavného mesta Valetta. Vzdialenosť medzi Dobrým Prístavom na Kréte a Maltou je približne 960 km vzdušnou čiarou, keďže sa nedá presne určiť, ktorou morskou cestou prešli námorníci počas búrky.

219. Z toho dôvodu bol podľa legendy Pollux nesmrteľný a Castor smrteľným. Boli bratmi Heleny z Tróje, kvôli ktorej začala Trójska vojna.

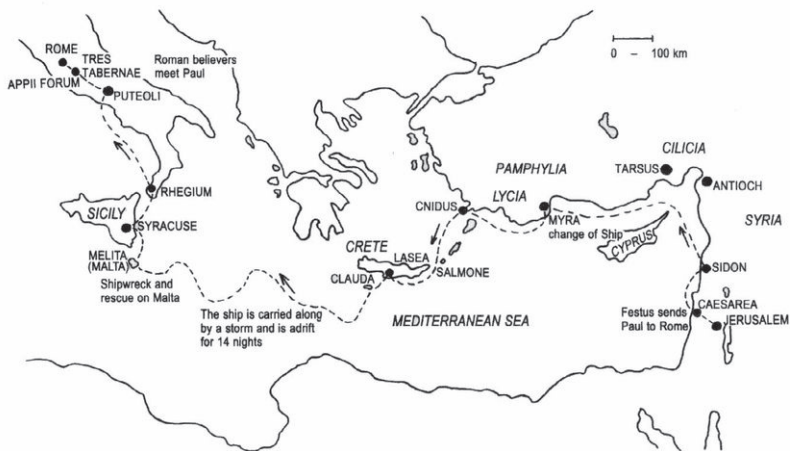
220. Mesto sa nachádza na juhovýchode Sicílie. Založil ho Archias z Korintu v roku 734 pred Kr. Za Pavlových čias boli Syrakúzy stále významným mestom. Vzdialenosť z Malty do Syrakúz bola 160 km po mori.

221. Dnešné moderné mesto Reggio Calabria sa nachádza na juhozápadnom brehu Talianska oproti sicílskemu mestu Messina. Alexandrijská loď mala symbol dvojčičiek Castor a Polluxa a v meste Reggio bol rozšírený kult týchto božstiev. Mesto založili grécki kolonisti v roku 720 pred Kr. V roku 91 pred Kr. bolo zničené zemetrasením. Cisár Augustus ho dal znova vystavať a pomenoval Rhegium Julium. Vzdialenosť zo Syrakúz do Régia bola asi 115 km po mori.

Puteol.²²² Tam sa zdržali u bratov sedem dní a vybrali sa do Ríma. Prišli po Appiovo Fórum,²²³ kde sa stretli s bratmi z Ríma, ktorí im prišli proti. Prišli k Trom Tabernám,²²⁴ kde sa stretli s ďalšími bratmi a dorazili do Ríma. Pavol, keď videl také množstvo bratov vzdával Bohu vďaka. Postupným privítaním Skutky apoštolov poukazujú na veľkú úctu, ktorú malo kresťanské spoločenstvo k Pavlovi a na skutočnosť, že Pavlova povest' bola známa v Ríme už dávno pred jeho príchodom. V Ríme mohol Pavol bývať v súkromnom dome s vojen-skou strážou, ale hlásal evanjelium Židom aj pohanom. Evanjelium v Pavlovej osobe zakončilo svoju víťaznú púť, keď sa dostalo do srdca vtedajšej veľkej Rímskej ríše.

Mapka Pavlovej cesty do Ríma

PAUL'S VOYAGE TO ROME

222. Ide o moderné mesto Pozzuoli. Názov znamená „sírové pramene“, keďže mesto bolo postavené na vulkanickom pohorí. Bolo osídlené v 8. stor. pred Kr. Mesto prekvi-talo za Rimanov, ktorí z neho urobili obchodný prístav. Za cisára Vespaziána (vládol v rokoch 69 - 79 po Kr.) bol postavený amfiteáter s kapacitou 60000 miest. Puteoli boli vzdialené od Régia asi 340 km.

223. Išlo o obchodné mesto asi 66 km južne od Ríma a 155 km z Puteol. Bolo postavené v roku 312 pred Kr. počas výstavby známej rímskej cesty Via Appia, ktorá spájala Rím s mestom Capua. Cestu dal stavať Appius Claudius Caecus. Cesta bola neskôr predĺžená až do Brindisi. Mesto ponúkalo ubytovanie pre cestujúcich do Ríma. V 2. stor. po Kr. bola Via Appia opravená a pomenovaná po rímskom cisárovi Trajánovi (vládol v rokoch 98 - 117 po Kr.) Via Traiana s celkovou dĺžkou približne 540 km.

224. Išlo o ďalšie mesto na Via Appia, vzdialené od Ríma približne 49 km. Mesto slúžilo na odpočinok cestujúcich do Ríma.

DEVIATA KAPITOLA - APOŠTOLÁT V RÍME

Po príchode do Ríma chcel Pavol vyjasniť svoje učenie židovskej komunite a nechal zavolať popredných Židov.²²⁵ Pavol im v dome, kde bol strážený, vysvetlil dôvody svojho väzenia. Pavol tvrdí, že je spútaný pre „nádej Izraela.“ (porov. Sk 28,20) Pravdepodobne má na mysli nádej v príchod Mesiáša. Rímski Židia nemali informácie o procese, ktorý sa s Pavlom odohral v Palestíne.²²⁶ Naopak, Židia mali záujem znova sa s Pavlom stretnúť a určili deň ďalšej schôdzky „*Ale radi by sme od teba počuť, ako zmýšľaš, lebo je nám známe o tejto sekte, že jej všade odporujú*». Určili mu deň a mnoho ich prišlo k nemu na byt. On im od rána až do večera vysvetľoval, svedčil o Božom kráľovstve a presviedčal ich o Ježišovi z Mojžišovho zákona a z Prorokov.“ (Sk 28,22-23) V určený deň im Pavol vysvetľoval kresťanskú vieru. Mnohí s pomedzi Židov uverili, ale mnohí neverili, a tak vznikli medzi nimi dohady. Ako dôsledok toho Pavol potvrdzuje svoje poslanie hlásať Božiu spásu pohanom: „*Nech je vám teda známe, že sa táto Božia spása posielala pohanom. Oni budú počúvať*.“ (Sk 28,28)

Po týchto stretnutiach ostal Pavol v Ríme ešte dva roky ako väzeň, ohlasoval evanjelium so všetkou odvahou a bez prekážky: „*Ohlasoval Božie kráľovstvo a učil o Pánu Ježišovi Kristovi so všetkou odvahou a bez prekážky*.“ (Sk 28,31) Touto informáciou je zakončená Kniha Skutkov apoštolov. Ako bol Jeruzalem centrom židovstva, tak bol Rím centrom vtedajšieho pohanstva. Rozšírenie evanjelia silou Ducha Svätého sa uskutočnilo až do srdca impéria - do Ríma.

---

225. Najstaršie správy o židovskej komunite v Ríme pochádzajú z roku 139 pred Kr. Najdôležitejšia židovská štvrť sa nachádzala na mieste dnešnej veľkej synagógy. V tom čase bolo v Ríme 13 synagóg.

226. Toto je prekvapivá informácia, keďže v predchádzajúcich kapitolách sa Židia v prípade veľmi horlivo angažovali. Porov. Pesch R., *Die Apostelgeschichte 13-28*, Neukirchen-Vluyn 1986, 308-309. Keď Židia chceli, aby sa nejaká kauza dostala pred cisára, obracali sa o pomoc svojich súkmeňovcov v Ríme. Ako príklad uvádzam údaj, ktorý spomína Jozef Flávius vo svojej autobiografii: „*Keď som mal 26 rokov, odišiel som do Ríma a udialo sa to, čo teraz opíšem. V čase, keď Felix bol prokurátorom Júdey niektorých mne známych kňazov, výborných ľudí, z malej a zanedbateľnej príčiny dal spútať a poslal ich do Ríma, aby ich prípad bol prerokovaný pred cisárom. Túžil som získať pre nich slobodu... Prišiel som do Ríma napriek veľkému počtu nástrah na mori... a prostredníctvom Alituria, pôvodom Žida... som sa postaral o prepustenie kňazov...*“ Porov. Josephus Flavius, *The Life Of Flavius Josephus* (3). Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/josephus/autobiog.htm> zo dňa 03. 01. 2007. V Pavlovom prípade už Židia takúto aktivitu nevyvíjali.

Dva roky, ktoré Pavol strávil v Ríme, boli naplnené intenzívnou apoštolskou činnosťou. Pavol nezabúdala na všeobecné potreby Cirkvi, čo potvrdzujú listy, ktoré majú ako miesto svojho pravdepodobného vzniku mesto Rím.

List Filemonovi

Je najkratším Pavlovým listom. Má iba 335 slov. Svojou štruktúrou sa najviac približuje k helénskym listom vtedajšej doby. Zdá sa, že Pavol list nenadiktoval, ale vlastnoručne napísal. Vyzýva v ňom svojho priateľa Filemona, aby prijal otroka Onezima. Pavol napísal list vo väzení v Ríme niekedy okolo roku 62 po Kr. Obsah odhaľuje Pavlovu dobrotu a pozornosť pre potreby druhého človeka, dokonca aj cit pre humor.²²⁷

Adresátmi listu je trojica osôb: Filemon, ďalej Apfia²²⁸ a Archippus. Pavol oslovuje Filemona titulom „spolupracovník.“ Filemon pravdepodobne pracoval s Pavlom alebo bol zaangažovaný pri ohlasovaní evanjelia. Pavol sa v liste prihovára adresátovi, aby prijal otroka Onezima, ktorý utiekol z domu a pravdepodobne aj niečo odcudzil: „*A ak ťa v niečom poškodil alebo ak ti je niečo dlžen, mne to pripočítaj.*“ (Flm 18) Z listu Kolosanom vyplýva, že Onezimus pochádzal z Kolos: „*s Onezimom, verným a milovaný bratom, ktorý je od vás.*“ (Flm 4,9) Pravdepodobne z toho istého mesta pochádzal aj Filemon.²²⁹

---

227. Porov. Jelonek T., *Św. Paweł i jego listy*, Kraków 1992, 67.

228. Niektorí sa domnievajú, že ide o manželku alebo dcéru Filemona a Archippus bol ich syn alebo brat. Tieto tvrdenia sa opierajú o vyjadrenie v Flm 2 „*v tvojom dome*“, takže všetci traja mohli žiť pod jednou strechou. Porov. Gnlika J., *Der Philemonbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 15-16.

229. Otroctvo v 1. stor po Kr. sa odlišovalo od toho, s ktorým sa stretávame v novoveku v súvislosti s kolonializmom. Hlavné rozdiely otroctva v 1. stor. po Kr. bolo, že rasa nezohrávala žiadnu úlohu. Ďalej, otrokom bolo umožnené vzdelanie (máme príklady, keď otrok vzdelaním často prevyšoval vlastného pána). Sociálne postavenie bolo rozdielne (otroci mohli vlastniť majetok - niekedy aj iných otrokov, ich náboženské a kultúrne tradície boli rovnaké ako slobodných, otroci sa mohli verejne zhromažďovať). V helénizme bol otrok považovaný za osobu s nižšou ľudskou prirodzenosťou. V židovstve, okrem otroctva kvôli splateniu dlhu a otrokov, ktorí pracovali v jeruzalemskom chráme sa považovalo akékoľvek zotročenie Žida iným Židom za neprípustné, lebo každý Žid bol „Božím otrokom.“ V rímskej spoločnosti bol otrok na jednej strane považovaný za vec - *instrumentum vocale* - *hovoriace náradie*. Na druhej strane otrok mohol získať aj rímske občianstvo. Predovšetkým to boli vojny, ktoré poskytovali otrokov a následne deti narodené v otroctve. Porov. Gnlika J., *Der Philemonbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 54-81.

List Flm predpokladá predchádzajúci vzťah medzi pisateľom a adresátom. Tento vzťah začal, ako sme už spomenuli, pravdepodobne počas Pavlovej misijnej činnosti v Malej Ázii, keď sa snažil získať pre Krista obyvateľov rôznych miest (pravdepodobne počas tretej misijnej cesty). Pavol stretáva Filemona (asi to bolo v Efeze) a získa ho pre kresťanstvo ako vyplýva z Flm 19 „*ty mne dlhuješ aj seba samého.*“ Filemon pokračuje v Kolosách v ohlasovaní Krista, v ktorého sám uveril a získava pre vieru Apfíu a Archippa a otvára svoj dom pre kresťanov: „*Keď počujem o tvojej láske a viere, akú máš k Pánu Ježišovi a k všetkým svätým, aby sa tvoja účasť na viere stala zjavnou v poznávaní každého dobra, ktoré je v nás pre Krista. Mal som totiž veľkú radosť a útechu z tvojej lásky, brat môj, pretože si osviežil srdcia svätých.*“ (Flm 5-7). Pavol je pod vojenskou strážou v Ríme. Medzitým Onezimus, ktorý nie je kresťanom a je otrokom v dome Filemona, spôsobil nejakú vážnu škodu svojmu pánovi (porov. Flm 18). Problém sa rozhodol riešiť tak, že vyhľadal Pavla, váženého priateľa svojho pána a u neho hľadal pomoc: „*Chcel som si ho ponechať pri sebe, aby mi v okovách pre evanjelium slúžil namiesto teba.*“ (Flm 13)²³⁰ Pavol získal Onezima pre kresťanstvo: „*Prosím Ťa za svojho syna Onezima, ktorého som splodil v okovách.*“ (Flm 10) Z jeho vlastných úst sa dozvedel o láskavosti a viere, ktorú Filemon požíva v Kolosách: „*Ustavične vzdávam vďaky svojmu Bohu, keď si na teba spomínam vo svojich modlitbách, keď počujem o tvojej láske a viere, akú máš k Pánu Ježišovi a k všetkým svätým, aby sa tvoja účasť na viere stala zjavnou v poznávaní každého dobra, ktoré je v nás pre Krista. Mal som totiž veľkú radosť a útechu z tvojej lásky, brat môj, pretože si osviežil srdcia svätých.*“ (Flm 4-7) Na tom Pavol postavil svoj list a prosbu ohľadom otroka Onezima.

---

230. Niektorí autori sú názoru, že Filemon poslal Onezima Pavlovi, aby mu posluhoval vo väzení a tam Pavol získal otroka pre kresťanstvo. Iní tvrdia, že Onezim patrí medzi ten druh otrokov, ktorí utekali od svojich pánov, aby získali slobodu. Útočisko hľadali vo veľkých mestách alebo naopak na vidieku. Ďalší sa nazdávajú, že Onezim nevyhľadal Pavla úmyselne, ale sa s ním stretol náhodne vo väzení, lebo ho chytili po úteku od svojho pána a Onezim sa rozhodol vrátiť k svojmu pánovi iba na Pavlovo naliehanie. Ak by Onezim túžil po slobode, asi by nevyhľadal Pavla, ale ukryl by sa na bezpečnejšom mieste, a nie po boku Filemonovho priateľa. Preto je možné, že sa Onezimus dopustil niečoho proti Filemonovi a u Pavla hľadal spôsob, ako sa uzmierniť so svojím pánom. Porov. Iskrová D., Vplyv Listu Filemonovi na vzťahy medzi jednotlivcami, krajinami a národmi, In: *Z badań nad Biblią 9*, Kraków 2004, 96-98.

List Kolosanom

List patrí do štvorice listov s označením „listy z väzenia.“ Pavol ho napísal niekedy okolo roku 62 po Kr. Mesto Kolosy sa objavuje v Novom zákone iba v nadpise listu a v úvodnom pozdrave v Kol 1,2. Kolosy sa nachádzali približne 190 km východne od Efezu v Malej Ázii. Nie je vylúčené, že Pavol navštívil toto mesto počas svojho dlhého pobytu v Efeze na tretej misijnej ceste. Avšak cirkevná komunita v Kolosách je ovocím apoštolskej práce Epafras: „*Pozdravuje vás Epafras, ktorý je od vás, služobník Ježiša Krista, a ustavične zápasí o vás v modlitbách, aby ste boli dokonalí a celkom zaujatí Božou vôľou.*“ (Kol 4,12)

List bol napísaný veriacim v Kolosách.²³¹ Neďaleko tohoto mesta sa nachádzali ďalšie dve mestá Laodicea²³² a Hierapolis.²³³ Všetky tri mestá sa nachádzali v údolí Lycus a pravdepodobne sa aj k nim dostalo evanjelium počas Pavlovho pobytu v Efeze: „*To trvalo dva roky, takže všetci, čo bývali v Ázii, Židia i Gréci, počuli Pánovo slovo.*“ (Sk 19,10) Pavol výslovne spomína Laodiceu v závere listu: „*Keď sa tento list prečíta u vás, zariadte, aby sa čítal aj v laodicejskej cirkvi, a vy si zasa prečítajte ten z Laodicey.*“ (Kol 4,16) Hierapolis uvádza v Kol 4,13: „*Môžem mu dosvedčiť, že sa veľa namáha pre vás a pre Laodicejčanov a Hieropolčanov.*“²³⁴

Pavol poslal list veriacim do Kolos po Tychikovi. Táto postava sa spomína ako spoločník Pavla na tretej misijnej ceste (porov. Sk 20,4).²³⁵

---

231. Mnohí bibliști sa domnievajú, že list nenapísal priamo Pavol, ale niektorý jeho žiak. List totiž obsahuje až 87 slov, ktoré sa v iných Pavlových listoch nevyskytujú. Na druhej strane list neobsahuje typické Pavlove výrazy: hriech, sloboda, ospravedlivenie, spravodlivosť. Preto list datujú do obdobia po Pavlovej smrti niekedy okolo roku 80 po Kr.

232. Mesto založil okolo roku 250 pred Kr. Antiochus II. a pomenoval podľa svojej manželky Laodicey. Mestu je adresovaný jeden zo siedmich listov cirkvám v Zjv 3,14-22. Od Kolos je vzdialené 15 km.

233. Mesto Hierapolis založené okolo roku 200 pred Kr. považovalo za svojho zakladateľa boha Apolla, ktorému bol postavený v meste chrám. V roku 65 po Kr. bolo mesto postihnuté zemetrasením.

234. Autori sa zhodujú v postrehu, že v liste Kol chýbajú témy ako konflikt so Židmi ohľadom dodržiavania Mojžišovho zákona. Niektorí to vysvetľujú tak, že list je časovo vzdialený od „hlavných“ Pavlových listov. Ak vezmeme za miesto vzniku Rím okolo rokov 61 - 63 po Kr., tak niektoré problémy spomenuté v skorších listoch, nemuseli byť už aktuálne. Iní práve chýbajúcimi základnými témami Pavlovho učenia poukazujú, že list nie je protopavlovský.

235. Porov. Gnilká J., *Der Kolosserbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 3-4.

List má tri hlavné časti. V prvej (1,9-2,7) Pavol vyzdvihuje Kristovo prvenstvo. V druhej (2,8-23) varuje pred falošnými učiteľmi a v tretej časti (3,1-4,6) povzbudzuje viesť kresťanský život.

List je známy predovšetkým vďaka kristologickému hymnu (Kol 1,15-20), ktorý našiel svoje miesto v Liturgii hodín, ako aj v čítaniach pri svätej omši. Kristus je obrazom neviditeľného Boha, lebo skutočný charakter Boha sa dokonalým spôsobom zjavuje v Ježišovi Kristovi. V ňom sa neviditeľné veci stávajú viditeľnými. Kristus je obrazom Boha, lebo má podiel na rovnakej nekonečnosti Božej. Výraz „prvorodený“ zdôrazňuje vzťah k stvoreným veciam: „*On je obraz neviditeľného Boha, prvorodený zo všetkého stvorenia, lebo v ňom bolo stvorené všetko na nebi a na zemi, viditeľné i neviditeľné, tróny aj panstvá, kniežatstvá aj mocnosti. Všetko je stvorené skrze neho a pre neho.*“ (Kol 1,15-16) Pozor, Kristus nie je ako prvý zo stvorených vecí, ale ako ten, cez ktorého všetko stvorenstvo prichádza k bytiu.²³⁶ V Starom zákone význam „prvorodený“ označoval toho, kto má osobitné miesto v otcovej láske, preto je Izrael nazvaný „prvorodeným synom.“ (Ex 4,22) Môžeme hovoriť aj o vplyve Gn 1,26-27, kde sa hovorí ako Boh stvoril človeka na svoj obraz. Potom je Kristus novým Adamom.

Kristus je jediným prostredníkom zmierenia a pokoja pre všetkých: „*Lebo Boh chcel, aby v ňom prebývala všetka plnosť a aby skrze neho zmieril všetko so sebou, keď pre jeho krv na kríži priniesol pokoj všetkému, čo je na zemi aj čo je na nebi.*“ (Kol 1,19-20) Zmierenie v Kristovi nemá iba kozmický charakter, ale prenáša sa aj na konkrétneho človeka. Spása je skúsenosťou Božieho zásahu, ktorý nás vyslobodil zo stratenej situácie. Opis ťažoby situácie v minulosti slúži na pokázanie veľkosti Božieho milosrdenstva: „*Aj vás, čo ste boli kedysi odcudzení a znepriatelení zmýšľaním a zlými skutkami, teraz skrze smrť v jeho ľudskom tele zmieril so sebou, aby si vás postavil pred svoju tvár svätých, nepoškvrnených a bez úhony.*“ (Kol 1,21-22)

Kto žije s Kristom, lebo s ním vstal z mŕtvych v krste, má hľadať veci, ktoré sú hore (porov. Kol 3,1) a má nechať v sebe zomrieť všetky pozemské veci: „*Umŕtvujte teda svoje pozemské údy: smilstvo, nečistotu, vášeň, zlú žiadostivosť a lakomstvo, čo je modloslužba!*“ (Kol 3,5) Krst vylučuje akúkoľvek diskrimináciu a akékoľvek privilégium: „*Potom už niet Gréka ani Žida, obriezky ani neobriezky, barbara,*

---

236. Porov. Buscemi A. M., *Gli inni di Paolo. Una sinfonia a Cristo Signore*, Jerusalem 2000, 64.

Skýta, otroka, slobodného, ale všetko a vo všetkom je Kristus.“ (Kol 3,11)²³⁷

List Efezanom

V najstarších kódexoch s označením *P*⁴⁶ a *B* chýba slovo Efez v nadpise listu, kvôli čomu vznikli rôzne hypotézy ohľadom pôvodu listu Ef.

- Marcion sa domnieval, že list bol adresovaný pôvodne Laodicejčanom,²³⁸

- Iní sa domnievajú, že nešlo o list v prísnom zmysle slova, ale o kázeň, ktorá bola neskôr bola upravená do formy listu.

- List bol poslaný do Efezu ako apoštolský list viacerým cirkevným spoločenstvám v provincii Ázia.²³⁹

Pavol napísal tento list v rímskom väzení niekedy okolo roku 62 po Kr.²⁴⁰

List má dve hlavné časti. V prvej (2,1 – 3,21) sa list venuje všeobecnej spásy Židov aj pohanov. V druhej časti (4,1 – 6,20) autor povzbudzuje žiť vlastné povolanie v Kristovi.

List obsahuje krásny chválospev (Ef 1,3-14), ktorý začína slovami: *„Nech je zvelebený Boh a Otec nášho Pána Ježiša Krista, ktorý nás v Kristovi požehnal všetkým nebeským duchovným požehnaním.“* (Ef 1,3) V Novom zákone iba dva hymny začínajú slovami *„Nech je zvelebený Boh.“* Okrem listu Efezanom je to ešte Zachariášov Benedictus v Lk 1,68-79. Napriek úvodným slovám, ktoré sa obracajú na Otca, hymnus je vo svojej podstate kristologický. Všetko sa deje skrze Krista, v Kristovi a pre Krista.²⁴¹ Hymnus sa pravdepodobne používal v liturgickom zhromaždení, možno v krstnej liturgii alebo

---

237. Porov. Casalini N., *Le lettere di Paolo. Teologia*, Jerusalem 2001, 153.

238. Marcion žil v 2. stor. po Kr. Známy je tým, že odmietal biblické texty Starého zákona. Podľa Marciona Boh Ježiša Krista nie je identický s Bohom Starého zákona. Z evanjelií uznával iba Evanjelium podľa Lukáša a z ďalších novozákonných spisov iba 10 Pavlových listov (neprijímal Pastorálne listy 1-2 Tim, Tít a List Hebrejom).

239. Konkrétne mohlo ísť o cirkevné spoločenstvá v mestách Laodicea, Hierapolis, Kolosy, ktoré sa nachádzali v údolí Lycus.

240. Tí, ktorí neprijímajú priame Pavlovo autorstvo, datujú list do obdobia konca 1. stor. po Kr., keď Cirkev postupne dostávala črty organizovanej spoločnosti. V Ef 3,5 je použitý výraz *„svätí apoštoli“*, čo skôr poukazuje na neskoršie zostavenie listu.

241. Porov. Buscemi A. M., *Gli inni di Paolo. Una sinfonia a Cristo Signore*, Jerusalem 2000, 116-117.

v predkrstnej katechéze a neskôr bol zakomponovaný do listu Efezanom. Činnosť Boha Otca je veľmi bohato opísaná: Boh nás požehnal, vyvolil, predurčil, štedro obdaroval, dal poznať tajomstvo svojej vôle. Preto naša spása má svoj pôvod v prvom rade v dobrotivosti Otca. Chválospev kladie do centra Božieho plánu Krista (Ef 1,3.4.6.7.9.10.11.12.13). Kristus je „miestom“, na ktorom sa zjavuje konkrétnym spôsobom spásanosná láska Boha. Sme vyvolení a predurčení uskutočniť svätosť adoptívnych synov, to znamená budovať taký vzťah aký je medzi Otcom a milovaným Synom: „*On nás podľa dobrotivého rozhodnutia svojej vôle predurčil, aby sme sa skrze Ježiša Krista stali jeho adoptovanými synmi na chválu a slávu jeho milosti, ktorou nás obdaroval v milovanom Synovi.*“ (1,5-6)

List Efezanom v 5,21 – 6,9 sa venuje tzv. „*rodinným pravidlám*“, ktoré opisujú vzťah medzi manželom a manželkou (porov. Ef 5,21-33), medzi rodičmi a deťmi (porov. Ef 6,1-4) a medzi pánmi a sluhami (porov. Ef 6,5-9). Verš 5,21 ponúka pravidlo, ktoré platí pre všetky vzťahy: „*A podriaďujte sa jedni druhým v bázni pred Kristom.*“

Vo veršoch 5,22-24 je vzťah medzi manželom a manželkou pripodobnený ku vzťahu medzi Kristom a Cirkvou. Kresťanské manželstvo je teda pozvané napodobniť vzťah Krista so svojou Cirkvou. Ak 5,23 hovorí, že „*muž je hlavou ženy*“, nechce spochybniť rovnosť medzi mužom a ženou, veď obaja boli stvorení „na obraz a podobu Boha“, ale chce poukázať na rozdielne úlohy, ktoré na seba prijímajú manžel a manželka v manželskom spojení. Muž má vidieť a chápať svoju úlohu so zreteľom na spásu manželky (tak ako Kristus privádza Cirkev k spásu).

K povinnosti manželky byť „podriadená“ manželovi sa viaže v Ef 5,25-27 manželova povinnosť odpovedať láskou a milovať manželku. Kristus miluje svoju Cirkev a to má byť vzorom pre manželov. Manžel má milovať manželku ako seba samého, tak ako Kristus vydal seba samého za Cirkev, lebo keď muž miluje manželku, miluje seba samého: „*Tak sú aj muži povinní milovať svoje manželky ako vlastné telá. Kto miluje svoju manželku, miluje seba samého.*“ (Ef 5,28) Ako to, že manžel v láske k manželke miluje aj seba samého? Lebo manželia už nie sú dvaja, ale iba jedno telo. Z toho dôvodu na tomto mieste list Ef 5,31 uvádza citát z Gn 2,24 „*Preto muž zanechá otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele.*“ Kresťanské manželstvo nie je iba obrazom vzťahu Krista s Cirkvou,

ale skutočnou spoluúčasťou na tajomstve spojenia Krista so svojou nevestou Cirkvou.

Mučenícka smrť

Rekonštrukcia Pavlovho života počas a po skončení rímskeho väzenia je takmer nemožná, lebo chýbajú dostupné hodnoverné pramene.

Ak by sme predsa vzali informácie, ktoré ponúkajú pastorálne listy a chceli načrtnúť ďalšie Pavlovo účinkovanie po prepustení z rímskeho väzenia, malo by asi takýto priebeh:²⁴²

1. Cesta do Španielska (porov. Rim 15,24,28);²⁴³
2. Pavlov pobyt v Efeze spolu s Timotejom a následne krátka cesta do Macedónska (porov. 1 Tim 1,3);
3. Pobyt na Kréte spolu s Títom (porov. Tít 1,5);
4. Návšteva Nikopolu (porov. Tít 3,12);
5. Väzenie v Ríme, z ktorého prosí Timoteja, aby prišiel za ním (porov. 2 Tim 1,17; 4,9-21).

Je dôležité uviesť, že tak Skutky apoštolov ako aj pastorálne listy spájajú poslednú zmienku o Pavlovi s mestom Rím. Záver Skutkov apoštolov nenasvedčuje tragickému koncu Pavla v Ríme. Naopak, rímske autority boli viac alebo menej naklonené Pavlovi. Veď vo väzení mal možnosť relatívne slobodnej komunikácie s okolím (porov. Sk 28,30-31). Preto právom možno predpokladať, že došlo k neočakávanej udalosti, ktorá spôsobila náhly obrat rímskych autorít v postoji k Pavlovi a ku kresťanstvu.

Niektorí autori dávajú zmenu do súvisu s cisárom Tibériom, ktorý žiadal od senátu zaradiť Krista medzi božstvá rímskeho Panteónu.

---

242. Porov. Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma*, Tarnów 1995, 77.

243. Pavlova cesta do Španielska je predmetom veľkej diskusie. V liste Klementa Rímskeho sa spomína, že Pavol šiel až po „*kraj západu*.“ Avšak pod týmto krajom západu sa nemusia nevyhnutne chápať geografické údaje, ale rétorický spôsob opisu Pavlovej činnosti. Chýbajú akékoľvek stopy, ktoré by potvrdzovali Pavlov pobyt v Španielsku. V apokryfe svätého Petra sa spomína Pavlov odchod smerom k Španielsku, avšak niet žiadneho opisu ani cesty, ani nejakej činnosti v Španielsku. Naopak, Euzébius Céza-rejský vo svojom diele *Historia ecclesiastica* menuje oblasti, kde apoštoli ohlasovali evanjelium. V prípade Pavla píše, že ohlasoval evanjelium od Jeruzalema až po Ilýriu, ale nespomína Španielsko. Porov. *Church History (Eusebius) (III, 1)*. Dostupné na <http://www.newadvent.org/fathers/250102.htm> zo dňa 03. 01. 2007. Ilýria bola rímska provincia v západnej časti dnešného Balkánskeho polostrova.

O tejto žiadosti píše Tertulián (155 - 230 po Kr.) vo svojom diele *Apologeticum*. Ako uvádza, Rimania neuctievali žiadne božstvo, ktoré predtým neschválil senát. Cisár Tibérius (vládol v rokoch 14 - 37 po Kr.) údajne dostal z Judska správy, ktoré poukazovali na božstvo Krista.²⁴⁴ Predniesol preto žiadosť zaradiť Krista medzi božstvá Panteónu pred senát, ktorý však odmietol jeho návrh.²⁴⁵ To by znamenalo, že kresťanstvo naďalej ostalo *religio illicita* – zakázané náboženstvo. Preto kresťania mohli byť prenasledovaní už len z toho dôvodu, že boli kresťanmi - prívržencami zakázaného náboženstva. To sa však nedialo v prvých rokoch existencie kresťanov, lebo Rimania takmer vôbec nepoznali kresťanstvo. Dlhý čas bolo považované za židovskú sektu a židovské náboženstvo bolo dovolené. Až cisár Nero zmenil postoj ku kresťanstvu. Táto zmena mohla mať svoj základ v skutočnosti, že kresťanstvo bolo stále *religio illicita*, čo vyústilo v roku 64 po Kr. do mohutného prenasledovania kresťanov zo strany cisára Nera (vládol v rokoch 54 - 68 po Kr.)

Niekedy v rokoch 63 - 64 po Kr. sa Pavol opäť nachádza v Ríme uprostred začiatku prenasledovania a to boli aj roky, keď Pavol obetoval svoj život pre Krista, ktorý sa stal jeho odmenou a korunou víťazstva. Podľa tradície Pavol zomrel mučeníckou smrťou ešte za vlády cisára Nera, teda v období rokov 64 - 68 po Kr.²⁴⁶ Svätý Hieronym uvádza, že bol statý v 14. roku panovania cisára Nera, teda v roku 67 po Kr., v rovnaký deň ako svätý Peter a bol pochovaný na Ostijskej ceste.²⁴⁷

---

244. Euzébius Cézarejský spomína, že to bol Poncius Pilát, kto cisára Tibéria informoval o Kristovom zmŕtvychvstaní. Euzébius sa odvoláva na svedectvo Tertuliána. Porov. *Church History (Eusebius) (II, 2)*. Dostupné na <http://www.newadvent.org/fathers/250102.htm> zo dňa 03. 01. 2007.

245. Porov. Tertullian, *Apology (V)*. Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/tertullian01.html> zo dňa 03. 01. 2007.

246. Tradícia o 29. júni ako o dni mučeníckej smrti obdviach apoštolov vznikla pravdepodobne spojením dňa smrti s dňom prenosenia ich pozostatkov do katakomb svätého Sebastiana v roku 258 po Kr. počas prenasledovania kresťanov za cisára Valeriána (253 - 260 po Kr.). Neskôr pápež Silvester I. (314 - 335 po Kr.) preniesol jeho pozostatky do baziliky postavenej cisárom Konštantínom (306 - 337 po Kr.) v roku 324 po Kr. na mieste, kde bol Pavol pochovaný. Porov. Holzner J., *Paul de Tarse*, Paris 1950, 560.

247. Porov. *De Viris Illustribus (Jerome) (V)*. Dostupné na <http://www.newadvent.org/fathers/2708.htm> zo dňa 03. 01. 2007. Via Ostiensis mala dĺžku 30 km a spájala Rím so svojím prístavom Ostia.

DESIATA KAPITOLA - PASTORÁLNE LISTY

Týmto názvom je označený Prvý a Druhý list Timotejovi a List Títovi. Na rozdiel od ostatných listov, ktoré sú určené kresťanským komunitám (s výnimkou Listu Filemonovi), sú tieto tri listy adresované konkrétnym osobám. Práve z dôvodu, že obsahujú veľa pokynov ohľadom pastorácie, dostali pomenovanie Pastorálne listy. Prvýkrát ich takto označil v roku 1753 Paul Anton.²⁴⁸

Medzi Pastorálnymi listami a zvyškom Pavlových listov sú rozdiely ohľadom slovníka a štýlu, ako aj teologického obsahu a organizácie cirkevných spoločenstiev. Až 305 z celkového počtu 900 použitých slov sa nenachádza v iných Pavlových listoch a 175 slov je takých, čo sa v iných spisoch celého Nového zákona nenachádzajú.²⁴⁹ V listoch chýba náuka typická pre Pavlovu teológiu – Kristov kríž, ospravedlivenie, milosť, viera. Listy predstavujú kresťanské komunity ako dobre organizované a usporiadané spoločenstvá, čo predpokladá historicky neskorší dátum vzniku, pravdepodobne okolo roku 90 po Kr. Na čele stoja biskupi a presbyteri, ktorí nesú zodpovednosť za vieru, život a jednotu kresťanského spoločenstva. Ďalej sa spomínajú diakoni, evanjelisti, učitelia, vdovy (porov. 1 Tim 3,1-13; 5,1-16.17-19).²⁵⁰

Bibliști, ktorí zastávajú autenticnosť Pastorálnych listov vysvetľujú uvedené rozdiely tým, že Pavol si pri písaní týchto listov poslužil sekretárom, ktorému text nediktoval, ale zveril mu napísanie istých tém. V takom prípade Pavol ostáva ako hlavný iniciátor napísania listu. Iní exegeti zastávajú tzv. teóriu fragmentov, podľa ktorej pôvodne jestvovali Pavlove drobné zápisky, ktoré neskorší autor usporiadal a upravil do podoby listu.²⁵¹

Osobne sa prikláňam k skupine exegetov, ktorí kladú vznik Pastorálnych listov do postpavlovského obdobia. Pripísanie autorstva niektorému z Pavlových učeníkov nijako nenarušuje inšpiráciu spisov a neumenšuje ani ich kánonickosť. Skutočnosť, že aj po smrti Pavla vznikajú listy písané v jeho mene poukazuje na Pavlovu veľkosť a autoritu v kresťanských spoločenstvách.²⁵² Týmto spôsobom mohlo byť

---

248. Porov. Schelke K. H., *Paulus. Leben – Briefe – Theologie*, Darmstadt 1981, 141.

249. Porov. Heriban J., príručný lexikón biblických vied, Rím 1992, 783.

250. Porov. Oberlinner L., *Der erste Timotheusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, XXV.

251. Porov. Oberlinner L., *Der erste Timotheusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, XL.

252. Porov. Pokorný P., *Literárni a teologický úvod do Nového zákona*, Vyšehrad 1993, 164.

Pavlovo slovo „aktualizované“ pre cirkevné komunity. Pastoralne listy tak účinným spôsobom spájali Pavlovu osobu (minulosť) s prítomnou situáciou a napomáhali zachovať v komunitách pravosť Kristovho evanjelia, ktoré Pavol ohlasoval.²⁵³

Prvý list Timotejovi

Timotej pochádzal z Lystry. Pridal sa k Pavlovi na jeho druhej misijnej ceste. Pavol ho spomína ako výslovného spoluodosielateľa listov 1-2 Sol, Flp, 2 Kor, Kol a Flm. Timotej si získal Pavlovu dôveru, ktorý ho nazýva milovaným synom a verným v Pánovi (porov. 1 Kor 4,17). Podľa samotného listu sa Timotej stal predstaveným veriacich v Efeze: „*Keď som šiel do Macedónska, prosil som ťa, aby si zostal v Efeze...*“ (1 Tim 1,3) Podľa tradície zomrel mučeníckou smrťou.

List je možné rozdeliť na tri hlavné časti. V prvej (1,3-2,15) autor pripomína Timotejovi jeho úlohy. Druhá (3,1-4,16) nabáda k nábožnosti a pravej viere a napokon v tretej (5,1-6,19) sú podané napomenutia rôznym skupinám kresťanov (starým, mladým, kňazom, vdovám, otrokom).²⁵⁴

Autor, ktorý píše v Pavlovom mene, povzbudzuje, aby ten, kto zastupuje Pavla pri vedení spoločenstva zachovával učenie, ktoré prijal: „*Toto ti píšem v nádeji, že čoskoro prídem k tebe, ale ak sa omeškám, aby si vedel, ako si máš počínať v Božom dome, ktorým je Cirkev živého Boha, stĺp a opora pravdy.*“ (1 Tim 3,14-15) Cirkev v Efeze je nazvaná „*Božím domom*“ Autor si poslúžil obrazom chrámu, ku ktorému pripodobnil Cirkev. Apoštolská služba si vyžaduje oporu modlitieb. V tomto vedomí je vedený aj Timotej: „*Predovšetkým teda žiadam, aby sa konali prosby, modlitby a orodovania a vzdávali vďaky za všetkých ľudí...*“ (1 Tim 2,1). Spôsob, ktorým sa majú prednášať modlitby je platný pre všetkých: „*...dvíhali čisté ruky bez hnevu a hádok.*“ (1 Tim 2,8)

Charakteristikou listu je, že podáva normy správania jednotlivým skupinám – biskupom: biskup má byť „*triezvy, rozvážny, slušný, pohostinný, schopný učiť...*“ (1 Tim 3,2); diakonom, aby boli „ *cudní, nie*

---

253. Ako miesto vzniku týchto listov sa kladie grécke prostredie, pravdepodobne Efez alebo Korint. Tieto mestá sa mohli stať centrom „pavlovskej školy“ a odovzdávania jeho myšlienok. Porov. Schelke K. H., *Paulus. Leben – Briefe – Theologie*, Darmstadt 1981, 17.

254. Pre rôzne delenie listu porov. Casalini N., *Iniziazione al Nuovo Testamento*, Jerusalem 2001, 219-220.

dvojáci v reči... v čistom svedomí nech uchovávajú tajomstvo viery.“ (1 Tim 3,8-9); ženám, aby boli „*cudné, nie klebetné, triezve a verné vo všetkom.*“ (1 Tim 3,11); vdovám, „*aby boli bezúhonné.*“ (1 Tim 5,7); kňazom, aby sa namáhali pri slove a vyučovaní (porov. 1 Tim 5,17).²⁵⁵

Druhý list Timotejovi

Ako v prípade prvého, aj v tomto liste nájdeme predovšetkým povzbudenie. List je písaný veľmi osobným a dôverným štýlom vo forme duchovného testamentu apoštola Pavla: „*Dobry boj som bojoval, beh som dokončil, vieru som zachoval. Už mám pripravený veniec spravodlivosti, ktorý mi v onen deň dá Pán, spravodlivý sudca; a nielen mne, ale aj všetkým, čo milujú jeho príchod.*“ (2 Tim 4,7-8)²⁵⁶

List je možné rozdeliť na tri hlavné časti. V prvej (2,1-13) je výzva bojovať za evanjelium, v druhej (2,14 – 3,9) má Timotej bojovať proti falošným učiteľom, v tretej (3,10 – 4,8) je povzbudzovaný vytrvať v apoštolskej práci.

List predkladá Pavla ako vzor k nasledovaniu:

„Preto ti pripomínam, aby si roznechoval Boží dar, ktorý je v tebe prostredníctvom vkladania mojich rúk.“ (2 Tim 1,6)

„Maj za vzor zdravých slov to, čo si počul odo mňa, vo viere a v láske, ktoré sú v Kristovi Ježišovi.“ (2 Tim 1,13)

„Preto sa nehanbi za svedectvo o našom Pánovi ani za mňa, jeho väzňa, ale trp spolu so mnou za evanjelium, posilňovaný mocou Boha.“ (2 Tim 2,18)

„Ty si však nasledoval moje učenie, spôsob života, plány, vieru, zhovievavosť, lásku, trpezlivosť...“ (2 Tim 3,10)

„Ale ty vytrvaj v tom, čo si sa naučil a čo ti je zverené. Veď vieš, od koho si sa to naučil.“ (2 Tim 3,14)

Autor listu obrazným spôsobom pozýva Timoteja statočne nasledovať Krista a žiť podľa Božích pravidiel, iba vtedy dosiahne podiel na Božej sláve. Využíva k tomu príklady troch postáv:

---

255. Porov. Casalini N., *Le Lettere di Paolo. Teologia*, Jerusalem 2001, 205-212.

256. Porov. Oberlinner L., *Der zweite Timotheusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 1.

vojak	„Trp spolu so mnou ako dobrý vojak Krista Ježiša“ (2 Tim 2,3)
atléta	„A kto závodí, nedostane veniec, ak nezávodí podľa pravidiel“ (2 Tim 2,5)
roľník	„Roľník, ktorý sa namáha, má prvý dostať podiel na úrode.“ (2 Tim 2,6)

Učeník Ježiša Krista musí očakávať aj príchod utrpenia a prenasledovania, ale ani vtedy nesmie prestať hlásať Božie slovo: „*Hlásaj slovo, naliehaj vhod i nevhod, usvedčuj, karhaj a povzbudzuj so všetkou trpezlivosťou a múdrosťou. Lebo príde čas, keď neznesú zdravé učenie, ale nazhánajú si učiteľov podľa svojich chútok, aby im štekli uši.*“ (2 Tim 4,2-3)

List Títovi

Skutky apoštolov Títa vôbec neuvádzajú. V Pavlových listoch je uvedený 13-krát. Pavol spomína, že ho sprevádzal na koncil do Jeruzalema: „*Potom po štrnástich rokoch som znova šiel s Barnabášom do Jeruzalema a vzal som so sebou aj Títa.*“ (Gal 2,1) Pochádzal pravdepodobne z Antiochie z helenistického prostredia, keďže Pavol spomína, že ho nedal obrezať: „*Ale ani Títus, ktorý bol so mnou, hoci bol Grék, nebol donútený dať sa obrezať.*“ (Gal 2,3) V 2 Kor 8,23 je označený ako Pavlov spoločník a spolupracovník. Počas tretej misijnej cesty dostal dôležité poslanie. Pavol po ňom poslal z Efezu list veriacim do Korintu, ako reakciu na urážku, ktorá sa stala pri Pavlovej druhej návšteve Korintu (porov. 2 Kor 2,5). S Títom sa stretli vo Filipách a bolo to radostné stretnutie, lebo Títus mu priniesol z Korintu dobré správy: „*Ale Boh, ktorý potešuje ponížených, potešil nás Títovým príchodom.*“ (2 Kor 7,6) Pravdepodobne opäť po Títovi poslal aj Druhý list Korintčanom a v korintskej komunite veriacich dokončil zbierku pre chudobných v Jeruzaleme (porov. 2 Kor 8,6). Podľa samotného listu bol Títus poverený vedením kresťanského spoločenstva na ostrove Kréta: „*Na to som ťa nechal na Kréte, aby si usporiadal, čo ešte treba, a po mestách ustanovil starších, ako som ti prikázal.*“ (Tit 1,5) Podľa 2 Tim 4,10 Títus strávil istý čas v Ríme počas Pavlovho väzenia a potom sa vrátil na Krétu, kde podľa tradície zomrel vo vysokom veku.

List má dve hlavné časti. V prvej (1,5-16) sa konštatuje duchovný stav na Kréte, v druhej časti autor dáva konkrétne usmernenia pre

Títa a veriacich. List v mnohých témach „kopíruje“ Prvý list Timotejovi. Títus je vyzvaný, aby usporiadal komunitu a po mestách ustanovil starších (porov. Tit 1,5).²⁵⁷ Autor podáva normy správania jednotlivým skupinám: biskup „*musí byť... pohostinný, láskavý, triezvy, spravodlivý, nábožný...*“ (Tít 1,8); starci „*nech sú triezvi, cudní, rozvážni, zdraví vo viere...*“ (Tít 2,2); mladé ženy nech sú „*rozumné, cudné, starostlivé o dom, dobrotivé...*“ (Tít 2,5); mladíci nech sú „*triezvi*“ (Tít 2,6); otroci „*nech sú úslužní, nech neprotirečia, neokrádajú...*“ (Tít 2,9-10).

Hlavný dôraz však kladie na samotného Títa: „*vo všetkom im buď ty sám príkladom dobrých skutkov. V učení preukáž neporušenosť a vážnosť, v zdravom slove bezúhonnosť...*“ (Tít 2,7) To je výzva predovšetkým pre tých, ktorým bola zverená zodpovednosť viesť Boží ľud. Majú svietiť príkladom vlastného života, „*aby vo všetkom robili česť učeníu nášho Spasiteľa, Boha.*“ (Tít 2,10)

---

257. Porov. Oberlinner L., *Der Titusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, 83-100.

LITERATÚRA

Pramene

Sväté Písmo Starého i Nového zákona, Trnava 1996.

Novum Testamentum graece, Nestle - Aland, Stuttgart 1999.

Nástroje práce

Enchiridion Biblicum. Documenti della Chiesa sulla Sacra Scriptura, Bologna 2004.

Heriban J., *Príručný lexikón biblických vied*, Rím 1992.

Katechizmus Katolíckej cirkvi, Trnava 1998.

Majerník J., Scheidová L., *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov*, Bratislava 2002,

Nový biblický slovník, kolektív autorov, Praha 1996.

Pitta Antonio, *Synopsa Listov sv. Pavla*, Kapušany 2001.

Thayer J. H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*, Peabody 2002.

The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon, ed. Brown F., Driver S., Briggs C., Peabody 2000.

The New Standard Jewish Encyclopedia, ed. Roth C., Wigoder G., Jerusalem 1975.

Monografie

Amiot F., *L'enseignement de Saint Paul*, Paris, Tournai, Desclée, Rome, New York 1968.

Biblia w kulturze świata, ed. Jelonek T., Kraków 2006.

Buscemi A.M., *Gli inni di Paolo. Una sinfonia a Cristo Signore*, Jerusalem 2000.

- *Lettera ai Galati. Commentario esegetico*, Jerusalem 2004.

- *San Paolo, vita, opera, messaggio*, Jerusalem 1997.

Casalini N., *Iniziazione al Nuovo Testamento*, Jerusalem 2001.

- *Le Lettere di Paolo, Teologia*, Jerusalem 2001.

Gnilka J., *Der Philemonbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002.

- *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001.

- *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2002.
- Heriban J., *Apoštol Pavol v službe evanjelia*, Bratislava 1995.
- Holzner J., *Paul de Tarse*, Paris 1950.
- Hörster G., *Úvod do Nového zákona*, Praha 1994.
- Il messaggio della salvezza 6-7*, rôzni autori, Torino 1990.
- Kliesch K., *Skutky apoštolů*, Kostelní Vydří 1999.
- Martini C. M., *Vyznania apoštola Pavla*, Bratislava 2005.
- Mussner F., *Der Galaterbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002.
- Niemirski Z., *Listy Pawłowe oraz list do Hebrajczyków*, Radom 1996.
- Oberlinner L., *Der erste Timotheusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002.
- *Der zweite Timotheusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002.
- *Der Titusbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002.
- Paciorek A., *Paweł Apostoł – Pisma*, Tarnów 1995.
- Pesch R., *Die Apostelgeschichte 1-12; 13-28*, Neukirchen-Vluyn 1986.
- Pindel R., *Aby zrozumieć Pawła*, Kraków 2004.
- Pokorný P., *Literárni a teologický úvod do Nového zákona*, Vyšehrad 1993.
- Rosik M., *Gesù e il giudaismo*, Modena 2006.
- Schelke K. H., *Paulus. Leben – Briefe – Theologie*, Darmstadt 1981.
- Schneider G., *Apostelgeschichte 1,1-8,40; 9,1-28,31*, Freiburg im Breisgau; Basel; Wien 2002.
- Stępień J., *Teologia świętego Pawła*, Warszawa 1979.
- Trilling W., *Apoštol Pavel*, Vyšehrad 1994.
- Trstenský F., *Aby si poznal spoľahlivosť učenia. Úvod do Nového zákona*, Svit 2006.
- Vanni U., *Opojenie Duchom. Náčrt špirituality apoštola Pavla*, Svit 2005.
- Vojtko S. a kol., *A budete mi svedkami ...*, Bratislava 2002.
- *Stála aktuálnosť Pavlovho modelu evanjelizácie aj na prahu tretieho tisícročia*, In: *Duchovný pastier LXXXI/3.*, marec 2000.
- Weiser A., *Die Apostelgeschichte*, Leipzig 1986.
- Wstęp do Nowego Testamentu*, ed. Rubinkiewicz R., Poznań 1996.

Z badań nad Biblią 9, różni autori, Kraków 2004.

Webovské stránky

<http://www.answers.com>

<http://www.earlychristianwritings.com>

<http://www.jewishencyclopedia.com>

<http://www.monasterovirtuale.it>

<http://www.newadvent.org>

<http://www.perseus.tufts.edu>

<http://www.sacred-texts.com>

František Trstenský
Na ceste do Damasku

Vydal: Katolícke biblické dielo ako svoju
23. publikáciu
Tlač: IBIPRINT Bratislava
Jazyková spolupráca: Mgr. Zuzana Kováčová
Zalomenie a obálka: Ing. Dušan Heldák

Náklad: 1000 kusov
Strán: 126

© KBD Svit 2007

ISBN 978-80-89120-09-3
EAN 9788089120093